

ધી હરનાથ સોસાયટી ગ્રંથમાલા—નં. ૬

શ્રી ઠાકુર હરનાથના પત્રો
પોતાનાં પત્ની
શ્રી કુસુમ કુમારી દેવી પ્રતિ

અનુવાદક
જગમોહન કલ્યાણદાસ

ધી હરનાથ સોસાયટી
“કૃષ્ણ કુંજ,” રીજ રોડ, મલબાર હીલ,
મુંબઈ

શ્રીકાકુલ શ્રીદરનાથજી

શ્રીકૃષ્ણમહાદેવજી

હું પ્રેમસ્વરૂપ યુગલપ્રણયો !

— આપ બન્નેની —

— લીલામાધુરીની ઝાંખી કરાવનારા —

— આપનાજ પત્નો સંગઠ કરી —

— અંગવીર્યે —

— આપનેજ —

— અર્પીએ હૃદયે —

નિદર્શન

પૂજ્યપાદ ભગવદ્ભક્ત પુણ્યમૂર્તિ ઠાકુરશ્રીના આ બ ગાથી પત્રોનો ગુર્જગંગિગમા અનુવાદ શ્રીગંગોદનદામ કલ્યાણનાસ મોદીએ કર્યો છે અને મુદ્રાની ' શ્રી હનનાથ સોસાયટી ' એને આજે આ પુસ્તક રૂપે બહાર પાડે છે. " શ્રી હનનાથ સોસાયટી "એ આજપૂર્વે અનેક પુસ્તિકાઓ ભક્તવ્રદને આપી છે, જેમા આ પત્ર-પુસ્તિકા એક અમૂલ્ય કૌસ્તુભમણિ છે આ પત્રો શ્રીકાકુળજીએ તેમના પત્ની શ્રીમતી ઠાકુરાણી કુસુમકુમારી દેવીને સખેના પત્રોનો સંગ્રહ છે.

નિશ્ચય અનેક પત્રો સખાયા છે અને સખાશે, પણ આ પત્રોની ગુનનામા મુદ્રાય એવા પત્રો સખાવા ભવિષ્યના ગર્ભમા છે પ્રેમ, વ્યવહાર, ભક્તિ અને પગપૂજનો સમુદાય આ પત્રોના પાને પાને તરે છે પ્રેમનુ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ, મુગાન્તગથી ચાની આવની પરા સ્વરૂપા ભગવદ્ ભક્તિનુ તારતમ્ય જેમા જોનપ્રેત છે-પ્રેમનુ ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ વિગદમા પ્રતિગિમિત છે, એ શ્રીકાકુળજીએ દેવીશ્રીને, સમેશ્વર અને ગમેશ્વરીના દૃષ્ટાંતોથી પ્રયોધીને, શ્રીમદ્ ભાગવતની પ્રેમસાધના ભક્તિનો સાર પ્રયોધ્યો છે શ્રીમદ્ ભાગવતકારે ગોપિકાઓ સાથે ધીરગિતા ગોપન પ્રસંગોમા જે આવેખ્યુ છે તેને પોતાના જીવનમા કેમ વર્ણવ્યુ તે શ્રીકાકુળજીએ પોતાના આ લીનાસ્વરૂપ પત્રોમા સંગોપાગ વર્ણવ્યુ છે પ્રેમ અને વાસનાનુ પથકત્વ, તેની સાથે માનુભક્તિ અને જન્મદાતાના

સસુ મોયનનો સ્વીકાર આજનાં નવપરિણીત યુવક
 યુવતીઓને જરૂર અભ્યાસ કરવા લાયક નહિ પણ
 મનનીય રજે આવેશ વગરનો શુદ્ધ પ્રેમ-સારિ-પ્રેમ-
 પતિપત્નીના પ્રેમમાં ફાળે આટલી આદ્યગમિક રીતે
 પ્રમોદ્યો હોય એવું દૃષ્ટાંત જરૂર નથી. આગળ પ્રિ
 મ્કોટની " Love rules the court, the camp,
 the earth beneath and heaven above એ
 અમર ઉખિ કરતાયે વધુ અમર તરવે આ પત્નીના
 સંદેશબદ્ધમાં છે થી ૧૩૦૭ પદ્ય પ્રેમસ્વરૂપ હતા.
 શ્રીગદ્યાકૃષ્ણની પ્રેમબક્ષિતા શુભાગાન ગાવા અને
 પ્રમોદવા એ એમનું જીવન કર્તવ્ય હતું જીવનના
 પ્રભાતભાગે-જે કાગ નવપરિણીત યુવકયુવતીઓ માટે
 પ્રેમોત્સાહનો મેલ છે, 'મા તુ ને તુમા હુ, એનું
 પાર્થિવ સ્વરૂપ જ જે કાગે દેખાય છે, એવા મનમાં
 લખાવવા આ પત્ની કોઈ મદાન વિનિતિના લક્ષ્યનું
 નવપરિણીત કાગવવા પૂનર્તા છે એની કોનું ના સંદેશ
 મમે તેવા પૂર્ણપિતા પતિએ પોતું આરાધ્ય સ્વરૂપ
 માતાપિતાની અવદેવના નથી સ્વરૂપી એ આ પત્નીનો
 ધ્વનિ છે પતિપત્નીએ મર્મોચ્ચિત્ત કામ મેલી ઉભયના
 સંદેશનો પતિપત્નિ પ્રેમ શ્રીગદ્યાકૃષ્ણને મળે મર્મર્પી
 વિમૂર્તિ પૂર્ણના અર્ગન કરી પ્રેમનું અમર રૂપ પ્રાપ્ત
 કરી જન્મો-જન્મના આરામમન ટાળતા નસાતા
 તગતા વામનામય પૂર્ણના માટે ચિરજીવ જોતિ બની
 પદ્ય પ્રસાંક બનવું એ પ્રેમનું અતિમ ધ્યેય. અતિમ
 પદ્ય અને અતિમ આરાધના એ જ આ પદ્ય મેળવનાર
 વધાન આમલ છે થી ૧૩૦૭એ પોતાના પત્નીશીને

વખેલા આ પત્રોમાં વિશ્વનાં પ્રેમી યુગલોને જે સત્ય પ્રેમ પ્રબોધન છે તેનાં દૃષ્ટાંત રૂપે શ્રીકાકુરુજીના પત્રોમાંથી થોડા વાક્યો ટાંકું છું:-

“પ્રેમ બીરને સાહસિક બનાવે છે અને સાહસિકને બીર બનાવે છે. પ્રેમ જ પુરુષને પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતિને પુરુષ બનાવે છે”

“પ્રાણ સાથે પ્રાણ મેળવીને યુગલ થઈને યુગલના ગાંઠમાં, યુગલ સ્વરૂપના દર્શન કરી ચરિતાર્થ ચક્રશું. યુગલ થયા વગર યુગલ ગાંઠમાં જઈ શકાતુ નથી”

“જો સાપને રમાડવો હોય તો તેની આંખ નામે આંખ મેળવી રાખો. આંખ હવાળી કે વિપદા”

‘જેમના અર્શમાંથી કોટિ કામ નિવારણ ચાય છે, તેમના અર્શથી વળી શુ કદી લ્પાલા જાગી જશે?’

“તમારી પામે તો મારું વિસ્મરણ કગવનારી વસ્તુઓ છે, પણ મારી પામે તો તમારું સ્મરણ કગવનારી વસ્તુઓ છે.”

“નિકટ ગહેવાથી જેને કામ કહેવામાં આવે છે, દૂર રહેવાથી એ જ વિષ, અમૃત થઈ, પ્રેમ નામ પારણ કરે છે.”

“પ્રેમપાત્રની સમીપમાંથી દૂર જવું એ કર્તવ્ય છે જેઓ આ નથી જાણતા તેઓ કદી પણ પ્રાણુનો

પ્રેમ જાણતા નથી હવે જાણી શક્યા હશે કે નિરહ
કેટલી સારી વસ્તુ છે”

‘પ્રેમ જગાવે નિરહને, નિરહ જગાવે જીવ
જીવ જગાવે શિરને, કોણુ ગિવ કોણુ જીવ?’

“નિરહ અમિ સિવાય, કામલુ માગલુ કરી
પ્રેમ કરવાનુ ખીજા કોઈથી પણ સાધ્ય નથી.”

પત્રાક ૧૨ મા માયાવી જીવો પૃથ્વીમા કેમ
બધાય છે તે મળધમા કાનખજરાનુ દૃષ્ટાંત કોઈ
શાસ્ત્રને પાને શોધ્યુ જડે તેણુ નથી, એટલું એ
અમૂલ્ય છે પત્નીદેવી પર અગાધ પ્રેમ હોવા છતા
હાકુરખીનો માનુપ્રેમ પ્રત્યેક પત્રમા પૂર્ણ પ્રનાદે નિતરતો
રહ્યો છે અને ૧૩ મા પત્રમા માનુપ્રેમથી જ પાડવો
શ્રીકૃષ્ણચરણની ભક્તિ પામ્યા એ કહીને હાકુરખીએ
મહાન પ્રેમની અપૂર્વ વ્યાખ્યા કરી છે

અમરણ અને વિઘ્નરણના મૂલ્યમા રામેશ્વરીનું
દૃષ્ટાંત અનુપમ છે

‘૧૫મા મુગ્ધ થવાનુ ૧૫ ડગરે ડગરે વિપદ
અને મુગ્ધમા મુગ્ધ થવાનુ ૧૫ અનન્ન મુગ્ધ અને
અનન્ન આરામ છે’

પત્ર ૧૯ મા અગમ્યામમના કષ્ટપરજા અને
અત્યારના કવચી રૂઝોના દૃષ્ટાંતમા સત્ય મનાવ્ન
શુદ્ધ પ્રેમ અને વામનામય પ્રેમનુ મૂલ્ય પ્રવક્તા
કયું છે

“ માટે જ કહું છું કે પ્રાણપ્રિયે, મનુષ્યને શૂલી જાઓ, શ્યામને પ્રેમ કરતાં શીખો.”

દૃષ્ટાંતમાં શ્રીઠાકુરુજી કહે છે કે પ્રેમધેલા શ્યામ પ્રેમનું દેવું ચુકવવા પ્રેમલિપ્ત થઈ લોકોને દારે દારે રડતાં દોડી જાય છે.

અને શુદ્ધ પ્રેમની પરાકાષ્ટામય અંતિમ વાક્ય:-

“ અતિશય પ્રેમના ખેંચાણને અંગે પણ અસત્ સ્થાન અને અસત્ સંગમાં જવાનું ન થાય,” એ એક વાક્ય કોટિ શાસ્ત્રોના ઉપદેશથી પણ અહુમૂલ્ય છે

શ્રીઠાકુરુજીનાં આ અમર વાક્યો પ્રત્યેક યુગલે હૃદયાર્થ કરી, શ્રીગીતાજીના પાઠ માફક ગોખવા જેવાં છે. આ તાની પુસ્તિકાને પત્રો કહેવા કરતાં ‘શ્રી હરનાથ પ્રેમગીતા’ કહેવી શી ખોટી? હજારો શાસ્ત્રોના પ્રખેધનનો સમવાય જેમા થતો હોય એવા આ પત્રો પ્રત્યેક ભાવિકને માટે ગંગાસ્નાન જેટલો નિર્માળ છે અને તરણુ યુગ્મોને મહાન આશીર્વાદ સ્વરૂપ છે. “ધી હરનાથ સોસાયટી”ને અને શ્રીજગમોહનદાસ કલ્યાણદાસ મોદીને આ પ્રકાશન માટે આપીએ એટલા ધન્યવાદ યોજા છે. ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે આ પ્રકાશનનું અંગ્રાહીમાંથી ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરીને પોતાના અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપીને આવાં પ્રકાશનો શોકભોગ્ય બનાવવા જે શ્રમ ઉઠાવ્યો છે તેને માટે એ યોજા આદરને પાત્ર નથી. ભારતિક ભક્ત સમુદાય આ પત્રોદ્વારા પુરુષ પ્રકૃતિનાં, અને સ્ત્રી સ્વરૂપમાં સાચાં અદ્વૈતાં

દર્શન કરી, શુદ્ધ પ્રેમ સંપાદન કરી, દેવઋણ, પિતૃઋણ
અને વિશ્વઋણમાંથી મુક્ત થઈ અનેકની મુક્તિના
સાધન રૂપ અને જો જ પ્રાર્થના.

રઘુનાથ ત્રિભુવન ધ્રમભા.

નિવેદન

પ્રભુના પ્રેમનું પ્રકટ સ્વરૂપ એવા શ્રીહાકુર
શ્રીહરનાથજીના અને એએાશ્રીનાં ધર્મપત્ની અને દયાની
સાક્ષાત્ મૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીનાં માત્ર પરમ
કૃપાપ્રસાદથી જ, મુંબઈની ધી હરનાથ સોસાયટી,
“શ્રીહાકુર હરનાથના પત્નો, પોતાનાં પત્ની
શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી પ્રતિ,” નામક અન્ય પ્રકટ
કરવા ભાગ્યશાળી થઈ છે.

શ્રીહાકુર હરનાથ બદોપાધ્યાય, માત્ર હિંદુસ્તાનમાં જ
નહિ પરંતુ પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પણ, પાગલ હરનાથને નામે
મુવિખ્યાત છે. શ્રીહાકુરજીની આખ્યાતિ, એએાશ્રીએ,
ભિન્ન ભિન્ન ગતિના અને ધર્મોના તથા ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે
વસના જીવંતુઓને તેમજ પોતાના ભક્તજનો અને
સંબંધીઓને તથા અન્ય જનોને, જે પત્નોદ્વારા તેઓને
પ્રભુપ્રેમની ઝાંખી કરાવી, તેઓમાં પ્રભુપ્રેમની પિપાસા
જાગૃત કરી તેની કંઈક અંશે વૃદ્ધિ કરી છે, તે
પત્નોને લઈને પણ છે.

શ્રીહાકુરજીના ભક્તો, અનુયાયી અને અગંધોએ
ઘણાં વર્ષો પહેલાં, આ પત્નોનો સમૂહ એકત્ર કરી
અંગાડી ભાષામાં પુસ્તકરૂપે ચાર ખંડોમાં પ્રકટ કર્યો છે.
આ ચાર અંગાડી ખંડોમાંના બે ખંડોના અંગ્રેજી
તથા મરાઠી ભાષાઓમાં અનુવાદો થઈ ચૂક્યા છે. મરાઠી

ભાષાનો અનુવાદ અમારી ધી હૃદનાથ મોભાયીએ જ
કર્યો છે

શ્રીહરિજીના પત્રોના પુસ્તકોનું નામ “પાગલ
હૃદનાથ અર્થાત્ શ્રીહરિનાથ હરિજીની અપૂર્વ પત્રાવલી”
એવું મળવામાં આવ્યું છે પણ આ પુસ્તકો તો
માત્ર ‘પાગલ હૃદનાથ’ એવા નામથી જ સુવિખ્યાત છે

આ “પાગલ હૃદનાથ” પુસ્તકમાં એવું તે શું
છે કે જેનાથી તે જનતાનું આંતરું બધું આદરણીય
થઈ પડ્યું છે?

“હિંદુ તત્ત્વ,” એ વિષયને લીધે જ તો જનતામાં
મિત્ર મિત્ર ધર્મો અગ્નિત્રના આવ્યા છે. પુરાતન કાલથી
માફીને આજ દિન સુધીમાં જે જે ધર્મો દક્ષિણમાં આવ્યા
છે, તેનું એકમાત્ર કારણ એ જ કે આ “હિંદુ તત્ત્વ” ને
આગળવા માટે જુદે જુદે અમરે અને જુદા જુદા
દેશોમાં, જુદી જુદી વ્યક્તિએ જુદી જુદી પ્રજામિત્રમાં
જાણી ગયા છે આ જુદા જુદા પ્રજામિત્ર એ એટલે
જુદા જુદા ધર્મો-સા પ્રાચીન-મધ્યકાલી.

પણ શ્રીહરિનાથ કાફરો ને રોડ પાસે જાતની
પ્રજાનિકા જાણી નથી. અઓશ્રીએ “પાગલ હૃદનાથ” ને
જાને જાને આપેલી મનન અને ચિંતાથી
“દિમા” ને મર્મ મપાવોને મનો-ધર્મો મજા ન ને
માન્ય ધર્મ પત્રાવલી જે નદિ દેલી છે

શ્રીહાકુરજી કહે છે કે ઇશ્વર ભયના વિષય નથી-
 ઇશ્વર પ્રેમના વિષય છે સર્વે પ્રણાનિન્દ્યાત્મા પર
 એના ઇશ્વરને નિના પ્રણાનિન્દાદ્વારા ઓળખના માટે પ્રેમ
 જ એકમાત્ર વસ્તુ છે કે જે પ્રેમદ્વારા મનુષ્ય
 ઇશ્વરને ઓળખી શકે છે અને સાન્નિધ્યનું સુખ મેળવી
 શકે છે શ્રીહાકુરજી કહે છે કે જગતની સર્વે વસ્તુઓ
 ઇશ્વરની છે એમ જાણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખો અને
 આ પ્રમાણે કર્યોથી જ આપણું હૃદય પ્રસન્ન થશે
 અને છોડો ઇશ્વરની પ્રેમમય ભૂતિના દર્શન થશે.
 આધિભૌતિક પ્રેમને આધિદૈનિક પ્રેમમા કેવી રીતે
 પરિણત કરવો તે શ્રીહાકુરજી સિનાય બીજા કોઈએ
 પણ આજ દિન સુધીમા સિખવું નથી

પ્રભુપ્રતિ આવો પ્રેમ કેમ સંપાદન કરવો તેને
 માટે શ્રીહાકુરજી કહે છે કે સતત પ્રભુનું નામ લીધા કરો,
 નામ નીવા કર્યોથી જ નામી પ્રતિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે અને
 પ્રેમ થકી જ પ્રેમદાતા તે નામી અનશ્ય મળશે, કારણ કે
 પ્રભુના નામમા અને પ્રભુમા કાઈ પણ પ્રભેદ નથી

બીજા કોઈ પણ સંપ્રદાય મત ધર્મ કે મંત્રહુબની
 વિરુદ્ધ જાય નહિ, પણ હૃલલુ સર્વે મંત્રાગ્રાંથોન્મતો ધર્મો
 કે મંત્રહુબોને માન્ય થઈ પડ્યા વગર રહે નહિ, એવો
 આ સરલમા સરન ઉપાય કનિયુગમા બીજા કોઈએ
 પણ દાખવ્યો હોય એવું અમારી જાણમા નથી

આ “અપૂર્વ” પત્રે શ્રીહાકુરજીએ હરેક કોનીના,
 દરજ્જાના ઔણીના અને નવના લોકોને (સ્ત્રીઓ તથા

પુરોને) લખ્યા છે. પુરાતન કાવ્યથી ઋષિ, મુનિ, મીમામકો, આચાર્યો, તત્ત્વવેત્તાઓ, ઇત્યાદિ સર્વેને મુંઝવી નાખનાગ ધર્મના અનેક ગહનમાં ગહન વિવચોના કાયડાઓના ઉકેલ બહુ જ સાદી અને સરળ ભાષામાં આ પત્રોમાં દેકદેકાણે નજરે પડશે. અમો એટલું તો કહેવાને માહસ કરીએ છીએ કે આ “ પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી ” નામક ગ્રન્થ મર્ચે સાન્ત્રોનુ દોહન કરી તેમાંથી કાઢેલ નવનીતપ છે.

આ “પાગલ હરનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી” મા શ્રીહાકુરજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકૃષ્ણમહામારી દેવીને લખેલા પત્રો પણ આવી જાય છે શ્રીમાનાહારાણી શ્રીકૃષ્ણમહામારી દેવી ઉપર લખેલા શ્રીહાકુરજીના આ સર્વે પત્રો, “ પાગલ હરનાથ ”માંથી ઉધ્ધૃત કરી, તે પત્રોનો ગુજગાતી અનુવાદ એક સ્વતંત્ર પુસ્તક રૂપે પ્રકટ કરી, અમારી ધી હરનાથ મોમાયટી આજ દિને અતિ આનંદ સહ તે જનતા સમક્ષ ધરે છે. આ અમારો પ્રયામ, અમોએ અમારા આ નિવેદનના પ્રારભમાં જણાવ્યું તેમ, શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજી તથા તેમના ધર્મપત્ની શ્રીકૃષ્ણમહામારી દેવીના માત્ર કૃપાપ્રમાદને જ આભારી છે.

“ શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકૃષ્ણમહામારી દેવી પ્રતિ,” એ, શ્રીહાકુરજીની “ અપૂર્વ પત્રાવલી ”માંના પત્રો ક્રમ્તા પણ, “ અપૂર્વ ” પત્રોનો મંગલગ્રન્થ છે શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજી સ્વયમ

પ્રભુના પ્રેમનું પ્રકટ સ્વરૂપ છે. કેટલાકે એઓથીને
 પ્રભુના એક વિશેષ અવતાર તરીકે માને છે, તો
 કેટલાકે એઓથીને આ યુગના એક મહાન આચાર્ય
 તરીકે માને છે, તો વળી બીજાઓ અને
 વિશેષ કરીને નિદેશીઓ અને અન્ય ધર્માવલંબીઓ
 એઓથીને પયગમ્બર (પ્રભુ તરફથી પયગામ લાવનાર)
 તરીકે માને છે, તો વળી કેટલાકે એઓથીને એક
 મહાન યોગી તરીકે માને છે, તો વળી બીજાઓ
 એઓથીને a great mystic તરીકે પણ ઓળખે છે.
 શ્રીકૃષ્ણ પોતે ગૃહી - સંસારી હતા. સ્વયમ્ પોતે
 સંસારમાં સંસારી તરીકે રહીને, માત્ર હસ્થાવશાત્,
 સંસારી જીવેને સંસારમાં જ રહીને, સંસારની
 મન્યોએણું છેદન કેવી રીતે કર્યું અને અંતિમમાં પ્રભુના
 પ્રેમરાજ્યમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર કેમ પ્રાપ્ત કર્યો
 તે શીખવી ગયા છે. પોતાને તેમજ પોતાના પત્ની
 શ્રીકૃષ્ણકુમારી દેવીને તથા પોતાના સંસારને ગૃહસ્થાશ્રમને-
 જનસમાજના હિતચાલુષ્યે ઉદ્દેશ્ય કરીને, શ્રીકૃષ્ણએ
 અપૂર્વમાં પણ અપૂર્વ એવા પોતાના આ પત્રોદ્ધારા,
 વગત્યાં નરનારીઓને તેઓના હિતચાલુષ્યે જે
 સનાતન " મિત્રા" આપી છે તે " શિક્ષા" બીજાં
 કાર્મ પણ પ્રાર્થના અથવા અર્ચાચીન પુસ્તકમાં નગરે
 પડશે નહિ. સંસારમાં જ રહીને, સંસારના પ્રાકૃત
 પ્રેમને-ભૌતિક પ્રેમને-આધિભૌતિક પ્રેમને, અપ્રાકૃત
 પ્રેમમાં-અભૌતિક પ્રેમમાં-આધિદેવિક પ્રેમમાં કેવી
 રીતે પરિવૃત્ત કરવો, તેનું રહસ્ય શ્રીકૃષ્ણએ પોતાનાં
 " ની થી મહામંત્રી દેવી પ્રતિ " એ "પૂર્વ" ને-

“અમર”-એવા પોતાના આ પત્રોમા જે સુદર રીતિએ દાખલુ છે તેની રીતે બીજા કોઈ પણ ગ્રંથમા જણાવવામા આવ્યુ હોય એમ અમારી જાણમા નથી. માયામા પ્રતિબિમ્બિત રૂપિ સુખમય જણાતા અને જેને આપણે આપણુ ખરૂં લક્ષ્ય માની બે. હીએ એવા આ પરિવર્તનશીલ સંસારમા, જે અનક્ષયપે રહેવ છે એવુ આપણુ ખરૂં અને અપરિવર્તનશીલ લક્ષ્ય કે જે પ્રેમસ્વરૂપ પ્રભુ છે, એવા તે ખરૂં લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ સંસારમા રહીને મહેતાઈથી ફેવી રીતે થઈ શકે, તે શ્રીકૃષ્ણ બીહુનાયજીએ પોતાના પત્ની શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીને લખેના આ પત્રોમા દેખાડી આપ્યુ છે. શ્રીકૃષ્ણ શ્રીદગ્નાયજી કાર્ધ સંસાર છોડવા કહેતા નથી ઉવડુ એઓશ્રીતો કહે છે કે “સંસાર છોડી જશો ક્યા? અર્થે પણ મંમાદ છે તેમજ નરક પણ મંસાર છે સંસારની બહાર તો એક માત્ર કૃષ્ણપાદપદ છે જેઓ આ મંસાર થકી બહાર છૂટવા માંગે છે તેઓએ તો કાયા મન પ્રાણથી કૃષ્ણપાદપદનો આશ્રય લેવો ઉચિત છે”

વિશેષમા શ્રીકૃષ્ણ શ્રીદગ્નાયજીએ પોતાના આ પત્રોમા પોતાના પત્ની શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીને ઉદેશીને, ‘પ્રકૃતિ’ના મદન અને અનિ જબીર વિષય, કે જે વિાએ દગ્નરો વગીથી ભરતખડના, તેમજ પાશિમત્ય દેશોના પણ તત્ત્વવેત્તાઓને મૂઝવી નાખ્યા છે, તેના રહસ્યની અને ગુપ્તપની જે સતોષકારક સમગ્રજી અનેક યુગ્મિપ્રયુક્તિ દ્વારા આપી છે, તેની સમગ્રજી

આજદિન સુધીમાં બીજા કોઈએ પણ આપી હોય એ અમારી જાણમાં નથી એમ એમો અમારી પૂર્ણ જોખમદારી સમજી કહીએ છીએ શ્રીકાકુરુએ કરેલ પ્રકૃતિના રહસ્યનો સુમધુર સ્કોટ અતિ આકર્ષણીય છે અને એજ્યાશીના તે સંબંધીના “શિક્ષાવ્યનો” બહુ જ મનનશીલ છે. “સમસ્ત સ્ત્રી જાતિ તો માત્ર પ્રકૃતિની વિશેષરૂપા વિકાસમૂર્તિ (special manifestation) છે,” “સમસ્ત જગત્ તો એક પ્રકૃતિ સિવાય બીજું કંઈ નથી,” “પુરુષ તો એકમાત્ર કૃષ્ણ જ છે કે જેઓ આ પ્રકૃતિને લઈને આ સૃષ્ટિનો વિસ્તાર કરે છે,” આના રહસ્યમય અને સુમધુર અનેક સિદ્ધાન્તોથી પરિપૂર્ણ આ “શ્રીકાકુરુ હુરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્ની શ્રીકુસુમકુમારી દેવી પ્રતિ” નામક ગ્રન્થ છે.

હાલના ત્વરિતગતિશીલ કાલમાં જ્યારે મનુષ્યોને ધાર્મિક અથવા આધ્યાત્મિક મન્યો વાચવાનો કે સમજવાનો બીલકુલ સમય જ મળતો નથી, જ્યારે મનુષ્યની રચીઓમાં પણ અનેક પરિવર્તનો થતા રહ્યા છે, જ્યારે મમાજમાં આસ્તિકતાને બદલે નાસ્તિકતા વધતી જતી જણાય છે, જ્યારે જીવનમાં આદર્શોની આકર્ષણી પાસે સ્વાર્થને ત્રાજવે તોળાય છે, જ્યારે જડવાદની જાળમાં બાર હેઠળ સમાજનો આધ્યાત્મિક પ્રાણ ચતુર્દાતો જાય છે અને આવી પરિસ્થિતિને પરિણામે જ્યારે મનુષ્યના જીવનમાં શાન્તિને

બદ્ધને હાથદોષની હોળી સળગી રહી છે, તેવા સમયમાં શ્રીહાકુર શ્રીકૃષ્ણનાથજીએ પોતાનાં પત્નિ શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીને લખેલા આ “અપૂર્વ” પત્રો, અનુધ્યોના હૃદયમાં અને જીવનમાં એક “અપૂર્વ” ગતિનો સચાગ કરી તેઓના જીવન સુખમય અને પ્રેમમય કરશે, એમ અમે નિઃસંદેહપૂર્વક કહીએ છીએ.

આ “શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્નિ શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી પ્રતિ” નામક ગ્રન્થ, મદાગુજરાતના વાચકદંડને- સ્ત્રીપુરુષને, આમાવજ્ઞને, મસારી કે સંન્યાસીને, કમી કે ત્યાગીને, પડિત કે અજ્ઞાનીને, સૌ કોઈને-તેઓના જીવનમાં માર્ગદર્શક સમેા થઈ પડી તેઓને પ્રભુપ્રેમરાગ્યના ગળપથે લઈ જવા કારણબુદ થાઓ, એની અમે આગા ગણીએ છીએ.

છેવટે અમે અમાગ વડિલ બાઈ શ્રીજગમોહનદાસ કૃત્યાશ્રુદામે, શ્રીહાકુરજીએ પોતાનાં પત્નિ શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવીને લખેલા આ અપૂર્વ પત્રોના કરેલા આ ગુજરાતી અનુવાદ માટે બે શબ્દો લખવા અમારી ફગ સમજીએ છીએ. બાઈ શ્રીજગમોહનદાસે માત્ર શ્રીહાકુરજીની આજ્ઞાથી જ “પામવ હરનાથ અર્થોન્ શ્રીકૃષ્ણાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવધી”ના ચારે ખડેનો ગુજરાતી અનુવાદ આગ દેવોદ મમય થવા કરી રાખ્યો હતો. “પામવ હરનાથ અર્થોન્ શ્રીકૃષ્ણાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવધીની ગ્રંથમ્ શ્રીહાકુરજીની જગાણી બાળા જગાણી સાદિત્યમાં અનિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન ભોગવે છે એ અમે જાણીએ છીએ.

અને શ્રીહાકુરણની મૂળ બગાડી બાબાના ગાળીયાં,
 મહુગતા તથા ભાવો પૂર્ણરૂપે ગુજરાતી ભાષામાં લાનામાં
 ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસ પરિપૂર્ણ સ્વર્ણ નિરકયા છે તેને
 માટે અમે એએ ભાઈને વન્નનદ આપીએ છીએ
 અમારી ખાત્રી છે કે ભાઈ શ્રીજગમોહનદાસે, શ્રીહાકુરણએ
 પોતાના પત્ની શ્રીકુમુદકુમારી દેવીને લખેના અપૂર્ણ
 પત્રોનો કરેનો આ ગુજરાતી અનુવાદ, ગુજરાતી
 સાહિત્યમાં, વિશેષ કરીને ગુજરાતી વર્મ સાહિત્યમાં, ઉચ્ચ
 સ્થાન પ્રાપ્ત કરશે અમેએ 'પાગલ હરનાથ' અર્થાત્
 શ્રીહરનાથ હાકુરણી અપૂર્ણ પત્રાવલી'ના બગાડી ચારે
 ખંડોનો બાઈ શ્રીજગમોહનદાસે કરેનો ગુજરાતી અનુવાદ
 ત્યારે એમો કે તરત જ, અમેએ અમારી ધી હરનાથ
 સોસાયટીની મન્યમાનના પુસ્તકો તરીકે તે ચાંદે ખંડોનો
 તે ગુજરાતી અનુવાદ પ્રકટ કરવા ઇચ્છા કરીએ અને
 ત્યારે પ્રથમ પુસ્તક તરીકે શ્રીહાકુરણએ પોતાના પત્ની
 શ્રીકુમુદકુમારી દેવીને લખેના મને પત્રો "પાગલ
 હરનાથ"ના પુસ્તકમાંથી ઉધત કરી તે પત્રોનો ગુજરાતી
 અનુવાદ એક અત્ર પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવા અમેએ
 અમારી ઉત્કટ ઇચ્છા બાઈ શ્રીજગમોહનદાસ સમક્ષ
 પ્રકટ કરી કે તરત જ, બાઈ શ્રીજગમોહનદાસે દિના
 સંકેતે, શ્રીહાકુરણએ પોતાના પત્ની શ્રીકુમુદકુમારી
 દેવીને લખેના પત્રોના પોતે કરેના ગુજરાતી અનુવાદના
 સંપાદના, પોતાના સર્વે હક્કો અમારી ધી હરનાથ
 સોસાયટીને સોંપી દઈ, તે અનુવાદ પ્રકટ કરવા માટે જે
 અનુમતિ આપી તે માટે એએ બાઈ પ્રતિ અમે અમારી
 કૃતજ્ઞતા અત્રે પ્રતિનિધિ રજીએ છીએ બાઈ

શ્રીજગમેહનદામ, આ જ પ્રમાણે “પામવ હરનાથ અર્થાત
 શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી”ના બ ગાલી ચારે
 ખડોનો પોતે કરેલો ગુજગતી અનુવાદ પણ, વાચક-
 વૃંદના લાભાર્થે પ્રકટ કરવા, અમારી ધી હરનાથ
 સોસાયટીને અનુમતિ આપશે, એવી અમે આગા
 રાખીએ છીએ

મુબમ્,
 સ વત ૧૯૯૮ની
 કાર્તિક શુકલ પ્રતિપદા,
 તા ૨૧ ૧૦ ૧૯૪૧.
 શ્રીહરનાથાબ્દ ૭૩.

ધી બૉર્ડ ઑફ કન્ટ્રોલ,
 “ધી હરનાથ સોસાયટી,”
 મુબમ્

શ્રીઠાકુર હરનાથના પત્રો

પોતાનાં પત્ની

શ્રીકૃષ્ણમકુમારી દેવી પ્રતિ

પ્રાગૃ પ્રિયતમે !

તમાગે આનંદપ્રર્ણ પત્ર મળ્યાથી પ્રાણને અપાર આનંદ અને ગાનિ મળ્યા છે કયા અપરૂપ સ્વસ્થી તમે તેને બીજવો છો કે જેવી તે આટલો સુખિષ્ઠ થાય છે તે હું દુર્ળી શકતો નથી રમિ-પકવાનકાર તમે છો, એટલે તમે તો રમ પાક રિંગે જાઓ હું તો અરસિક, અનભિશ આ સબધે હું શું જાણું ? પ્રિયો તમે મર્વગુણુસ પત્ર છો. પરંતુ તમારામા એક એરી વસ્તુ છે કે જેને તમે ભસે દોષ માનો કે ગુણુ માનો, તે શી તે તમે જાણવા માગો છો તેનું નામ ચાતુરી. તમે કદી પણ અને કેઈને પણ સરલ થઈ આત્મપરિચય આપના નથી ધન્ય છે તમારી શક્તિને જે તમને જાણવાને જેટલી ચેષ્ટા કરે છે તેટલી જ ચાતુરી તમે તેની સાથે કરો છો તમે સગ્ય હોઈને આટલા ચતુર છો એ જ તમારો પ્રધાન ગુણુ છે. આને જ કુવ્ય તમે છોડતા નથી.

શ્રીકૃષ્ણ હૃદયનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧
(ચાલુ)

તમે મર્નકાઈ આપો છો-મન, પ્રાણ, સર્વ આપો છો. એ સત્ય છે, પરંતુ એ ચાલુરી માત્ર છોડી દેતા નથી. હું માત્ર એ જ માણ છું બીજી કશી અભિલાષા નથી હવે તો તમે જાણ્યું ને? હવે તો આપો, દયા કરો. હું તમને સુખી જોઈને આનંદ પામીશ તમારા આ લાવની લાવના કરતા કરતા તો કૃષ્ણ પણ ત્રિલોક થઈ ગયા તો પણ પાર ન પામ્યા, તેથી ગોરાગરૂષ ધારણ કરીને ‘રાધા, રાધા’ હૃદ્યાગણ કરી તેમણે આકંદ કર્યું. ગૌરને રડાવતા તમે જ તો જાણો છો, બીજા કોઈને તો તે સાધ્ય નથી ગૌરને રડાવતા અને હમાવતા માત્ર તમે જ જાણો છો. હું જાણુ તો નથી કે તમારામાં એવું શું છે કે જેને માટે ગૌર આકંદ કરે છે. હું તે જ માણ છું હું પણ રડવા ચાહું છું તે ચીજ શી છે તે તમે જ જાણો અને તમે જેને જણાવો તે જાણે માટે માણ છું કે મને પણ જણાવો. હું કૃતાર્થ ચર્ચા “હાય, હાય” કરી રડીને, હામીને નાચીને ચરિતાર્થ ચર્ચા શું તમે તે આપશો? તેનું એક નામ પ્રેમ છે તમારી પાસે તે છે તેથી તો હું તમારી પાસેથી તે શીખવા માણ છું એટલા માટે તો રાધા મારા પ્રેમ-ગુરુ છે કૃપા કરી મને તે શીખવો. હું અત્યંત હનભાગી છું, પ્રેમ છોડી કામ શીખું છું, કામન છોડી કામ મા લોભ થયો. ■ પ્રેમ અને કામમાં અને તફાવત છે જે સ્નેહમાં નિજને જૂની જવાપ છે તેનું નામ પ્રેમ કૃષ્ણ આ જ પ્રેમને અધીન છે કૃષ્ણ કેવલ પ્રેમના ઝણી છે એ ઝણ ફેડવાની અભિલાષાથી જ તેમણે ગૌરસ્વરૂપ ધારણ કર્યું

શ્રીકૃષ્ણકૃષ્ણમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૧
(આ.૧)

એથી ઉલ્લુ જે સ્નેહમા સ્વતંત્ર સ્મરણ રહે છે તેનું નામ કામ મ સારમા સુખ, દુઃખ, મ ગલ, અમ ગલ, શોક, તાપ વગેરે જે કાઈ છે તે સર્વે આ થકી જ ઉદ્ધલવે છે પ્રેમ બીરુને સાહસિક બનાવે છે અને સાહસિકને બીરુ બનાવે છે પ્રેમ જ પુરુષને પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતિને પુરુષ બનાવે છે પ્રેમ જ કેવલ મૃતને સજીવ અને સજીવને મૃત કરના સમર્થ છે તમે તો એ પ્રેમ જાણો છો માટે જ મે તમારે શરણ નીધું છે દયા કરીને તે મને શીખવો હું ચરિતાર્થ થઈશ, હું જીવન સાર્થક કરી લઈશ કૃપાલુતા કરતા નહિ અને મારી સાથે ચાતુરી ખણ કરતા નહિ જે પ્રમાણે તમે સ્વતંત્ર ને જીતીને મારે પાલન મ્યું છે જે પ્રમાણે સ્વતંત્ર ને જીતીને મને આપત્તિ ગહિત રાખવાની ચેષ્ટા કરી છે જે પ્રમાણે સ્વતંત્ર ને જીતીને મારી ઉપર સ્નેહ અને ભાવ રાખ્યા છે તે જ પ્રમાણે કૃપા કરીને તમે મને મ્યાર્થનિરપેક્ષ પ્રેમ કરતા શીખવો કે હું પણ એક વાર કામચાન્ય એવા પ્રેમના આસ્વાદનો અનુભવ ન્ની ચરિતાર્થ થાઉં હવે ચાતુરી કરશો નહિ કદાચ આ વાત સાંભળી તમને મનમાં ઈમ થશે કે મે વળી ચાતુરી ક્યારે મ્ની પરતુ બે ગુસ્સે ન થાઓ તો હું દેખાડી શકું એમ હું દેખાડું કે તો જીવો તમે લખ્યું છે કે હૃદયોના વેગથી અને કામને વશ થઈ હું તે પ્રાણપતિનું ચિત્તન કરી શકી નથી જો વારુ, આ ચાતુરી નહિ તો જીવું સુદ હું પણ કે પ્રાણપતિનું વળી ચિત્તન તે શી રીતે થઈ શકેતું હશે? બે ચિત્તનદારા તે પતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા હોય તો ગોપીગણે

શ્રીકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧
(આડ)

તો કરી પણ તેમનું ચિત્તન ડ્યું નહોતું ધ્યાન, ધાગણા
તો તેઓ જાણતી પણ નહોતી ગાલિમા લખ્યું છે કે -

‘જોખી નથી યોગીશ્વર કે તમારા પદ કમવનું
કરે મહાય ધ્યાન.’

આ જે સહજ ભજન કહેવાય છે તે તો તમે જાણો છો માટે જ
તો તમે ધ્યાન અને યોગ કરતા નથી ધ્યાન અને યોગનો ત્યાગ
કર્ચો છે માટે જ તો કૃષ્ણ તમારા થઈ રહ્યા છે માટે કહ્યું છે
કે જીવના છોડો અને આ સહજ ભજન મને શીખવો શું
કરીને તમે તેમને વગ કરો છે એ જ માત્ર મને શીખવે શું
કરીને એ અવરને ધરી શકું તે મને નહીં ખરે જાણ
કાઠનારની શેરીમાં જઈ શકું કાઠવા જેવું માટે કહ્યું છે
શકું જાઠના જાઉં કે શકું કેમ મહત્તુ તે શીખવા જાઉં કેમ
મહાનાનો ખરો અધિકાર એ કામ કરનાર યોગીનો છે
ઠેવી રીતે શકું કાઠવું તે જાણતો નથી તેથી તો તમારી
પાસે આ યોગી જો કૃપા થાય અને કાંઈ દિવસે કૃપા કરી
શીખવી દો તો જાડીઝૂડીને મારા અંત કરણને શુદ્ધ કરી શકું
હું તમારા ઉપર ઉપકાર કરવા આ રીતે નથી પણ હું મારા
પોતાના નાભ માટે આજો છું પુરુષો અર્થપરાયણ હોય છે
માટે તેઓને પકડીને પણ નિસ્વાર્થી દરબાની શિક્ષા આપે
આ ધન મને આપ્યાથી હું તમને અધીન થઈશ હું એક
વાર સ્વતંત્ર ને જૂની તમારી ઉપર શ્રેય કરી ચરિતાયે થઈશ-
જીવન સફળ કરીશ તેમ થયાથી તમે તે હું અને હું તે તમે
યઈ જઈ શકીશું ત્યારે આ પ્રાણ સાથે પ્રાણ મેઘનીને યુગલ

પત્રાંક
૧
(માહ)

થઈ તે યુગલ રાજ્યમા યુગલ રૂપના દર્શન કરી ચરિતાર્થ
રહસ્ય યુગલ થયા વગર યુગલ રાજ્યમા જઈ શકાતુ નથી
કૃપા કરી મને પ્રાણ સાથે પ્રાણ મેળવનાનો માર્ગ દેખાડો
આ શીખવનાને તમે જ માન માનિક છે પ્રાણાધિકારી રામ
સીતાને અને યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદીને સાથે લઈ ગયા હતા એ ખર
છે, પરંતુ તેનું કારણ શું હતું તે સાબળાવું છે કે પ્રાણાધિકારી
તમે જ સકલ કર્મનું મૂલ છે, તમારા વગર કંઈ પણ કાર્ય
સફળ થઈ શકતું નથી જુગો પ્રણયિની તેઓનું કાર્ય
પૂરીનો ભાર હસ્ત કરવાનું હતું તેઓ બે શક્તિ નગર હોત
તો તે કાર્ય કેમ સિદ્ધ થાત? માટે જ તેઓએ શક્તિ સહિત
ગમન કર્યું હતું બે સીતાને સાથે લીલા ન હોત તો રાવણ
દ્વાપિ મરત ખરે કે દ્રૌપદી બે સાથે ન હોત તો દુર્યોધન
ધન્યાદિ કદાપિ મરત ખરે કે આ વિશે નખના વાણુ લ ગાણુ
થામ માત્ર જરાક નિમાર કરી બેસો તો માર કહેવું સત્ય
છે કે મિત્રા તે તમે સમજી શકશો મને તો હવે શૂભાર
હસ્ત કરવાનો નથી કે મને શક્તિની જરૂર પડે મારે જાયાની
જરૂર છે તે તો કદી મેં છોડી નથી હમેશા હૃદયના એક
નિર્બંન ખૂણામા તેને પધરાવી પ્રાણને તુમિ ધ્યાય ત્યા સુધી
તેની પૂજા કર છું, તો પણ કેણુ જાણે કેઈ કેઈવાર તમારી
અકૃપા થાય છે અને અનેક પ્રયત્નો કર્યા છતાં પણ તમને
વધુ રાખી શકતો નથી, તમે પલાયન કરી બેઠા છો માટે તો
તમને વાર વાર કહું છું કે આ ચાતુરી છોડો અને હૃદયમા
સ્થિર થઈ બેસી રહો જાયારૂપે મારી પાસે રહો અને

શ્રીહરદ્વ દરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧
(આત્ર)

દેવથી માન માની મેવા કરો દુ પોને તેમની મેવા કરે તેના
મરતા તમારી સેવાથી તેઓને અધિક આનંદ થશે આ
વાનને અમ બનિન ગણના નહિ એ તો હરકોઇ જાણે છે
કે મુજબ રકમ કરતા વ્યાજ વધારે પ્રિય હોય છે માટે જ
તો દુ નમને રિનનિ દર દુ કે સ્ત્ર વગાડીને માની મેવા
કરતે તેથી દુ ખ દૂર થશે માને મારા પ્રભુમ કહેલે અને
કહેલે કે મારે માટે કશી ચિંતા ન કરે તેમને અમ્વસ્થ
કરતા નહિ હમેશા પ્રસન્ન વદન રાખજો પ્રાણાધિકા એક
દાણને વાસ્તે પશુ નથી દુ તમારાથી છૂટે કે નથી તમે
મારાથી છૂટા, તો પછી ચિંતા શા વાસ્તે જે રનેહની આડે
પડે છે હોય તેનું નામ જ પ્રેમ મારો સાપ શુ ખીજ કાઢના
થશે છે જા વાસ્તે આમજ તેના ઉપર નજર રાખજો.
અપાને પૂછજો કે હોય પ્રેમ કરતા શીખ્યો છે કે સાપ સાથે
ખેતનાની ઇચ્છા થઈ છે કે કીક દુ પશુ આશામા રહ્યો
છુ તે શીખ્યા પછી દુ પશુ શીખ્યા કે નથી નિશાની
રાખી શમય હૃદ વિશ્વાસ અને પ્રમાદ અનુરાગ રાખી તેને
આગળ વધવા કહેજો. તેને જો સાપને રમાડવો હોય તો
હમેશા સાપની આખ સાથે આખ મેળવી રાખે, આખ
હવાલી કે વિપદ ચાનો, દુ પશુ હવે રજા લઉં વધુએ
વાતો મનમા રહી છે પશુ ભયથી જડ થઈ ગયો છુ તમારી
વાતનુ માનન કરજો. છતા પ્રમાણે હમેશા મારી પાસે
રહેજો કે નિત્ય તમને જોઈ શકું, પછી જો મારા ચમુ
બધ હોય કે ઉધાડા હોય

તમારો—૯૨

પત્રાંક
૨

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજે ફરીથી તમારાં દર્શન કરવા આવ્યો છું. હું
કેવા આનંદમાં કે નિરાનંદમાં છું તે તમે સારી પેઠે જાણી
શકો છો. મેં સમુદ્રમાં ઝંપલાવ્યું તે ઠીક કંઈ નહિ, મોટી
જૂલ કરી છે. પણ હવે જે થયું તે થયું. કશી ચિંતા કરતાં
નહિ. આજ એક વિશેષ વ્રાત તમને કહેવાની છે. તમે શું
થોડા દહાડા પહેલાં એક બે દિવસ માટે તમારા પિતાને
ધરે ગયાં હતાં કે અને ત્યાં જાનિ શું સુખમાં રહી શક્યાં
નહોતાં? આ વ્રાત મને ઠીક સ્પષ્ટ કરીને લખજો. મહેલસવના
તણ દહાડા પહેલાંની આ વ્રાત છે. લખવાનું જૂલતાં
નહિ. જ્યાં સુધી તમારો પત્ર આવશે નહિ ત્યાં સુધી મારું
મન સ્થિર થશે નહિ. મારી ઉપર નજર રાખી બધી
સત્ય વ્રાત લખજો. જે સમયની વ્રાત હું લખું છું તે સમયે
તમારો કહીએ તમને વણી સહાય કરી હતી. આ વ્રાતને

શ્રીનિહર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક

૧
(આશુ)

પાપની વાત ગણીને હસી કાઢતા નહિ અને જો તમે મારી ઉપર યથાર્થ પ્રેમ રાખતા હો તો મારી એક વાત માન્ય રાખજો જો તમે એની અવગણના કરશો તો તમને પેતાને પણ કષ્ટ થશે અને મને પણ કષ્ટ થશે. એ વાત બીજી કાઈ નથી પણ એ જ કે તમે હવે ચૈત્ર માસ પર્યંત તમારા પિતાને ઘરે જતા નહિ એક દિનમને માટે પણ પણ મારા માની પામેથી ખસતા નહિ જો કોઈ વિશેષ દાગ્ધને લીધે પિતાને ત્યાં જવું થાય તો કદી પણ ત્યાં રાત્રિનામ કરતા નહિ જો બીજી નાર કદી આપણો મેળાપ થશે તો આ બધી વાત તમને સ્પષ્ટ કરી કહીશ-હાન તો નહિ જ માની પામે રહેનાથી સુખમા રહી શકશો, કાઈ પણ કષ્ટ થશે નહિ માને સાથ છોડ્યાથી વિપત્તિમા પડશો તમે સમજો છોને હાનમા મારો માથ છોડીને સુખમા તો છોને કે તમે સુખમા રહો તો જ હું સુખી બહુ વિચાર કરશો નહિ બહુ ઉતાવળા થતા નહિ સદાએ મત્ર સમરણ કરવાનું બૂવતા નહિ અને હું પાંચ દિવસમા પાંચ પ્રકારનો થશે હું. માર આજકાલનું રૂપ તમને જોવા મળશે નહિ પામે રહ્યાથી વગી વાતો થાદ આવની નથી પરંતુ હવે એ સવળી વાતોની સ્મૃતિ થાય છે ગમે તેમ હોય પણ સારમા સાર-મત્ર બૂવતા નહિ કાઈની માથે નિહર બાવદાર દરના નહિ ખરાબ સંખેડો કહીને કાઈના પણ મનને કષ્ટ દેતા નહિ રહીને પ્રત્યે અભક્તિ બતાવતા નહિ માને મેવાદારા સંતુષ્ટ કરી તેના

શ્રીકૃષ્ણકૃમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૨
(ચાલુ)

આશીર્વાદ મેળવવાને વિશેષ પ્રયત્ન કરજો. ગુરુ-પાદપદ્મમાં રતિ, મતિ રાખજો તમારા કૃપામાં અને ગુરુદેવમાં કાંઈ કરકે નથી, બલે જોઈ જ છે; જો જૂવતાં નહિ જવાનાં પ્રિય થવા પ્રયત્ન કરજો. બાલકોની ઉપર નજર રાખજો. માને મારા પ્રજ્ઞામ નિવેદન કરજો. મા મારે વિષે ચિંતા કરે નહિ અને તમે પણ માની કાળજી વધારતાં નહિ. જોઈ જ નહકી જાણજો કે જો મા નહિ હશે તો મને પણ આ સંસારમાં જોવા પામશે નહિ. માના પ્રાણુ સાથે મારો પ્રાણુ જોડાયેલો છે; જો વાત આજે મેં તમને કહી છે. જો ધ્યાનમાં રાખજો અને જોને મિથ્યા વાત સમજતાં નહિ. આ વિષયમાં વધુ જાણવાની જરૂર નથી. તમારી કૃપાથી હું કૃતજ્ઞ છું.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૩

પ્રાણ પ્રિયતમે!

હાલમાં જ તમારી કરુણાનો મને અનુભવ મળ્યો છે. તમે એવાં ન હોત તો આ સંસાર ટકત નહિ. એક પણ જીવ જીવિત રહેત નહિ. તમે મારા પ્રતિ કરુણા કરી શાંતિભાવ ધારણ કર્યો છે તેથી જ તો આ મહાસમુદ્ર પણ સ્થિર થયો છે અને તેમાં તરંગો પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. હવે તમે પોતે નિર્મિત થઈ મને પણ નિર્મિત કર્યો છે માટે તો હું તમને આટલો બધો આભાર છું, માટે જ તો હું તમારી પાસે આટલી ધૂટ લઈ છું. મારી પ્રાર્થના હવે એ જ કે આ કરુણા વિસ્થાપીરૂપે મારી ઉપર રહે. હું કદી પણ તમારી અવકૃપનો અવિકારી ન થાઈ. મારા જેવા સૌભાગ્યવાન આ સંસારમાં ધણા જ થોડા હશે. જુઓ, પ્રત્યેક જીવની રક્ષા કરવા માટે દરેકને એક એક મા છે, પરંતુ મારે વિષે એક વાર વિચાર કરી જુઓને હું તો ઘણો

પત્રાંક
૩
(આશુ)

દુર્બલ, માટે જ મારા રક્ષણનો ભાર આટલી જાદવી માતાએ ઉપર પડ્યો છે. ધન્ય છે મને અને ધન્ય છે તે પરમકરુણા-નિધાનની કરુણાને! મારે વિષે ચિંતા કરતાં નહિ. હું જ્યાં પણ હોઈ છું ત્યાં તમારી કૃપાથી મારી ઉપર તે પ્રાણુપતિનાં અપાર સ્નેહ અને પ્રેમ હોય છે. કેવલ તમારે લીધે તમારા કૃપ્યુ મારી ઉપર આટલી પ્રેમ રાખે છે અને આટલી આદર કરે છે. જેમ જેમ તમે તે પ્રાણુવલ્લભનાં વધારે પ્રિય થતાં જશો તેમ તેમ તેઓ મારી ઉપર વધારે પ્રેમ રાખશે; કારણ કે હું તમારો છું. માટે કહું છું કે હમેશાં તેમના નામ અને પ્રેમમાં મમ્મ્યાં રહી કાલ નિર્જનન કરો. અન્ય ચિંતામાં મનને ખરાબ કરતાં નહિ. નિરંતર તે પ્રેમમયતા પ્રેમ સરોવરમાં ડૂબી અમૃતનું પાન કરજો. તે સમયે વિષ ખાવાથી પણ મૃત્યુ થશે નહિ, વિષની જ્વાલાથી બળશે પણ નહિ. પણ જો કોઈ હાલાકી તે પ્રેમસમુદ્રમાં પડ્યા છતાં પણ મારી પોઠે મુખ ખંધ રાખે તો તેની વાત નિરાળી છે. એવાઓ તો હમેશાં જ બળી રહ્યા છે. એઓની આ આમ ધુન્નાવવાનું બીજું સ્થાન તે ક્યાંથી હોય? એમ નહિ સમજતાં કે હું આ અસત્ય વાત લખું છું. કૃપ્યુ-પ્રેમ-સમુદ્રમાં પડ્યા પછી શું કહી કોઈ બળી શકે છે? જેમના દર્શનમાનવી કોટી કામ નિવારણ થાય છે તેમના વળી સ્પર્શથી શું કહી જ્વાલા આવી શકે ખરી? આનું પ્રમાણ જોઈએ તો જુઓ જટિલા અને કુટિલાનું દર્શન. તેઓએ તો તે પ્રેમમય મૂર્તિને જોઈ હતી તથાપિ કાં તેઓ

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૩
(આયુ)

સતમ હતાઃ ચંદ્રાચી પશુ હમેશા તે પ્રેમસરોવરમા રૂખ્યા
રહ્યા હતા. પણ તેઓ પશુ માગ દિશોરીની પેઠે શાંતિ
મેળવી શક્યા નહોતા જુઓ, સાંપકાણુ સાધના કરતા
કરતા પશુ પડે છે કે નહિ? તેઓ પશુ તે જ મહાસમુદ્રમા
પડ્યા છે, છતાં કા વારુ બગે છે? માટે કહુ છુ કે તે
પ્રેમસરોવરમા અનેક ઝેરી સર્પો પશુ વામ કરે છે
સ્વેચ્છાથી જલને વધારે ચ અલ ક્યાંથી તે મરે સર્પો
દશન કરે છે જેઓ મુખ બંધ કરી રહે છે અને અમૃતનુ
પાન કરતા નથી તેઓ જ બગે છે, તેઓ જ મરે છે માટે
કહુ છુ કે મારી પેઠે મુખ બંધ કરી રાખતા નહિ જો
મહાતપશ્ચર્યાના ક્યે કરીને જવાબા શાંત કરના આ
સરોવરમા પડ્યા હો તો તેનું પાન કરો તેમ થશે તો ભય
રહેશે નહિ જવા દો, આ બધી વાત તો તમારી આગળ
પુગણી થઈ ગઈ છે આ વાતની હવે જરૂર નથી હુ જેવો
છુ તેવી મારી વાત છે તે કદાચ તમને પ્રિય લાગશે નહિ
કારણુ કે હિનો મિરજ આધા પછી થડો બાળ ગમે જ
નહિ પરમપૂજનીય માને મારા પ્રણામ કહેજો અને
નિવેદન કળે હુ તેઓ મારે માટે ભેજાવાર પશુ ચિંતા કરે
નહિ જેના ઉપર તેમના આશીર્વાદ રહ્યા છે તેને માટે વળી
ચિંતા શેની? તેઓ નિશ્ચિત રહેશે તો હુ પશુ નિશ્ચિત
રહીશ જુજના મૂલમા રસ હોય તો ક્યે પશુ રસપૂર્ણ થાય
તેમા તો કાર્ધસદેહ જ નહિ માટે હુ છુ કે તેઓ હમેશા
આનંદમા રહે તેમની સેવા કરવામા આમી ન આવે

શ્રીઃસુભકમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૩
(ચાલુ)

તેમની કૃપા થયાથી તમારી સમસ્ત શમના પૂર્ણ થશે. હવે
હું રજા લઈશ તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તીને. તમે
છો ઈચ્છામયી.

તમારોજ

૯૨

શ્રીકામર હુગ્નાથના પત્રો

પત્રાંક
૪

પ્રાણાધિકે !

ગઈ ઠાને તમારો પત્ર મળ્યાથી હું કેટલો આનન્દિત થયો તે હું પત્રમા કેરી રીતે જણાવું કે જો તે આનંદને સીમા હોત તો રાખી હું કાપી પણ જણાવત આ આનંદ મહારનો નથી પણ પ્રાણનો આનંદ છે જેઓના પરસ્પરના પ્રાણ મળ્યા છે તેઓ જ માત્ર આ અનુભવ કરી શકે છે બીજાઓને તો તે અસાધ્ય છે પ્રિયે મારા પત્રને માટે તમે આ જગાએ પેની જગાએ બોલો છો ખરું, પરંતુ વિચાર કરી શુઓ કે તમારી અવગ્યા અને મારી અવસ્થામા કેટલો તકાવત છે તમારી પાસે તો માફ નિરમરણ સ્વામીની વસ્તુઓ છે પરંતુ મારી પાસે તો તમારું સ્મરણ કરાવી આપનારી વસ્તુઓ ■ તમારું મન મુઝાઈ જાય તો પુત્રકન્યાના મ્નેહમા તે જુદું જુદી જવા માગે તો જુદી જઈ સકાય તેમ છે, પરંતુ મારી સંવજની

પત્રાંક
૪
(આગ)

ચિતા તો કદિ પણ જુગાતી નથી. એટલે મુધી કે જ્યારે
કોઈ કામકાને અથવા બીજા કોઈ નાના પ્રાણીને ચોતાના
સનાનને ખત્રાવતા હુ જોઈ છુ કે તે કણે જ મને મારા
માની સ્મૃતિ થઈ આવે છે અને આપોઆપ મારી આંખો
જલથી ભરાઈ આવે છે પ્રિયે, આ સસારમા જે પણ
વસ્તુ પર નજર પડે છે તે જ્યાંએ માનો પુત્ર પ્રતિનો પ્રેમ
દેખાઈ આવે છે. મને એમ લાગે છે કે આ પૃથ્વીમા જે
માનો પ્રેમ ન હોત તો તેમ દુઃખથી એક ક્ષણ પણ આ
મસાર ટકત નહિ જે પ્રમાણે જય રિના મોઈ પણ ગમ્ય
જીવિત રહી ગયા નથી તે જ પ્રમાણે માતૃસ્નેહ વગર આ
સસાર કદિ પણ ટકી શકતો નથી. આવા માને છોડીને
રહેવાના કદ જોણુ બીજી કદ તે શુ હોઈ શકે? આવા
માની ચરણમેવા કરવાનુ ન મળવા જેવા વિપત્તિ અને
દુઃખ આ સસારમા બીજા નથી તેથી કરીને મને
વિશ્વાસ છે કે તમે મારા થકીને માની મેવા કરી મને
મરિતાર્થ કરજો. હુ તમારી પામે બીજી કશુ એ માહતો
નથી, અને ચાહિને પણ નહિ પ્રમુ પામે પ્રાર્થના ॥ ૬
તમે માને સતુટ કરવામા પાર થાઓ તેઓ પણ તમારી
ઉપર સદા સતુટ રહે' પ્રિયે, જ્યારે સધ્યા સમયે દૂર
પહોંડ ઉપર ચમક ચમક થના સધ્યાના દિવાઓ નજરે
પડે છે ત્યારે એકદમ જ સર્વ કાઈ ગાદ આવે છે એમ નાગે
છે કે તે દિવાઓની મારે બાજુએ સમરન દિન પરિશ્રમ
કરીને મા, બાપ અને બીજા બધા ઘોડયા છે અને નાના

શ્રીકૃષ્ણ હૃદયના પત્રો

પત્રાંક
૪
(આતુ)

નાના બાળકો ચારેમાનુએ રમ્યા હરે છે અને રાખી ક્યારે
ક્યારે માગાપને કોટે વળગી પડે છે, આ સરે' મનમા તરી
આવે છે અને પ્રાણ આકુન રક્ષ પડે છે હવે વિચારી જુઓ
કે તમારામા અને મારામા કેટલો તફાવત છે તમને કુખ
ધાય છે એ વાત ખરી પણ તેની શાંતિ કરવા તમારી પામે
મ્યાન છે પરંતુ પ્રિયે મારી જવાલા તો તમારા હરતા
ધરી વધારે છે અને ઠા થવાનું મ્યાન પણ નથી હવે
કહો વાત તમારી સ્થિતિ સારી છે કે મારી સ્થિતિ સારી
છે? આટલું કુખ તમને ઘાત તો તમે તે શું મહન કરી
શકત કે? કદિ પણ નહિ અમે તો પુરુષ અભારથી જ કંઠણ
એ કારણથી કેટલું સહન કરી શકીએ ખરા પ્રિયે, તમારો
પત્ર ન મળ્યાથી પ્રાણુમા જે લઈ કુખ ધાય છે તે
પત્રદાર જાણુનું અસબન છે તમે પ્રિયે પરવશ છો
તેથી રીને તો કુ ધીરજ ધરી રજો છું, નહિ તો અમ
રવું અસબવ થાત ગમે તેમ હોય, પ્રાણુધિકે, પણ
જ્યારે બની શકે ત્યારે વચ્ચે રચ્ચે પત્ર લખતા રહેજો, કુ
પણ ખમર આપતો સ્વીગ, કદિ પણ ભૂરીશ નહિ હુ પ્રિયે,
જે બ્રુ તો પછી મારે શું લઈને જીવવાનું છે? કૃષ્ણ
તમારી ઉપર નજર રાખે, તમને સુખમા રાખે. આ
સમયે તમે જવા સાવધાન રહેજો. જોજો, પ્રિયે આ વાત
જૂનના નહિ મારે માટે તમે સાવધાન રહેજો તમે મને
જુ આદરણીય છો પરંતુ તમારો યોગ્ય આદર કદિ પણ
કરી શક્યો નથી આટલે દિવસે તમારા યોગેના આદર

શ્રીકૃષ્ણમહામયી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૪
(આશુ)

કરવાને કંઈક કંઈક શીજી છું. પ્રિયે, તમે લખો છો કે કાશ્મીરમાં આવી મને કંઈ મળ્યું છે? તો આ વાત તો મેં તમને પૂર્વે જ લખી છે. કાશ્મીરમાં આવીને નૂતન જીવન અને નૂતન પ્રેમ મળ્યાં છે. છતાંયે પાછાં પૂછો છો કે અમે આવી મેં શું મેળવ્યું છે? મેળવ્યું છે ખરું પરંતુ બૂલ્યો નથી. બૂલ્યાની વસ્તુએ નથી.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૫

પ્રાણાધિકે !

ઘણા દિવસો થયા તમારો પત્ર મળ્યો નથી, પરંતુ
રોજ રોજ તમારી ખબર મળે છે. જલ્દિથી રૂપે જલ્દિથી
બાવે નવીન નવીન સાજો મનમાં તમે રૂપી જાતનો નિત્ય
નવીન ખેવ કરો છો તે જોઈ હું કદ્યો આનન્દિત થાઉં છું
તે તો હું જ જાણું છું અને તે જ જાણું. પ્રવક્તા નજરે જોવા
કરતાં આવી રીતે જોવું તે કદ્યે દરજ્જે માફ છે તે કોઈ
મુશ્કેલી કહી શકાય તેમ નથી. નજરે જોવું તે સકામ
અને આવી રીતે જોવું તે નિષ્કામ આ દરજ્જે જોવા માટે જ
તો કૃષ્ણ મયુગ જ્ઞાનું ધ્યું; આ સુખ મેળવવા માટે જ
તો કૃષ્ણનું ગૌરાંગકપ ધારણ. નિકટ વહેવાથી જોને કામ
કહેવામાં આવે છે, દૂર વહેવાથી તે જ નિષ્કામ અમૃત રસ પ્રિય
નામ ધારણ કરે છે. તેથી કરીને જ તો કૃષ્ણના મયુરા
જ્ઞાથી કીમતીનાં નેત્રમાં અમુગ્ધ આત્મા અને તેથી

શ્રીકૃષ્ણમહામરી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૫
(આ૩)

રીને જ તો મારા ગૌરાગના નેત્રવારિનો વિરામ જ થયો નહિ કહો વારુ, પ્રાણાધિકે, જો એમ થાત નહિ અને આટલો આનંદ મળત નહિ તો જેને પ્રાણુમાં સ્થાન આપ્યું છે તેને છોડી શું જદિ પણ રહી શકાય એવો સભન પણ ખરોઠેઃ આપણે જેને ખુદની રીતે ચાહિએ છીએ, જેને એક વાર એક પવકને માટે પણ ન જોયાથી પ્રાણુ આકુલ થાય છે તેને પ્રાણુમાં પ્રતિબિંબ કરીને એકાંત સ્થાનમાં એકમનથી અને એકપ્રાણુથી પ્રેમ કર્યાથી કેવો આનંદ થાય છે તે જો અનુભવ કરવો હાય તો પ્રેમપામની સમીપમાંથી દૂર જવું એ કર્તવ્ય છે. જેઓ આ નથી જાણતા તેઓ કદિ પણ પ્રાણુનો પ્રેમ જાણતા નથી, તેઓનો પ્રેમ તે પ્રેમ જ નહિ તેઓ પ્રણય એટલે શું તે જાણી શકતા નથી અને શકશે પણ નહિ. જેઓએ કૃષ્ણ-કૃપાથી આ પ્રેમની મ વમાત્ર પણ મેળવી છે તેઓ તો ચમુપ્રેમને અતિ તુલ્ય મણી તેની ધૂપા ઠરવા લીધ્યા છે. તેઓએ જ પ્રણયનો ખરો સ્વાદ ચાખ્યો છે અને તેઓ જ અવિતાર્થ થયા છે. પ્રાણાધિકે, હવે તો જાણી શક્યા છોને કે નિરહ કુટલી સારી ચીજ છે નિરહ જ ચાહે તો કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ કરાની આપે છે, કારણ કે નિરહ જ તો કામનો નાશ કરી પ્રેમ નિર્મોલ્ય કરે છે, અને કેવલ પ્રેમ થપી જ તમારા યોફાનો તે ગાયોનો ગોવાળ મ તુલ્ય થાય છે જુઓ, પ્રિયે, જે પ્રમાણે ગેરડીના રસમાંથી માકર (મિસરી) તૈયાર કરવી હાય તો કેવલ એકમાત્ર અગ્નિની સહાયતાની જરૂર

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૫
(ચાહુ)

હાય છે, અગ્નિ સિવાય સકલ વૃથા છે કારણ કે તે વગર રસ નરમ થઈ જઈ નહીં થાય છે તે જ પ્રમાણે કામરસને બીનો કરી પ્રેમ તૈયાર કરવો. હાય તો એકમાત્ર વિરહ-અગ્નિની જરૂર છે. વિરહ-અગ્નિ સિવાય કામનું 'મારણું' કરી પ્રેમ કરવાનું બીજા કોઈથી પણ સાધ્ય નથી હું આશા રાખું છું કે કૃષ્ણ આપણને આ વિરહને પરમ મિત્ર મમજી ચાહવાને શીખવે. તેમ થવાથી દુઃખ જશે, આનન્દ મળશે અને ચસ્તિર્થ થવાશે. પણ, પ્રિયે, એક વાત કહું. કેવલ અગ્નિ બાળવાથી તો કાઈ સાકર (મિસરી) થતી નથી. તેમાં (શેરડીના રસમાં) પ્રથમ તો દૂધ અને પાણી નાખી એક જુદો કાઢી નાખવો પડે છે અને ત્યાર પછી ખૂબ હલાવવાની જરૂર છે. તેથી કહું છું કે આ વિરહ-અગ્નિ માત્ર પ્રકટાવ્યાથી જ કાંઈ કામ મરી પ્રેમ થતો નથી; આનો બીજો પણ એક ઉપાય બાકી રહ્યો છે, પણ તે તો મીઠાઈ બનાવનારી રસિકાઓ જ જાણે. છતાંએ એક વાત કહું છું. મહાજનમળે જે ભતના પથનું અવલંબન કર્યું છે તે પથનું દર્જન આપણા ભાગ્યમાં છે કે નહિ તે હું જાણતો નથી. છતાંએ જે પ્રમાણે સાંભળ્યું છે તે સાંભળવા ચાહ્યાં હો તો હું-

“પરસ્પર હૃદયે લાવી સ્વરૂપ બનેતું.

એ એક થઈ, મળી પરત્વરમાં નિય એના.

પુરુષ પ્રાપ્તિ થશે, પ્રાપ્તિ પુરુષ.

સ્વયં વસ્તુ ધરમાં જીવે, કયો માત્ર પ્રજ્ઞાત આ.”

પત્રાંક
૫
(ચાલુ)

ધર્મ્યાદિ, ધર્મ્યાદિ. હવે મને લાગે છે કે વિરહ જ આ જાનની
લાવના કરાવવાને એક માત્ર કારણ છે એમ સમજવામા
કાંઈ બાકી નથી પાસે રહેવાથી, પ્રાણના પ્રેમપાત્રને પ્રાણની
અંદર પૂરી રાખ્યાથી પણ પ્રેમ થતો નથી પાસે રહેવાથી
થતા પ્રેમની તમારી અમારી વાત તો બાબુએ રહી પરંતુ
તે રસિક શિરોમણી કૃષ્ણ સ્વયમ્ પણ કરી શક્યા નહિ
વિચાર કરી જુઓ, કે જ્યારે તેઓ પોતાના જ સીન્ધવથી
મજનોપીગણને વનમા લઈ આવ્યા ત્યારે પૂર્વે જેઓના
વિરહથી અત્યંત દુખિત થયા હતા તેઓને પોતાની
નિકટમા મેળવી તેઓનો કષ્ટ કષ્ટ રીતે તિરસ્કાર કર્યો હતો,
તેઓને ઠેઠવા રડાવ્યા હતા, અને છેવટે વનમા છોડી
મેળવી ફટકું કટ આપ્યું હતું. આ કારણને કીધે જ તો
રસિક ભક્તગણે કહ્યું છે કે “સગે રાખ્યાથી હાય
અનુરાગ કીધ્યું” વળી જુઓ, પ્રાણાધિકે, મહાજનેલ
વાક્ય તો મે ઉપર લ્યું, હવે મહાજનેલ લઈ જુઓ
તો સમજી જશો કેની વાત કરે કરવી તો મોટાની જ
વાત કરવી, મોટાને જ હાથ લગાડવો સારો જુઓ
તમારા લોકોના કૃષ્ણ, મધુરા અને વૃદાવન વચ્ચેનું અતર
અતિ સામાન્ય, છતાંએ કે નિકટે રાખી શક્યા નહિ કે આ
આપણા શ્રીગૌરાંગ અને નિત્યાનંદ જુઓ. કયા, દાઢએ
તો સાથે રાખ્યા નહોતા. આનું કારણ જાણો કે
કે માત્ર રડવાને માટે જ, માત્ર તે અષ્ટપ રૂપરાશિનું
એકાતમા એકમિતથી ધ્યાન કરી આત્મવિસ્મૃતિ થવાને

શ્રીહાકુર હુન્નાથના પત્રો

પત્રાંક
૫
(ચા.૧)

માટે જ દારદ્રમા કે મધુરામા કૃષ્ણને પ્રિયતમાઓનો
તો અલાવ નહોતો છતાંએ કા રક્ષા'તાઈ આનો જ માત્ર
વિચાર કરી જોજો ચિત્તન કરતા રતા જ જીવ સિંચાય
છે, ચિત્તન કરતા કરતા જ પ્રકૃતિ પુરુષ અને પુરુષ પ્રકૃતિ
યાય છે ચિત્તન કરતા કરતા જ તમારા લોકોના કૃષ્ણ
ગોરાગ થયા ચિત્તન કરતા કરતા જ સિવ ગોપીશ્વર થયા,
ચિત્તન કરતા કરતા જ છ મંજરીઓ છ ગોસ્વામી
થયા. માટે કહુ છુ કે પ્રાણપ્રિયે, આપણે બંને એક
ખીજાનુ ચિત્તન કરતા કરતા એક દિવસ તમે હું અને હું
તમે થઈ જઈશું મને લાગેલો છે કે આ વાતને મિથ્યા
ગણી અવિધાય કરશે નહિ મારા હૃદયની વાત આજે
બહાર નીકળી ગઈ, પ્રાણુ ફાગી જતા છતાં એ કહી
નહોતી આજે અનેક દિવસનુ મુખ રાખેનુ ધન પ્રકાશ
કરી નાખ્યુ જોજો પ્રિયે, નિન્દકો આ વન માંબળી
આપણો ઉપદાસ ન કરે મારા હૃદયના ધનને તમે હૃદયમાં
જ રાખજો સાવધાન, જોજો મારૂ મનુષ્યર ગતુના
હાથમાં પડે નહિ તેને માટે સાવધાન રહેજો મુખ રાખવાને
મે પ્રયત્ન કર્યો હતો પરંતુ વધુવાર રાખી શક્યો નહિ
હ આશા રાખુ છુ કે તમે મારા પ્રાણના ધનને
જાતનપૂર્વક તમારા પ્રાણની અદર પૂરી રાખશો. આને
વીધે જ મે કમ્પ હર્ષ કે નિદ્રામાં રહ્યા વગર હું મરી જાન-
હવે તો સમજવાને આ પત્ર અતિ જાતનપૂર્વક અને

શ્રીકુમુદકુમારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૫
(ચાલ)

સાવધાનીથી રાખી મૂકજો. આ પત્ર લખી આજે મને લય ઉત્પન્ન થયો; તેની કૃપા જા કારણથી આજે લખાવ્યું, તે તો તે જ જાણે. હું આશા રાખું છું કે તમે સમસ્ત વાત સારી રીતે સમજી જશો અને હૃદયના અતિ શુભ સ્થાનમાં રાખશો. આજે તમારા સ્થામને (શ્રીકાકુર શ્રીહરનાથજીના કુટુંબની દેવમૂર્તિ) સ્થોત્સવ છે, બધાને જ સ્થ જોવા જવા માટે આજે તમારે પૈસાટકા આપવા જોઈએ; મારા જેવો ગરીબ ખીજું કું આપશે? આજે પ્રાણુતુ રત્ન તમને આપવા આવ્યો છું; આશા રાખું છું કે તે બાદરથી લેશો અને જાતનથી તેની રક્ષા કરશો. અનાદર કરતા નહિ, મારી પામે ખીજું કશું પણ નથી, જે કાંઈ પણ મેં આટલા દિવસો સુધી જાતનથી સંગ્રહી રાખ્યું હતું તે આજે આપ્યું છે. હવે તમે મને સ્થ જોવા માટે કાંઈ આપો. તમે તો ગોટા માણસ; મનમા લાવ્યાથી હંમેશને માટે મારા દારિદ્ર્ય દૂર કરી આપી શકો તેમ છે; તેથી કરીને તો મારું છું. આજા રાખું છું કે તમે આપશો, કૃપાલુતા કરશો નહિ. મારા માતાઓને અને બહેનોને પણ કહેજો કે પૂજાની સાથે જ કાંઈ ભેટ આપવી પડશે. આપવા કારવવાનું અને ખવડાવવા કારવવાનું તો છે જ. માટે દયા કરી મારી ઝેળી ભરી આપો કે વિદાય થઈ જઈ અને ચિર દિનની તૃષ્ણાની માન્તિ કરૂં. જન્મ થો એ વાત. મારી માતાઓને મારા પ્રણામ.

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૫
(ચાલુ)

આજ તો બધાંએ એકઠાં મળ્યાં છે, ખોળવાં પડતાં નથી. મારાં થઇને માની સેવા કરજો; તેઓને ચિંતા કરવા દેતાં નહિ. મારા નિવાહના દિવસે પાલખિમાં બેસતી વખતની મારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ ન થાય તે ભેજે, “તમારી સેવા માટે દસી લાવવા ચાલ્યો,” એમ મેં માને કહ્યું હતું. આ મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થાય અને મારા પુત્રધર્મની રક્ષા થાય એવી રીતે વર્તજો. જે સ્વામીના ધર્મની રક્ષા કરે છે તે જ ખરી સહધર્મિભૂત છે. જ્યાં લો, અનેકવાર આ બધી વાત લખી છે. વારંવાર એની એ જ વાત સારી લાગે નહિ, પરંતુ પ્રાણાધિક્ષ, જીવ માનતો નથી તેથી તો લખું છું. જ્યાં લો એ વાત. આજે તો તમારું પીડી એળેલું અંત છે, તો પછી આજે તમને આ બધી માથાકુટની વાત તે સારી લાગે શાને? જાઓ, ભાઈ, બધાંએ જાઓ; આજે તો ઘણું કામ છે; કપડાં ધોવાં કારવવાં પછી વળી દરદાગીને ને કપડાં ખરેરવાં કરવવાં, બધ્યાં છોકરાંને બેચેક લપડાક એડી કાઢવી, દાંત કચકચાવવા, ઇત્યાદિ ધાતુંએ કામ છે. અને મારોએ ભાન ને સાથે બેઠેલા, વટાણા, ડાળી, ઇત્યાદિ શાક ખણી તૈયાર થયાં છે. આજે જે ત્રણ દહાડાથી તમને બેઠું શકતો નથી; શિક તો છે ને! મારો સર્પ કુમ છે! બાળ હરે સુકાઈ ચાલ્યો માટે જઈ છું, રજા આપો.

તમબોજ — ૯૨

પત્રાંક
૬

પ્રાણાધિકે !

ખરે તમે અમિપર જલ મિચન કથું તમારા પમે
અમૃતની ધારા વર્ષાવી મને સાત કવેં છે મિચતમે, તમે
મારે માટે જો નહિ રજા હોત તો જગત્તા લોક મારે માટે
રડત ખરાઃ આ સઘળી તમારી જ દયા છે માત્ર હાથરસ
નહિ, પરંતુ જોની સાથે માન બે આખોનો મેળાપ થયો છે
તેઓ પણ તમારે વીધે મારી ઉપર મુખે થયા છે જ્યા
વો, આપણા દેશની આ બધી વાતો લખી તમને વધુ કબ્દ
આપીશ નહિ જ્યારે મા હતા ત્યારે બાબીની ને મોટા-
બાઈની તમારી ઉપર તેટની નગર રાખવાની આવશ્યકતા
નહોતી તેથી મરીને તેઓ ને મમથે નિશ્ચિત હતા હવે
તેઓ તમને પોતાની પેટની મન્યા પ્રમાણે ગણશે તમે
પણ તેઓને માન્યાપ પ્રમાણે ગણી વર્તજો જ્યા મુખી
તેઓ છે, ત્યા મુખી આપણે બાનક બાવિકા પ્રમાણે સદા

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રક
૬
(આ૧)

આનન્દમા રહીશુ આપણને કશી વિનંતા રહેશે નહિ
આપણને શું છે, શું નથી, આપણને સોની જરૂર છે એ
સર્વની ચિંતા તેઓ જ કરશે માટે કહુ છું કે તેઓ!
ઉપર નિર્ભર કરી નિશ્ચિત મને સમય વ્યતીત કરાજે, કશો
ભય નથી. તેઓના મન પ્રમાણે રહી ચક્રવાથી તેઓ પણ
સતુષ્ટ થશે અને કૃષ્ણ પણ દયા કરશે તેઓના હુકમનું
પાલન કરના માટે જ કૃષ્ણે આપણને નાના કર્યા છે, માટે
તેઓના હુકમ પ્રમાણે અને કલ્યા પ્રમાણે કાર્ય કરવું
એ જ આપણું કર્તવ્ય કર્મ છે ભાગીને મારા પ્રણામ
જાણાવશે અને તેઓને મારી ઉપર મ્નેહની નજર
રાખવા હૃદયે.

પ્રિયતમે! જીનિ શાસ્ત્રમા સદ્ધર્મિણી શા વારતે
કહે છે તે હવે મે જાણ્યું. આ સંસારમા જેની
જી ખરેખરી જ સદ્ધર્મિણી છે તે જ સુખી છે અને
તે જ ધાર્મિક છે તેને સ્વર્ગનું શુ કામ છે અને મોક્ષનું
શુ કામ છે, સંસાર તેને બંધન નથી, સંસાર તેને પંચ
નરક નથી. આણુ સંસાર જેણે ખરાબ રચાન પણ
તેને પંચ શીટન્દાત્મ છે અને તે રચાન જ સાક્ષાત્
રાધાકૃષ્ણની વિવાસશ્રમિ છે શાન્તિ અને સમન્ન
તીર્થો તેના મૃદમા વાસ કરે છે અને સમસ્ત દેવગણ
તે ગ્યાનમા નિત્ય જામણુ કરે છે હું પાર્થના કંઈ
છું કે તમે તે પ્રકારના સદ્ધર્મિણી યાત્રી અને હું
પણ તેનો સુખી થાઉં. આની જેની જી નથી તેને

પત્રાંક
૬
(માણ)

પસે વૈકુંઠ પશુ નરક છે. તેનું જીવન જ સાક્ષાત્ મૃત્યુ અને મૃત્યુ જ સાક્ષાત્ જીવન છે. પ્રભુના ચરણકમલમાં પ્રાર્થના કે આપણી આવી દશા કદિ પશુ થાય નહિ. આ સંસારની રંગભૂમિ પર જેટલા દિવસ ખેલવાને આવ્યો છું અને જે જે સાથીઓને સંગે લઈને આવ્યો છું તેઓની સાથે આખંદમાં ખેલી કારવી અન્ય સ્થાનમાં આવ્યો જઈ. તે મારી પ્રાર્થના નિશ્ચય પૂર્ણ કરશે જ. મેં ચાહેલાં અને તમે મોકલેલાં આદરણીય ધનતુલ્ય ચન્દન અને દુવસી મળ્યાં છે. તે સમયે મારી અવસ્થા દેવી થઈ પડી હતી તે ભે તમે હાજર હોત તો બેઠું શકત; અને તે ઉચ્ચ અવસ્થામાં તમે સર્વને મેં કેટલા આશીર્વાદ આપ્યા છે તે વિશે વધુ શું લખું? તમે મારા ખેલાનાં સંગી છો; ભેભે, ખેલતો ખેલતો હું અત્રે ચાલી આવ્યો છું તેને માટે દુઃખ કરતાં નહિ; સંસારનો નિયમ જ આ છે. જીવ્યા મિથે, કેટલાએ ભોડાને ખેલવાને આવતાં, કણાંએ સાથીઓ મળે છે; ત્યારે બધાની સાથે સારી રીતે પરસ્પર મેળ મળી જાય છે અને પરસ્પર ગોઠો બંધાય છે ત્યારે તેઓ વધુ વાર આ સંસારમાં ખેલ્યા વિના નૂતન સંસારમાં ખેલવાને ચાલી જાય છે અને તેઓના સાથીઓ તો અત્રે રહતાં રહી જાય છે. મેં તો તેવું કંઈ કર્યું નથી કે તમે રડો છો. હું તો આ પૃથિવીમાં જ છું. હું તો આ પૃથિવીમાં ગમે ત્યાં હોઉં છતાં તમારા જ

શ્રીહંકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૬
(ચાલુ)

ખેલાનો ખેલી છું. એક દિન જરૂર આપણે તે પ્રમાણે ખેલીશું. હવે મારી પ્રાર્થના એ જ છે કે તમે મારા ચિરદિનના ખેલાનાં સંગી થાઓ. હું જ્યાં પણ રહું છું, જ્યાંની પણ પાસે રહું છું તેઓ સર્વે મને આહુ છે અને મારી ખબર લે છે. માટે જ કહું છું કે મારે માટે વળા ચિંતા શી? મારે માટે ચિંતા કરતાં નહિ. શ્યામને માટે છોકરાંઓ રડે છે શું? તેઓને આનંદમા રાખજો. મોટા કઠ્ઠીમાની સેવા કરજો; બાળીતાં પ્રિય થજો.

તમારોજ

૯૨

શ્રીહાકુર દરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૬
(ચાલુ)

ખેડાનો ખેલી છું. એક દિન જરૂર આપણે તે પ્રમાણે ખેલીશું. હવે મારી પ્રાર્થના એ જ છે કે તમે મારા ચિરદિનના ખેડાનાં સંગી થાઓ. હું ત્યાં પણ રહું છું, જેઓની પણ પાસે રહું છું તેઓ સર્વે મને આપે છે અને મારી ખજાર લે છે. મારે જ કહું છું કે મારે મારે વળી ચિંતા શી? મારે મારે ચિંતા કરતાં તહિ. શ્યામને મારે છોકરાંઓ રહે છે શું? તેઓને આનંદમાં રાખજો. મોટાં કાકીમાની સેવા કરજો; ભાભીનાં પ્રિય થજો.

તમારેજ

૯૨

પત્રાંક
૭

પ્રિયતમે!

તમારો પત્ર પરમહિતસે મળ્યો. વાંચી બહુ જ ચિંતા થઈ પણ તે કાલે જ મનને મનાવી લીધું. તમારી વાત સમજ્યો; પણ શું કરવું, આપણા હાથની વાત નથી. જેનું કાલજી નથી તેના જ કૃષ્ણ છે; આ વાત વેદમાં અને પુરાણમાં પણ કહેલી છે. માટે જી જ હતાહ, બીજું કશુંએ નહિ, આશા પણ નહિ. ગમે તેમ થાય પરંતુ જે થોડા વધુ દહાડા જીવતો રહીશ તો જઈને દેખીશ અને દેખાડીશ. હાલમાં તો શુપ રહો. પ્રિયે, મારી એક વાત સાંભળો. જેને આપણે માહીએ છીએ તેની નિકટમાં રહેવા કરતાં તેનાથી દૂર રહી તેનું ચિંતન કરવું બહુ જ આત્મનુદાયક છે. કેમ, આમાં તમારો શો મન છે? અવશ્ય જ તમારે “હા” પાડવી પડશે. કહો વાત, કાલ વસ્તુ જે દૂર

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા પર્વ

પત્રાંક
૭
(આશુ)

ન હોય તો તે સુંદર દેખાય કે? તેથી તો હું આટલો દૂર રહ્યો છું. પ્રિયે, મારા દૂર રહેવાને કીધે તમે ચિંતા કરતાં નહિ. જુઓ, પ્રિયે, સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વામી, મા, બાપ, આ સઘનો સંબંધ એ દિવસને માટે છે. જેની સાથે, જે કૃષ્ણની સાથે, જીવનો નિત્ય અને ચિર સંબંધ છે તે આપણાથી કેટલા દૂર છે. પરંતુ પ્રિયે, કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે તમારે માટે હું જેટલો વ્યાકુલ થાઉં છું તેના સોમા ભાગના એક ભાગ જેટલો પણ તે પ્રાણના પ્રાણ કૃષ્ણને માટે અસ્થિર થતો નથી. પરંતુ પ્રિયે, તેઓ તો આપણું સામાન્ય દુઃખ ભોગવેલ જ એકદમ આકુલ થઈ પડે છે. આપણે એવા મુર્ખ અને અપવિત્ર છીએ કે આપણે તેને વિષે કશી પણ ચિંતા-ભાવના-રાખ્યા વગર ખેલધરની શણગારેલી પુતળાઓ માટે હંમેશાં જ અસ્થિર અને ચંચલ રહ્યા કરીએ છીએ. હું જાણતો નથી કે ક્યારે આ સંસારની ધુમરી અને નિશો ઉતરશે, ક્યારે આપણે જાણીશું કે આ સર્વ જાડુનો ખેલ છે. ક્યારે પ્રાણથી બોલીશું કે સર્વ મિથ્યા છે અને કૃષ્ણ સત્ય છે, ક્યારે જાણીશું કે બધાંએ પર છે અને કૃષ્ણ નિજ છે. આશીર્વાદ આપો કે જલદીથી મારો એ શુભદિન આવે. હું જે માડું છું તે કાં મને નથી મળતું વારુ? તમે જગત્પ્રી પૂર્ણશક્તિ છે, દિવ ખોલી મને આશીર્વાદ આપો. મારો પ્રાણ આજે અસ્થિર છે; આ

પત્રાંક
૭
(ચાલુ)

વાત ખીજ કાઢતી પણ કહેતાં નહિ; જોજો, ખીજ
કાઢ સાંજો નહિ. મેં પાગલની માફક જે લખી નાખ્યું
છે તે ખરેખર જ મારા મનનો ભાવ નથી. જેનો આવે
ભાવ હોય છે તે જ ખરેખર શિવ છે, તે જ પરમ
વૈષ્ણવ છે, તે જ પરમ પૂજ્ય છે. હું તો નરકનો
કીડો છું, અતનો દાસ છું; ગમે તેમ હોય પણ
તેમાં મને દુઃખ નથી, કારણ કે કૃષ્ણ કાંઈ વેળાએ
કાંઈને દુઃખ પણ આપે છે અને વળી જેના સુખને
માટે હોય છે તે જ તેને આપે છે. માટે કહું છું
કે આ મારું સુખ પણ તે કારણને લીધે જ મળ્યું છે.
જીઓ, વિદ્યામા જે કીડો રહે છે તેને પક્ષે વિદ્યા જ
સુખનું સ્થાન છે; જો તેને અમૃતના વાસણમાં રાખો
તો તે નિશ્ચય મરી જશે, કદિ પણ બચશે નહિ.
હું પણ તેવો વિદ્યાનો કીડો છું, અમૃત મને સાથે
લાગે શાનું? તેથી કરીને જ કૃષ્ણે મારે માટે જે
સુખકર છે તે જ મને આપ્યું છે. ચિંતા ધરતા નહિ;
હું ગમે ત્યાં હોઈ ત્યાં સુખમા હોઈશ મન પ્રાણ
સર્વ કાંઈ હીક છે. તમે મન પ્રમાણેના માણસ વિશે
લખ્યું છે, તો પ્રિયે, મન પ્રમાણેના માણસ મળવો
જલ્દ જ કાંઈ વાત છે જેને લાગ્યજાયે આવે. માણસ
મળે છે તે તો પાછો સંસારમાં આવતો નથી, તે
તો એકદમ દંદાવન આશ્વો બાય છે. મારા મન
પ્રમાણેના માણસ ક્યારે મળશે તે હું જાણતો નથી,

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૭
(ચાતુ)

ઇશ્વરે તેવો દહાડો લખ્યો છે કે નહિ તે હું જાણતો નથી ગમે તેમ હોય, પણ તમો સર્વે મારે માટે પ્રાર્થના કરો કે મને મન પ્રમાણેના માણસ મળે. જન્મ લે, એ બધી વાત પડતી મેંદો. ઘરે જન્મ માટે હું બહુ જ બ્યાકુલ થયો છું, પણ પ્રિયે, શું કરું; દૈવવશાત્ જન્મ શકારું નથી રસ્તો સારો નથી, જન્મનાનો પુલ લાગી ગયો છે, બીજાએ નાના નાના બેચાર પુત્રો લાગી ગયા છે આરો વરસાદ કદિ પણ નેયો નહોતો. જન્મુ રાહરના અઠધાએક ઘરો બાંગી થયા છે ગમે તેમ હોય પણ ચિંતા કરતા નહિ. વરસાદમા હુ કાઈ તણાઈ જવાનો નથી હવે કહો વારુ તમે કેમ છો, બીજા બધા કુમ છે? મનમાં થાય છે કે હવે હુ મિટાય થાઉં. તો હવે હું ચાલ્યો. તમારે નમસ્કાર તો મારે પણ ચલ ઘોડે અરનાર.

તમારોજ

હું

પત્રાંક
૮

પ્રિયતમે!

મર્ધ હાલે તમારો એક પત્ર મળ્યો છે. વાંચી
સર્વ સમાચાર જાણ્યા તેથી હું ફરતો જુઓ આનન્દિત
થયો તે વ્યક્ત કરવું સંપૂર્ણ અસંભવ છે માર
સુખ, મારી અવસ્થા લોકો માત્ર અનુભવ જ કરી શકે
તેમ છે પરંતુ વ્યક્ત કરવું અસંભવ છે પૂર્વે મેં
એક પત્ર લખ્યો હતો અને મને લાગે છે કે તમને
ચાદ હશે કે મેં તેમાં લખ્યું હતું કે આ દેશમાં
ગરમીના દિવસોમાં એક એવી જાતનો પાન ફુકાય છે
કે જે દેહને લાગતાવેત જ માથુંસ તરકાજ અસ્વસ્થ
મર્ધ પડે છે પરંતુ તે વખતે તમે તે વાતનો વિશ્વાસ
કર્યો નહિ, પણ આજે જુઓ હું અત્રે આવ્યો તે
મળે તે પાન મારા અંગને લાગાથી મને તાવ
આવ્યો, તાવ વધારે હતો જે કે તાવ ખૂબ વધારે

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૯
(આધુ)

આત્મો હતો છતાંએ પ્રિયે, ઇશ્વર ખરેખર મને ચાહે છે તેથી અને ખરેખર મારાં મા મને આશીર્વાદ આપે છે તેથી કરીને અને તમે લોકો પણ ખરા દિવ્યથી મારા કસ્યાણુની પાર્થના કરો છો તેથી મેં માત્ર સામાન્ય કષ્ટ લોગવી પુનર્જીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે. બીજું કોઈ હોત તો મને લાગે છે કે પ્રાણ પાછો મેળવવો કષ્ટકર થઈ પડત; પરંતુ મેં તો કૃષ્ણકૃપાથી અને તમારા લોકોના આશીર્વાદથી માત્ર સામાન્ય કષ્ટ લોગવ્યું છે અને હવે સરીર ઘણું સારું થયું છે મારે માટે તમે ચિંતા કરતા નહિ માને મારા પ્રભુમ જણાવતે અને કહેતે કે તેઓ જેને આશીર્વાદ આપે છે તેને આ સમારમાં કોઈ પણ જગ્યાએ નિપત્તિ નહી નથી માએ આશીર્વાદ આપ્યાથી કાઠને કદિ પણ કષ્ટ થતુ નથી એટલા માટે જ તો મેં તમને વારંવાર કહ્યું છે કે માને સંતુષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. મા સંતુષ્ટ થઈ જેને આશીર્વાદ આપે છે તેને આ જગતમાં કોઈ પણ ગીઝનો અભાવ રહેતો નથી; તે હમેશા જ સ્વચ્છન્દે મુખમાં રહી આખરે કૃષ્ણપદ પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ પ્રિયે, જેની મા રહે છે તેનો મેલામરખો સંસાર પણ જ્વેતજેનામાં રાખ થઈ જાય છે અને તે મહા ધાર્મિક અને સંન્યાસી દોરા છતાંએ અતિ તેને નરક સિવાય બીજું કોઈ રક્ષન મળતું નથી. મારે કહું છું કે માને સંતુષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. બીજી એક વાત કહું. પ્રિયે, જે વ્યક્તિ

પત્રાંક
૮
(ચાતુ)

પોતાની જ દેવમૂર્તિને દેવ અને બીજાની દેવમૂર્તિ તે કાઈ જ નહિ એમ ગણે છે તે નિઃશય જ પાપ કરે છે હવે જુઓ, જગતમા જોટવી સ્ત્રીઓ છે તે સર્વે જ કાઈની ને કાઈની પણ મા છે, આથી કરીને સર્વે સ્ત્રીઓ પરમ પૂજનીય છે. સ્ત્રીલોકમાત્ર જ પરમ પૂજનીય છે એ ધ્યાનમા રાખી તેઓનું યથાયોગ્ય માન રાખવાનું શીખો તમે લોકો જ ધન્ય છો, તમે લોકો જ માનને ઉપયુક્ત છો, તમે લોકો જ આદરને ઉપયુક્ત એવું ધન છે, તમે લોકોએ જોયોને અનુમતિ આપી છે તેઓ જ કેવલ નિર્વિદ્ધ અને પરમાનંદમા નિત્ય પ્રદાવનમા જઈ શક્યા છે અને જઈ શકે છે તમને લોકોને યોગ્યપણે બહુ કામ છે તમે લોકો જોયોની ઉપર અવકૃપા કરો છો તેઓનો બીજો કાઈ ઇલાજ નથી આ કારણને લીધે જ રાત્રિમા સ્ત્રીવિક્રાને સ્વર્ગ અને નરકના દ્વાર સ્વરૂપ કહેવામા આવ્યા છે. મારી ઉપર તમારા લોકોની કદિ પણ અવકૃપા ન થાય એ જ પ્રાર્થના આ વખતની વાત જ્યારે મેળાપ થશે ત્યારે કહીશ, પત્રમા લખતા મન માત્ર નથી-ગોપનીય છે ગમે તેમ હોય, પણ પ્રિયે, ખરેખર હું તે કરણામયને ઇચ્છાપૂર્વક બહુ જ કષ્ટ આપુ છું પ્રિયે, તમારા લોકોનું હૃદય કાણુ ચવાતો શું કદિ પણ સલત હોઈ શકે ખરો? જે હૃદયમાથી મનુષ્યના જીવનસ્વરૂપ દ્વંદ્વ બહાર નીકળે છે તે હૃદય શું કાણુ ચર્ચ શકે ખરું? કદિ પણ

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૯
(ચાપુ)

નહિ જો કદિ કેઈ આવી જાન લખે તો તે નિશ્ચય જ
મિથ્યાવાદી હોવો જોઈએ તમારા લોકોનું હૃદય કમ્પુ
હોત તો જગત્ જનશ્રન્ય ચર્મ જાત કોઈ પણ બમી
ગણત નહિ તમે લોકો સાક્ષાત્ સ્નેહકષિણી છો. જાણો
મિત્રે તમારા લોકોની પ્રજા સા કોઈ પણ સ પૂર્ણ રીતે કરી
શક્ય નથી તો પત્રી કુ તે કોણ ગણતરીમાં? અપણાં અને
પેનીને પૂછો કે તેઓ શા વાળે પોતાની નિંદા કરે છે?
આવી રીતે કરવું નહિ. આત્મનિંદા અતિગત ઠપકાને પાત્ર
છે અને તેથી કરીને તે મહાપાપ છે તેઓ પવિત્ર
છે તે શું તેઓ જાણતા નથી? અજ્ઞાતથી કરેલું કાર્ય
તે કાર્ય જ ગણાય નહિ, તેને માટે ત્યાં ચિંતા કરવી
નહિ અજ્ઞાત અવસ્થામાં જાણના માનની જાણીમા
લાત મારે છે તેથી શું બાલકને પાપ લાગે છે?
પણ જવા લોકો હવે એ જાન તમારા રથામરુદ્ધ કેવો
આનંદ આપે છે વારુ? આ વખતે તેને એમનાના
મેમ્બરી ખૂન દમ ભરાવો છે ને? તેને ન જોવાથી ગડી
પડે છે, ખરેખર એ તો જોવા ગડવાની નસ્ટ જ
તો? મારો આવો દિવસ ક્યારે થશે? આજ તો શુદ્ધ
આપો જોડે હોય કેવા સોમે છે? હાતમાળી એવો
કુ કે તે જોઈ શકવો નથી. તમે જ જુઓ, કુ તો
માત્રો મરુતુગળી પાદ તો છે ને? કુકુમ અને ચદન
શીઅમે કેવા મોભે છે વાન? દો તો હવે જાડ

તમારોજ — ૯૨

પત્રાંક
૯

પ્રાણપ્રિયતમે!

તમારો પત્ર ચોખ્ખ સમયે આવ્યો હતો ખરો, પણ તમે પણ જે પ્રમાણે મારી સાથે સતાવાની રમત કરો છો તે જ પ્રમાણે તમારો પત્ર પણ કરે છે આજ પાત્ર દિવસ પછી તમારો પત્ર મારા હાથમાં આવ્યો અને તેથી કરીને જ હિત્તર આપવામાં વિવંચ થયો છે. આમાં મારો કાંઈ પણ અપરાધ નથી ગમે તેમ હોય, પ્રાણ પ્રિયતમે, પણ એક વાત સાલળી મને બહુ જ આશ્ચર્ય થયું છે તમે રૂપની રક્ષા કરવા લાખ્યું છે આ તે દેવા પ્રકારની વાત, મને તો કાર્મ પણ સમજ પડી નહિ અરે, રૂપ આપવાના અને રૂપ રાખવાના માનિક તો તમે લોકો છો. તમારા લોકોના આપેલ રૂપથી તો માડ રૂપ છે અને તમારા લોકોએ રૂપ કાઢી લીધું કે પછી મને અંધકાર જ છે. તમે

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

સોહોએ જ્યારે કૃપા કરી તેને રૂપ આપ્યું છે તો પછી વળી પાછી અવકૃપા કરી તે કાઢી નહિ લેશે તો જ તે રૂપ જેમનું તેમ રહેશે. આને રાખવાની મારી શક્તિ નથી. આ વાત સત્ય લાગે છે ને? જુઓને, પ્રાણાધિકે, તમારા સોહોના ધનસ્વામ માત્ર રાધાએ આપેલા રૂપથી કેવા સુવર્ણકાંનિમાન ગૌરાંજ થયા છે? અને આ વાત પણ સાંભળી તો છેને કે કૃષ્ણે રાધાકુંડમાં સ્નાન કરી રાધાના જેવું રૂપ પ્રાપ્ત કર્યું હતું અને રામચંદ્ર સીતાના રૂપે નવીનદુર્લભ સ્વામ થયા હતા. હવે અને લાગે છે કે તમે જાણ્યું કે રૂપ આપનાર માધિક તમે સોહો છો. આ જગતમાં જે નાનાવિધ રૂપ જુઓ છો તેવું કારણ કોણ? આનું કારણ તમે સોહો. જ્યારે તમે સોહો ન હો તો તે વેળાએ આ જગત સ્ત્રી ચક્રવાતું નથી. માટે હવું છું કે રૂપના માધિક તમે સોહો છો. તમે જેઓને જે પ્રમાણે ચણમારો છો તેઓ તે પ્રમાણે ચણમારે છે. પોતાની મેળે ચણમારવાની કોઈની પણ શક્તિ નથી. માટે હવું છું કે જ્યારે મને ચણમારે છે તો પછી તે ચણમારતું હરણ કરતાં નહિ. અને તેમ યવાથી જ મારું રૂપ ટકશે. આ સંબંધમાં તમારે મને બધામણ કરવી તે તો માત્ર સોહોને દેખાડવાને માટે જ. ચંચળી ચાલી તમે સોહો છો. હજી ક્યોયી જ કોઈને સુવર્ણના જેવું તેજ આપે છે તો કોઈને વળી ચોર નરકમાં લેરા પશુવર્જની આપઝાહિત કરી

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

આ જન્મમાં અને પર જન્મમાં સમાન રીતે તેનો
લાગ કરી મેલો છે. મને તેમ હોય પણ પ્રિયે, મે
તમને બીજી એક વાત વળી કહી લખી હતી કે જેનાથી
તમે સંતુષ્ટ થયા છો પણ જે મને હાથમા માદ નથી?
જે માદ હોત તો તે પ્રમાણે જ લખવાનો પ્રયત્ન કરત
અથવા તો તે પ્રમાણે જ સ્વામી બનત. પરંતુ પ્રિયે,
મારું મન એવું બોણું છે કે જ્યારે જે કશું છું
કે તત્ક્ષણે જ તે જૂઠી બહિ છું. આમાં મારો કાંઈ
અપરાધ નથી. વળી બીજી એક વાત તમે લખી છે,
તે એ કે મે તમારા લોકોનો મર્મ જાણ્યો છે
જેઓનો મર્મ ક્ષમા, વિષય, શિવ આજ દિન સુધી જાણી
શક્યા નથી, જેઓનો મર્મ તે સર્વકારણના આદિકારણ
નાંદનાંદને જાણ્યો છે કે નહિ તે સદેહ છે, તો પછી
તેઓનો મર્મ શું આ માગ જેવા અત્પ જીવે જાણ્યો?
તમે લોકો શું કોઈને પણ તમારો મર્મ જાણ્યો હો
છો ખરા? તમે લોકો હંમેશા તમારું ખરું સ્વરૂપ આવરણ
કરી નવીન પોષાકમા દેખાવ હો છો અને જગતને
જકડી રાખો છો. જ્યાં સુધી જીવ વિરજા નદીની
પેલે પાર જઈ શકતો નથી ત્યાં સુધી તેનું શું સાધ્ય
છે કે તમને લોકોને જાણખી શકે. જ્યાં સુધી તમે
લોકો કૃપા કરી તમારું ખરું તત્ત્વ ન દેખાડો ત્યાં
સુધી કોનું સાધ્ય છે કે તમને લોકોને જાણખી શકે.
આ સંસારના જંધન અને મોચનનાં કારણ તમે લોકો

શ્રીકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

છો, આ સુખ દુઃખ આપનારાં માલિક તમે વોકો છો, આ સંસારના ધર્મ અને ધર્મનાં મૂળ કારણ તમે લોકો છો. તમે લોકો જોને જેવી દૃષ્ટિથી જુઓ છો તે તેવી જ દૃષ્ટિથી તમને લોકોને નિહાળે છે. જોને જેવી રીતે નચાવો છો તે તે જ પ્રમાણે નાચે છે. આ પણ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે ખરેખર શું હું અભિમાન કરતાં રીખ્યો છું? મારા મનમાં તો કશુંએ નથી. હવે વળા મારો દોષ જોણો છો કે શું? શા માટે દોષ જોણવો પડે? અમે તો સદાએ તમારા વોકોની નિકટ અપરાધી છીએ. તમે લોકો જો અમારો અપરાધ ગણનામાં લેન તો, કડો વારુ, આ સંસાર જીવમય સ્ત્રી સક્ત ખરો કે? કદિ પણ નહિ, કદિ પણ નહિ. હું જાણતો નથી કે એવી કંઈ વાત મેં કહી છે કે જેનાથી પ્રભુના હૃદયમાં આપાત લાગે. આ કારણને લીધે જ મને લાગે છે કે શાસ્ત્રમાં કશું કે શાંત્યન્ત ગર્હિત (અત્યંત બધું ખરાબ). અતિશયમાં કોઈ પણ ચીજ સારી નહિ. તે દર્પદારી પ્રભુ કયાની પણ અધિકતા રાખતા નથી. બધીએ વસ્તુની મર્યાદા છે. મને તેમ દોષ, પણ જો—જો શા વાસ્તે—ખરેખર જ અપરાધ થયો છે, મને દામા કરવાને બતામજુ કરજો. જ્યાં ઘો, હવે આ વાત ક્યાં પહોંચી મન પાણું બીજામાં નાખવા ચાલતો નથી. મારે માટે ક્યાં ચિંતા કરતાં નહિ; મારી ચિંતા તો સર્વ નિર્ધનતા જ કરે છે.

પત્રાંક
૯
(ચા.૩)

તે કષ્ટામય છે, તેની જ કષ્ટા પૂર્ણ થશે તેનાથી ઉપગ્રસ્ત હાય કાળનો પણ નથી ચિંતા કરવાનું કોઈ પણ કાળનું નથી સદાએ નિશ્ચિત રહેશે ચિંતા કર્યા વગર જો મહી શકાતું ન હોય તો તે ચિંતામણીની ચિંતામાં સ્ત રહેશે, તેમ થવાથી જ નિશ્ચિત રહેવાશે તેની ચિંતા સિરાયની ખીણ બધી જ ચિંતાઓનો ત્યાગ કરવો જ ઉચિત છે તમે એમ પૂછો કે એમ તે કાંઈ થઈ શકે ખરું? આ પ્રશ્ન તો અમારા લોકોને પૂછવા યોગ્ય છે, તમારા લોકોને નહિ કારણ કે જુઓ પ્રિયે, તમે લોકો જ હિંતના વાટના સોખતી મળતા બધું જૂની જાઓ છો જે પિતા માતાને છોડીને એક પતક પણ રહી શકાતું નહોતું તેઓ સર્વેને જે દિવસ માટેના એક સ્વામી મેળવી જૂની જાઓ છો તો પછી તે સર્વકાનના, નિત્ય અને પરમાત્મનમ આમીની ચિંતામાં ખીણ બધી ચિંતા જૂની જાઓ તેમાં વળી સદેહ કેવો? તમારા લોકોને પણ તો બધું જ અતિ સદંજ છે માટે જ તો કોઈ કોઈ વાર ચિંતા મ્હા કરે છે, માટે જ તો રખે તમને ખોલશ એમ મનમાં થયા કરે છે તમારી કૃપાથી ઠીક શાન્ત નિશ્ચિત અને સુખી છું મારે રિષે ચિંતા કરતા નહિ બધારે તમે બધાએ મારા સુખને માટે પાર્યના કરો છો તો પછી મારે માટે વળી ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

શ્રી હો તમે પણ નિશ્ચિત રહો.

પત્રાંક
૯
(ચાલુ)

તમારો

૯૨

પાનાંક
૧૦

પ્રાણ પ્રિયતમે!

આજે મારા આનન્દને સીમા નથી. આજે હું આ પરદેશમાં હું એ ક્ષણભર જૂઠી ગયો છું. કેટલાક દિવસથી હું ઉત્કંઠિત રહ્યા કરતો હતો અને મને મનમાં એમ લાગતું હતું કે શ્યામને મેળવીને તમે આ અધમને જૂઠી ગયાં છો. પરંતુ આજે મેં જાણ્યું કે શ્યામને મેળવીને પણ મને જૂઠ્યાં નથી, લગ્નમાં મારે વિગે ઉત્તેજિત થયાં છો. મહાપ્રભુ એમ વિચાર કરો છો કે શ્યામને અને મને એક સંગે જોવા મળ્યું નહિ. તો પ્રાણાધિકે! તેમાં તમે શું કરશો? મારા કર્મફલને લીધે હું તમારા નેત્રું સોનામ્મ ક્યાંથી લાવું? તમને હાથપગ છી એટલે ચાલીદાવી ગયો છો, ચક્ષુ છે એટલે દર્શન કરી શકો છો; મારે તો બધીએ વાતનો અભાવ છે. માટે હવે હું કે પ્રાણાધિકે, તમારા શ્યામને કહેજો કે હું

શ્રીકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૦
(૨૫૫)

જે આધગો અને લુટો છે તેને સ્વયમ્ આવીને દર્શન આપે અને નિર્દય થાય નહિ માર કર્મ તો તેને લાવી શકે તેમ નથી, પરંતુ તમારી વાત તો તે નામજુર કરી શકે તેમ નથી, તેથી જ તો તમારું ગરજુ અનેક દિનથી લીધું છે અને આજે પાછું લીધું. જોને રથામને કહેવાયુ જૂવતા નહિ. આજે તમારો આનંદ કોણ જાણી શકે તેમ છે? જે સાજ સમજવાને તમારું મન થાય છે તે જ સાજથી તમારા રથામને તમે સમજાવો છો. રડાવતા મન થયું તો તેને રડાવો છો, હસાવતા મન થયું તો તેને હસાવો છો. પ્રાણુ ખોનીને કાનમા કાનમા પ્રાણુની વાનો કરો છો, વળી કોઈ વાર તમે બને જણા રડો છો અને વળી પાછા તમે બને કોઈ વાર હસો પણ છો. હું તમાગ લોકનો આનંદ જોઈ શક્યો નહિ તેવું હસવું તો જોવાની મારી શક્તિ નથી પણ તમારું હસવું પણ જોઈ શકાય નહિ ઠીક, પણ તમે જ્યારે મારા છો તો હું દતારા થયો નથી અને આશા છે કે ને એકદિન હું જોઈશ ને જોઈશ જ. તે કેટલા દલાડા સુધી પડદા પાછળ રહી અને રડાવશે; તમે દયા કર્યોથી તે નિજુર વધુ વાર સ્થિર રહી શકવાનો નથી, તે નિજુર ત્યા જન્મી જઈ દર્શન દેશે તેમાં કાઈ સંદેહ નથી. હવે આટલું હું તમારો પ્રેમ—મગમે કે? હું પાત્ર છું કે નહિ? અને તો લાગે છે કે ક્યાં

પત્રાંક
૧૦
(ચાલુ)

કોઈએ પોતાને અપાત્ર ગણ્યા છે અથવા તો પોતાને
અપાત્ર ધારના ચાહે છે? બધાએ પોતાને અનશ્વ
સારા દેખે છે પણ તેથી કાઈ વળનાનું તો નથી
તમારા સુનયન પથમાં આવવું એ જ ઉપાય છે, નહિ
તો જેવો અધકાજ હતો તેવો જ રહેનાનો હવે કહે
વાર, શું કર્યાથી તમારા સુનયન પથમાં આવી શકું?
તમારા લોકની સાધના તમે લોકો જ બાંધો અને માત્ર
તે બાંધે કે જેને દયા કરી તમે લોકો બાંધાવો છો
મારી ઉપર કદી દયા થશે ખરી કે? કે જેમ આબ્યો
તેમ જ ચાલ્યો જઈશ? કદી આ ધૂળ કાઢના ઘોડા
નાખીશ ખરો કે? કે આમ જ રહીશ? મેં તમને
છોડ્યા વિશે લખ્યું હતું તો તે છોડવું એટલે શું
સપૂર્ણ છોડનાનો પથ, કે જે તમે મને બધેદેખાડના
માટે દેખાડો છો? તો પછી હું કે જે નિરપાય
હું તે એવી જાતનું છોડનાનું માગતો નથી તમારી
એ જના છોડો, સત્યપથે ચાલો હું ચાહું છું તે
ગતો છોડનાનું કે જે રસ્તાના તમે લોકો ગ્રહક છો
તમે લોકો જ તો રાસમડળના દ્વારી છો તે રથાનમાં
તમાગ સિવાય અન્યને રહેના મળતું નથી હું તે જ
માણ છું, તમારો નિત્ય સગ હું તમાગ લોકોના
બહુમાથી ધૂરવા માણ છું કે જે બહુદાગ આ જગત
સસારને મોહિત કરી તેને ને રાસમડળ જુનાવી
દીધું છે, તેને તે અનત સુખ જુનાવી આ હું અપૂર્ણ

પનાંક
૧૦
(ચાતુ)

ધોર સસાગ્રો બોલો તેના માથા ઉપર મેની દર્
મમ જુઓ છો અને પોતાની જગાએ જાભા રડી
હમો છો ધન્ય છે તમારા જાદુના શાનને, જે તેમ
નહિ હોત તો શુ સર્વે જાદુગરના ઉસ્તાદ તે જાદુગરને
આ પ્રમાણે મોહિત કરી રાખી રાકે ખરા કે ?
જે તેમ નહિ હોત તો શુ તે ગોલોકના ધનને આ
મર્ત્યલોકમા લાવી રાકે ખરા કે ? ધન્ય તમારા
લોકોની શક્તિને તમે જે જાતનું છોડવાનું દેખાડ્યું
છે તે જાતનું છોડવાનું મને દેખાડશે નહિ મને
જે ધર્મો છે તો હવે હોયે જીવ્યશી લ્યો આ પડ્યો,
પણો ખરી તો બચથી સજ્જડ ચર્ચ ગયો છું તેમા
વગા ખીજો બચ દેખાડો છો જાને ? મને છોડતા નહિ
મારો રસ્તો છોડો મારી ઉપર તનારા તોમના જાદુની
જાળ વધુ વાર ફેનાવતા નહિ જ્યારે એક વાર મે મુખ
જિયું કર્યું છે તો દયા કરી તમારા લોકોનું સ્વરૂપ
દેખાડો અને જણાવો અને હુ પણ તે જોઈ જાણીને
અસ્તિત્વ ધાકે “આટલે દૂર” મહીને તમારાથી નિર્મિત
રહેવાય નહિ” એમ જો મે કહ્યું હોત નહિ તો જે
બોલે મારી ઉપર મેયો છે તેના બાગ્યી હુ મરી
જાત તેથી જ તો મે એ વાત લખી એ જ તો મળ
છે એક દૂકડા ખોળના લોભે કરીને જ તો જાદ
અતિગમ્ય મારી ધાગી ખાધે જીવ્યશી નાખો દિવસ ફરે
છે આ વાત પણ મારે પડે ખોળ નહિ તો ખીજું

પનાંક
૧૦
(ચાલુ)

શું ? “આપો” કહેતાંની સાથે જ તો ઘાણી તાણું છું.
જુઓ કેવી મળ ! બે દોરીને એક પથ્થર બાંધી
ચક્કર ચક્કર ફેરવવો હોય તો તેમાં મારે ચક્કર ચકકર
ફરવું શાને હોય ? હું તો સ્થિર બિભો રહીશ પરંતુ
પથ્થર તો ચારેબાજુએ ફરતો રહેશે. તે જ પ્રમાણે
પ્રાણાધિકે ! તમે પણ ઘર છોડી એક કગડું પણ
જતાં નથી. જાઓ શાને વાસ્તે ? એ જ તો મળ છે.
માત્ર એક સ્થાનમાં બેસી બેસીને જ એ મળ કરો છો.
અમને લોકોને ગોળ ચક્કર ફેરવો છો અને તમારા
લોકોના હાથમાં માત્ર સૂત્ર રાખો છો; ત્યારે પણ ધ્રુવ
ચાપ છે કે તરત જ તાણી લો છો; અને અમે પણ
એવા જકડીએ કે તાણતાંવેંત જ આવી હાજર થઈએ
છીએ. તમે એ સૂત્ર છોડી દો એ જ હું ચાલું છું.
ગોળ ચક્કર ફરતાં ફરતાં અસ્થિર થયો છું, એક વાર
છોડી દો, તો તમારા લોકોનું સ્વરૂપ સ્થિર થઈ બેસ
લઈ. મને એક વાર છોડો. તમે હમેશાં અમારા લોકોની
પાસે મહેનત કરાવો છો—મહેનત કરીશું, વગર પગારે
મહેનત કરીશું, પરંતુ પહેલાં એક વાર બેઠું તો ખરો.
પહેલાં બેઠું લઈ કે નોકરીમાં રાખનારી મારી માલેક
કેવી છે અને પછી નેટલી મહેનત કરાવો તેટલી
કરીશ, ત્યારે “ના” બોલી જ નહિ. મારે મહેનત કરવી
પડે છે તેથી કરીને કદિ પણ ચૂં ચાં કરીશ નહિ, હસનાં
હસનાં ચિરકાલ મહેનત કરીશ; પરંતુ અધકાર છોડાવી

શ્રીકાકુર હસ્તાયના પત્રો

હો તમે લોકો તો ખરેખર જ અનના છો, તમારા
લોકોનું નામ અનના શા દારણથી ચલુ તે સાબળશે ?
આ પણ તમારા લોકોની માત્ર જ્ઞાના છે તમે લોકો
ને અનના (અનના) નહિ હોત તો ચારેમાણુના
આટલા રડાપીટમાં તમારા લોકોથી સ્થિર રહી શકાત
ખડ કે ? જુઓને પ્રિયે, જેઓ મુગ્ધ છે તેઓ
નિમ્ન જ ખડેરા હોય છે, કાંઈ પણ સાબળી શકતા નથી.
અમારા લોકોનો આ ધોર ચિત્કાર તમે લોકો સાબળી
શકતા નથી તેથી જ શાસ્ત્રમાં તમને લોકોને અનના
(અનના) અથવા મુગ્ધ કહ્યા છે જુઓ કેવી
તમારા લોકોની ચાલુરી ને તમે લોકો દોષ કરી
અનનાનો સાજ ના સજત તો તમારા લોકોને
નિહુસ્તાનો દોષ મગવો જોઈતો હતો. બધાએ કહેલ
“આટલું દુખ સાબળવા છતાં દયા થતી નથી”
માત્ર તેને માટે જ તો તમે લોકોએ અનના (અનના)નો
સાજ સજતો છે એક તરફ તમે લોકો કહો છો
કે તમે અનના (અનના) અને બીજી તરફ, જરા
વિચાર કરી જુઓ, તમે લોકો જ તો સર્વે શબ્દોના
મૂળાધાર છો સરસ્વતી કીણ, તમે કે કોઈ બીજુ ?
અને તમે ધર છોડી બહાર શા વાસ્તે નીમ્નતા નથી

* બગાળી બાપામાં “અનના” સમ્બંધે ઉચ્ચાર
“અનના” શાય છે અને તેથી જ શ્રીકાકુરજીએ
“અનના” સમ્બંધે બીજી અર્થમાં વાપર્યો છે

પત્રાંક
૧૦
(આશુ)

તેનું કારણ પણ આ વાર તો જાણું ને ? તમને કાન નથી માટે સાંભળી શકતાં નથી, પરંતુ આંખ છે તેથી જોઈ તો શકો છો ? તેમ યત્નાથી પાછાં વળી અમે એમ કહીએ કે “જેવા છતાંએ દવા થઈ નહિ,” તેને લીધે જ તમે ઘરમાં રહો છો. તમારા લોકોની છત્તના અતિ દુર્બોધ્ય છે. માટે જ તો જ્યારે આ છત્તના છોડાવવા માગું છું કે તે વેળાએ તમે અબક્કા (અબોક્કા) સજી બેસો છો. ખીજી એક વાત. અમે લોકો મૂર્ખ નહિ તો શું તમે લોકો ? આટલી વાત કહ્યા પછી પણ કહો છો કે અમારા લોકો વિદ્વાન્ અને તમે મૂર્ખ. ધન્ય ! “તું મને જરા ખંજવાળ, હું તારા મમરા ખાઉ” એમ કહીને જેને બોળવી શકો છો તેને જ પાછા “તું મૂર્ખ નથી” એમ કહો છો એ પણ તમારા લોકોની છત્તના. જેઓ ન ખાતાં, ન સૂતાં પરિનિદામાં સમય કાઢે છે તેઓ કોણ તે જાણવા આડો છો કે ? તેઓ * જટિલા અને કુટિલા છે. તેઓ કૃષ્ણલીલાના પોપટ અને રાધાકૃષ્ણના પરમ ભક્ત છે. જન્દાવનતા મુખનું મૂળ કારણ તેઓ છે. તમે લોકો જ ચોખ્ખા છો અને અમે તમારા લોકોનું આવરણ (ચોખ્ખા ઉપરનાં છાયાં) છીએ. સમય આવનાં અમને

* જટિલા અને કુટિલા, શ્રીરાધિકાજ્ઞનાં સાસુ અને નણંદ.

શ્રીરામકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૦
(ચા.૫)

લોકોને દૂર ફેંકાવી દો છો; ત સમયે તમારો આદર
યાવ છે પણ અમારો આદર તો અમિમાં યાવ છે.
કહો વાર, તમારા લોકોનું કેવું જીવન? હવે પાછાં
કહેશો કે “અમે લોકો વિદ્વાન?” જવા દો, આજે
અનેક વાતો બાકી રહી ગઈ છે. શું કરું, હું તો
માત્ર કુંભારનો ચાક; કોઈને પત્રે કાંટા વાગે તો કોઈને વળી
સત્તર ધરો. કાવોને કહેલો કે ચોર તો પકડ્યો છે
પરંતુ ચોરીના માલ તો તેને મળી શક્યો નથી. પણ
જ્યારે ચોર મળ્યો છે તો પછી ચોરીના માલની
પણ ખજાર મળશે ને મળશે જ. પરંતુ જો ચોરનું
પૂછો તો તે તેના બાંકા (વાંકા) મિલાવ સરજ
તો નહિ જ; પણ તેમ હોય પણ નહિ; તો પછી ?
મારા માને મારા પ્રણામ નિવેદન કરજો. જુઓ
પ્રિયે, જો ફરી ગમતી હોય તો તેના રક્ષણ
જાળન કરજો. જો કોઈને ફરી ગમતી હોય તો ફરી
માઆપી કદાચિત્ તે તેને આપી શકાય પણ ફરીનું
જીવન કાંઈ આપી શકાય અર? માટે હું હું કે જો
જીવ આદર્શ દો તો તેના રક્ષણે પણ ચાલજો અને
તેનું જાળન કરજો તો હવે રમ લડો છું. બાત તૈયાર
છે એટલે પણ બોલી રહી છતાં નથી તો હવે બેસો,
હું રમ લડો છું.

તમારો — ૯૨

પત્રાંક
૧૧

પ્રાણાધિકે!

તમારો પત્ર મળ્યાથી હું કેટલો આનન્દિત થયો તે ત્રિષે વધુ લખી છું જણાવવું, જે તમે ગને ચાહો છો તો પછી તમે જાણી તો શક્યા જ છો. મારો પત્ર મળ્યાથી તમને જે પ્રભાવે યાવ છે—તો એ તેમાં જરા ફરક છે. તે શુ તે સાબળશે? માગ પત્રમાં કેવળ માત્ર મારી જ ખબર હોય છે; તમારા પત્રમાં સંસારમાં જેઓને હુ પોતાના તરીકે જોઉં છું તેઓ સર્વેની ખબર મળે છે, મારો પત્ર એટલે એક જ દૂત માત્ર અને તમારો પત્ર એટલે દુનિયાનો એક બગીચો. મારો પત્ર એક પણ માણસ વગરના એક નિર્જન આશ્રમ તુલ્ય અને તમારો પત્ર આનન્દ અને કોલાહલથી પૂર્ણ સુખનો સંસાર; આ જ માન ફરક. આ દારણને લીધે જ હું તમારા કૃત્તાં વધુ આનન્દિત થાઉં છું. તે

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૧
(આધુ)

સિવાય આ પત્ર તો વળી બધાંએ કરતાં વધુ સુખકર
લાગે છે. જેવી રીતે વર્ષાઋતુ પછી શરતઋતુના ચંદ્ર
દર્શનથી ચક્રારને આનન્દ થાય છે, જેવી રીતે બહુ દિન
ધુધાથી પીડિત બ્યક્તિને પરિપૂર્ણ ખાવાની વસ્તુઓ
લેવાથી થાય છે—કેવી રીતનો આનન્દ તે સમજી
શક્યા છોને? મને લાગે છે કે તમે સમજી શક્યાં છો.
આ તમારા પત્રમાં મારાં મહાપાગલિની મા—તેઓ
મને લાગે છે કે મારે માટે વિશેષ ઉન્મત્તા થયાં
છે તે પાગલિની મા—તેઓના સમાચાર છે. તેઓ
સકલ વિષયે મારાં મા છે. પ્રિયે, લખ્યું તો છે ખરું,
પણ શા વાસ્તે બધું પ્રુશ્નું નથી લખ્યું વારુ? તેઓએ
મારી શી શી વાતો પૂછી છે? હું ખરું કહું
હું કે તેઓ મને જૂની ગયાં છે. હું આવવાને સમયે
માને બહુ રડાવીને આવ્યો છું; તેથી કરીને આજે
આટલો રડ્યા છતાંએ તેઓને લેવા મને મળતું
નથી. પ્રિયે, ત્યારે પણ માને લેકું છું કે તે ક્ષણે જ
તેઓ રડે છે, મારે માટે જ જાણે કે તેઓ રડે છે.
માનું રડવું જોઈને પુત્ર ક્યાં મુખી સ્થિર રહી શકે
વારુ? તે જાણે જ હું વ્યાકુલ થઈ જાઉં છું. રડવું હું
ધણા દદાડાથી જૂલી ગયો હતો પરંતુ નવીન મા
મેળવીને હું નવીન રડવું સીખ્યો છું. અરેરે! મેં શા
વાસ્તે તેઓને મા કહી બોલાવ્યાં? જાને તેઓએ આ
નગધમ ઉપર પુત્રને કયો? ને આ પ્રમાણે કયું

પત્રાંક
૧૧
(આશુ)

તા હોત તો ઘણું ખર્ચ તેઓ સુખમાં રહી શકત. ગમે તેમ હોય પ્રિયે, પણ મેં જેને જેને મા કહી બોલાવ્યાં છે તેઓને રડાવ્યા વગર છોડ્યાં નથી. માને રડાવવું તે મોટું પાપ છે, જે માને રડાવે છે તેને નરકમાં પણ સ્થાન મળતું નથી. હું એ બધા મદાપાતકીઓમાં એક છું. પ્રિયે, મારો બરોસો હવે તમે છો. તમે ધારો તો ઉઘડી પણ શકો અને ડૂબાડી પણ શકો તેમ છો. હવે હું તમારા હાથમાં પડ્યો છું. જુઓ પ્રિયે, આટલા માટે જ તો સ્ત્રીનું નામ સદધર્મિણી છે. જુઓ પ્રિયે, તમે મારાં સદધર્મિણી થાને. જોજો, પ્રિયે, મને ડૂબાડો નહિ. જુઓ, જે કાર્ય કરવામાં હું અસમર્થ છું તે કાર્ય તમે મારે માટે કરજો. હું મારી માતાઓને આનન્દિત કરી શક્યો નથી પરંતુ તેથી કરીને તમે તેઓને બક્ષિ, શ્રદ્ધા, જાતન અને સેવાદારા સુખી કરવામાં કયાશ કરતાં નહિ. તેઓ જે પણ આપ્તા કરે તેનું તત્કાલે પ્રતિપાતન કરજો; જ્યાંક વાર રહીને કરીશ, એવું મનમાં લાવતાં નહિ; તે એટલે સુધી કે જ્યાંએ દૂધ પણ પિવડાવતાં હો તોએ, તે સમયે જો તેઓ કાંઈ કચ્છા દર્શાવે તો તે ક્ષણે જ દૂધ પિવડાવવાનું બંધ કરી તે કાર્ય કરજો. જો તમે એમ પૂછશો કે “મેં કયું” તેમાં તમને શું થશે” તો હિતરમાં એ જ કે તમારા ક્યોંથી મારું મંગલ થશે, કારણ કે તમે ક્યોંથી જ મેં

શ્રીકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૧
(આધુ)

સ્વયમ ક્યું એમ યશે. જો તમે એમ ધારતા હો કે તેમ તે વળી કાંઈ થતું હશે? તો સાંભળો. હે પ્રિયે, કૃષ્ણે શી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે જાણો છો? તેમણે એમ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે શ્રીધામ વૃન્દાવનનો પરિયાગ કરીને હું એક પણ હજયુ ક્યાંય પણ જઈશ નહિ. પરંતુ તમે જાણો છો કે થોડા દિવસ પછી તેઓ મથુરા આવી ગયા. તો પછી તમે જો એમ કહો કે કૃષ્ણ જુદું બોલ્યા હતા તો ના, ના; તેઓ જુદું બોલે શું કામ, સત્ય જ બોલ્યા છે. જો તમે એમ કહો કે તેઓ કૃષ્ણ રીતે સત્ય બોલ્યા છે, તો જુઓ, જ્યારે કૃષ્ણ, શ્રીકૃષ્ણ ચર્ચ, મથુરા ગયા તે સમયે શ્રીમતી રાધા તો વૃન્દાવનમાં જ રહ્યાં હતાં; રાધા કાંઈ મથુરા જઈ શ્રીકૃષ્ણને મળી આવતાં નહોતાં. હવે જુઓ વાલુ, તમે ક્યાંથી મેં ક્યું એમ થાય કે નહિ? માટે કહું છું કે મને જાણતાં નહિ, મારે ઉદાર કરજો. મારે ધણીએ માતાઓ છે; તેઓને હમેશાં જ સુખમાં રાખવાનો પ્રયત્ન કરજો. આ એટલે જ શું તે આજે સ્પષ્ટ કરી કહું છું. જુઓ, ગાયત્રી દૂધ પીએ હાથે તેથી કરીને તે આ છે અને પરમ પૂજનીય છે. પૃથિવી આપણને પોતાના વસ્તુ ઉપર ધારણ કરી રહી છે તેથી કરીને તે આ છે. દેવદેવીમણ આપણને સુખ આપે છે તેથી કરીને તેઓ પૂજનીય છે. સાધુમણ આપણને ઉપદેશ આપે છે, ધર્મ શું અને અધર્મ શું

પત્રાંક
૧૧
(ચા.૫)

તે દેખાડે છે તેથી કરીને તેઓ આપણા પૂજનીય છે. ગુરુ મત્ર આપી ઉદ્ધાર કરે છે તેથી કરીને તે પરમ પૂજનીય છે આ બધાએ આપણી પૂજના પાત્રો છે. પગલુ ગુરુઓ, પ્રિયે, એક જ મા દ્વંધ આપે છે, સર્વદા જાણીએ રાખે છે, તમારું કલ્યાણ ગાથી ચાપ અને તમે ગાથી સુખી થશો તે નિષે સદાએ પ્રયત્નો કરે છે, તમને સોડોને ગૃહકર્મથી માફીને દેવમેવા પર્યંત શીખવે છે, શુ કન્ધા યોગ્ય છે અને કષ્ટ કન્ધા યોગ્ય નથી તે પણ શીખવે છે અને પૂર્વે આપેના ઉપદેશ અનુસાર પરતોડકની ગતિ વિશે સદાએ વ્યાકુલ રહે છે. હવે પ્રિયે, ગુરુઓ, કે એક જ મામા આ સર્વે ગુણો એકાનારે એના છે કે નહિ? મા જી જ ગાય, મા જી જ પૃથિવી, મા જ દેવતા, મા જ માધુ, અને મા જી જ ગુરુ છે એક સત્પુષ્ટ યોગેથી આ બધાએ સત્પુષ્ટ શાપ આપા માની મેવા હુ દ્વંધી જમ્મો નહિ માટે જ કહુ હુ કે તમે જ કરો. તેમ ક્યાંથી તમારો પળ ઉદ્ધાર થશે અને તમારી પાછળ મારો પણ ઉદ્ધાર થશે. હવે જતા હો એ બધી વાત આજે તમારા રવામનો દોટોત્સવ છે, તો પછી દોમના દર્શન માટે પૈસા આપો તમારો અમારો ફામ તો ચિરમંત્રી આપ્યો આવે છે, આ વખતે શુદ્ધ કન્ધાવાળો ફામ છે માગ માના શીચગ્જમા ગુવાન અર્પણ કરી હું અને તેઓ મને આવીવાંદ આપે એમ માગુ હુ મા ।

શ્રીકાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૧
(ચાલુ)

માને ચિંતા કરાવતાં નહિ. દોશોત્સવ સમયે, રાસોત્સવ સમયે, કે કોઈ પણ પૂજા કે પર્વણીના સમયે માને તમે મુખ મ્લાન કરી, કષ્ટ આપતાં નહિ. મને સમસ્ત ખર્ચર આપજો. તો હવે કહો તો રજા લઉં.

તમારોજ

૯૨

પત્રાંક
૧૨

પ્રાણ પ્રિયતમે!

આ સંસારનો નિયમ જ એવો છે કે નવીનને
મેળવ્યાથી પુરાતનનો આદર કોઈ પણ કરતું નથી.
માટે કહું છું, કે તમે પ્રસન્ન વેદના ભોગવ્યા વિના
અને ગર્ભ જન્મણા સહન કર્યા વિના એક નૂતન
પુત્ર મેળવી તમારાં પૂર્વેનાં છોકરાંઓને અને તેઓની
સાથે મને પણ ભૂલી ગયાં તો નથીને? મને ભૂલી
જાઓ તેમાં મને તેટલું દુઃખ લાગે નહિ પરંતુ
પુત્રકન્માઓનો અનાદર કરતાં નહિ. જુઓ, કેવું
સંસારચક્ર છે. થોડા દિવસ પહેલાં તમે અને હું
જને એકમેકથી સ્વતંત્ર હતાં. તે વેળા કોણ
જાણતુંતું કે આપણે વળી આ પ્રકારે એક મોટો
સંસાર પેદા કરીશું? હું પોતે એક દિન પુત્ર હતો
તે વેળા કોણ જાણતુંતું કે આપણને વળી પુત્ર

શ્રીકૃષ્ણ હરનાથના પત્રો

કન્યા થશે? હું જ પૂર્વે એક જણનો જમાઈ હતો, કોણ જણાવું કે આપણને વળી જમાઈ થશે? હે પરમેશ્વર, તમારી માયા અચિંત્ય છે. તમારી આ માયાનો એવો ચમત્કારિક ગુણ છે કે સકલ જીવો પોતે પોતાની મેળે આ દુસી અતિ આનન્દ સહિત ગળામાં લઈ લે છે. ગમે તેમ હોય, પણ તમે ધન્ય છો કે જેનું આવું કૌશલ્ય છે! જુઓ પ્રાણાધિકે, જીવેને જેમ જેમ પગેની સંખ્યા વધે છે તેમ તેમ તેઓ જૂમિ છોડી છોડી શકતાં નથી; પગો હાવા છતાંએ જૂમિને પકડીને ચાલવું પડે છે. જુઓ, મનુષ્યને બે પગો હોય છે, તેઓ જૂમિને વળગ્યા વગર દૃઢાર ચાલી શકે છે, ત્યાર પછી જ જેમ જેમ પગેની સંખ્યા વધે છે તેમ તેમ તેઓ નકામાં ચતાં જાય છે. જુઓ, વિંછી, કાનખજુરા, ઇલાદિને અનેક પગો હોય છે અને તેથી કરીને તેઓને પૃથ્વીને વળગીને ચાલવું પડે છે; તેઓ મોટે ભાગે પૃથ્વીનાં જ ચર્મ પડે છે. ધર્મના માર્ગમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને માત્ર બે પગો હોય છે ત્યાં સુધી તે ક્ષિપ્ર પ્રમાણે વર્તી શકે છે. પાછળથી જ્યારે તેનો રિચાદ થાય છે ત્યારે વધુ બે પગેની જરૂર થઈ તે ચતુષ્પાદ થાય છે. પરંતુ તે વખતે પણ, જો પ્રવચ્ન કરે તો, તે ધર્મ ઉપાર્જન કરી શકે છે. પરંતુ તે પછી જેમ જેમ પુત્ર, કન્યા, જમાઈ પુત્રવધૂ, કન્યાદિ થતાં જાય છે તેમ તેમ જ રેતે.

પત્રાંક
૧૨
(સાચુ)

પગોની વૃદ્ધિ થતી જઈ તે સપૂર્ણ રીતે પૃથિવીની સાથે
લપટાઈ જાય છે અને તદ્વિપક્ષ પૃથિવીને છોડી જઈ
જાતો નથી તે સમયે જ પૂર્ણરૂપે માયાના કામામા
તેના હાથપગ જટકાઈ જઈ આ દુષ્કર્મમય સસારમા તે
દૂનના ખાય છે આ પ્રમરના બદ્ધ જીવોનું દ્રવ્યન
પરમેશ્વર રૂપામય હોના છતાં સ્વાભાવિક નથી પ્રિયે,
આત્મકાલથી આ સસારનો ખેન ખેનવો નથી એમ
જેટલું એ ખારી રાખ્યું હતું તેટલા જ પ્રમાણમા નવીન
નવીન ખેવો સામે આવી આપણને જુદીહીન કરી
મૂકે છે હું જાણતો નથી પ્રિયે, કે આપણા આ
ખેવનો અત છે કે નહિ ? ગમે તેમ હોય, પ્રાણાધિકે,
પણ હું તાર્કિક તદ્વન હતાજ થતો નથી, તમે પણ થતા
નહિ અને કોઈને પણ થતા હતા નહિ જે જે ખેવો
આવી પડે છે તે તે ખેવ્યા જાઓ, પરંતુ આટલું તો
સદાએ ધ્યાનમા રાખજો કે આ બધું બે દિનને માટે છે,
આ બધું છોડીને જ્યુ પડશે આ મસારના ખેનને
નિય અને ચિરમ્બાથી ગમ્મી બધનમા પડતા નહિ, આના
બાનથી ખેન ખેનતા રહે, પરંતુ મનને તે નિત્યસખાના
પાદપદમા મેલી ઘો પુત્ર, કન્યા, સ્ત્રી, સ્વામી ઇત્યાદિ
રૂપે જે સર્વે સાથીઓ બે દિનમને માટે મળ્યા
છે તેઓને મેળવીને તે નિત્ય અને બધું દયાળુ પ્રાણના
સખા હરિને શૂનતા નહિ જે તમે એમ કહેજો કે
કેવી રીતે તેમનું સ્મરણ રાખી શકાય તે હું જાણતી

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

નથી તો હિતરમાં એ જ કે જેવી રીતે તમે મારું સ્મરણ રાખો છો તેવી રીતે. કહો વારુ, ખાતાં, સૂતાં, ચાલતાં, બેસતાં, બિઠતાં એવો કયો સમય છે કે જે સમયે તમે મારું સ્મરણ નથી કરતાં? એ જ પ્રમાણે તેમને. જગતમાં જેટલો બેઠોએ તેટલો બેઠો બેઠોને પરંતુ તેમને તો મનમાં રાખ્યો. મારે વિષે તમે સદાએ ભાવના રાખો છો એટલે તમે સંસારનું પીણું કોઈ પણ કાર્ય કરતાં નથી શું? રાંધો છો, ખાઓ છો, બધુંએ કરો છો પરંતુ કહો વારુ, એવી કોઈ ક્ષણ જાય છે ખરી કે જે સમયે તમે મારું સ્મરણ નથી કરતાં? મને જેમ મનમાં રાખો છો તેમ જ તેમને રાખો; તેમ વધારી જ માયાનો કાંસો વધુ ટકશે નહિ, નિશ્ચિત થશે.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૧૩

પ્રાણ પ્રિયતમે!

તમે ખરેખર જ આસં કિતૈવિણી, પરમાનન્દદાયિની
અને સદ્ધર્મિણી છો. તમે કોણ તે હું બાણી શકું
એવું માણું છું. હે, મારી મનોવાસના પૂર્ણ કરવા
તમને કોણે શીખવ્યું? આ દત્તાત્રીને દેવને પણ
દુર્લભ એવો કૃપ્યપ્રસાદ મોકલવા કોણે કહ્યું?
આ પતિતને ઉદ્ધારવા કોણે તમને ઉપદેશ કર્યો? ધન્ય
■ તમને! ખરેખર જ તમે મહાશક્તિનાં અંશરૂપિણી
છો. જેના ઉપર તમે કરુણા કરો છો તેને પછી
આ ભયાનક સંસારસમુદ્રમાં કોઈ પણ ભય નથી;
પરંતુ પ્રિયે, જ્યારે કોઈના પણ ઉપર તમે અવકૃપા
કરી બંધકર ઉત્તમૂર્તિ ધારણ કરો છો ત્યારે તેને
સ્વર્ગમાં, મર્ત્યમાં કે પાતાલમાં પણ નિર્ધિત થવાનું
સ્થાન નથી. તમારા ઉપર તેજથી એવા સર્વ દત્તાત્રીઓ

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૩
(આશુ)

પતંગીઆની માફક બળીને ખાખ થઇ જાય છે. જુઓ પ્રિયે, અગ્નિના તાપથી નાનાં નાનાં છોકરાંએને પોપણ મળે છે; એ અગ્નિ દૂર રાખી તેના તાપનો અંગે સેક ક્યાંથી ઠંડીતું નિવારણ અને વિશેષ આરામ થાય છે; તે અગ્નિમાં ઘૂત અને મધુ હોમવાથી મહાપુરુષ થાય છે; પરંતુ પ્રિયે, જો કોઇ મૂર્ખ અજ્ઞાનતાને લીધે આ સર્વમંગલમય અગ્નિ સવિત વિશેષ કરવાને જાય છે તો પછી તેની દશાની કલ્પના કરવાનું હોતું નથી, તે સ્વયમ્ અગ્નિમાં બળી ખાખ થઇ જાય છે. આ બધી વાતનો મનમાં માત્ર વિચાર આવતાએ અંતરમાં બયનો સંચાર થાય છે. મને આશીર્વાદ આપો કે હું કદિ પણ તમારા કોપનયનના સપાટામાં આવું નહિ અને સર્વત્ર જ તમારો કૃપાપાત્ર થઈ શકું. હે, આ તમે લખ્યું છે કે “હું પત્ર લખું અથવા ન લખું.” શા વાસ્તે આ પ્રભાવે લખ્યું તેનો એક વાર વિચાર કરી જુઓ વાઠી તમે ધણાએને મારા પત્રોથી આનંદ મળે છે ખરે, પરંતુ હું તો એકવો છું—તેથી કરીને તમાગ લોકોના આનંદ કરતાં મારો આનંદ શું વધારે થઈ ગયો? જો હાથ એકવો એક દેરી અથવા બીજો હાથ મિટ પદાર્થ ખાય અને જો ફગાંઓ તે દેરી અથવા મિટ પદાર્થ બાગ કરીને ખાય—તો પછી સંપૂર્ણ ખાનારને આનંદ વધુ થાય છે કે જેઓ બાગ કરીને ખાય છે તેઓને? વન્દી જુઓ.

પનાંક
૧૩
(ચા૧)

પૂર્ણ પ્રકાશમય જગામાં એક દિવો છે અને બીજો એક દિવો અધકાર મધ્યે છે; કહો વારુ, કેની વધુ જરૂરિયાત છે? કહો વારુ, કેનો વધારે પ્રકાશ છે? દિવસવેળાએ દિવો કરો અથવા નહિ કરો, પરંતુ રાત્રિવેળાએ તો દિવો જોઈએ ને જોઈએ જ. કેમ આ વાત સત્ય છે કે નહિ? તમે રહો છો પૂર્ણ પ્રકાશ મધ્યે-મા, બાપ, ભાઈ, ભગિની, બધુળાધવ, ઇત્યાદિ બીજા કેટલા દિવાઓ મળ્યાવના તે આટલા દિવાઓમા મારા જેવો એક દિવો ન હોય તોએ તેટલું જાણુ જાણુ લાગે નહિ, પરંતુ પ્રિયે, જેના અધકારપૂર્ણ ઘરમા માત્ર એક જ દિવો હોય અને તેને જો તેનો પણુ અભાન થાય તો તેમ થયાથી તે શુ કરે, કહો વારુ? તેને કેટલું ગધુ કષ્ટ આ વાત આજે મે જૂનમા લખી નાખી, જોજો, મનને દુઃખ લગાડતા નહિ, જોજો, એકના બેસી રહીને છાપરાઓને અથવા બીજા કોઈને કષ્ટ આપતા નહિ જોજો, મા આગળ આન મુખ દેખાડતા નહિ તેમ થનાથી તેમને બહુ કષ્ટ થશે પુત્રને માટે માના મનને શુ શુ થાય છે તે તમે સારી રીતે શીખ્યા છો જુઓ પ્રિયે, પુત્ર જે કોઈ એક વસ્તુને ચાહતો હોય તે વસ્તુને મા જ્યારે પણુ જુએ છે કે તરત જ તેને પુત્રનું અમરણુ ચમ આપે છે આ તો સામાન્ય વસ્તુની વાત તો પછી સ્ત્રીની વાત તે શી કરવી? સ્ત્રી તો સ્વામીના પ્રેમની જયપતાકા છે તેને મુખમા જોવા

પત્રાંક
૧૪

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આ વખતે તમને બહુ જ કનેશ થાય છે શુ કરશે, મિત્રે, હ્યાજ નથી વિધાતાએ તસિમમા જે લખ્યું છે, તેનું ખડન કરવાને જીવનું સામર્થ્ય નથી માટે કહું છું, કે જે આપણા હાથની વાત નથી તેને માટે તમે અનર્થક કુખ કરતા નહિ અનુધનની અવરથા ચિરધાપી રહેતી નથી, સુખકુખ સમયે આવે છે અને પાછા સમય આવના બાય છે માટે આ અસ્થિર સુખકુખમા વિમોહિત થયા વગર તે ચિરકાય સ્થિર, સર્વ સમયમા એક જ પ્રકારે રહેતા અને નિત્ય એવા કૃષ્ણપાદપદમા મનિ રાખો, તેમનું નામ સદા રમરણુમા રાખો અને તેમને ચોતાને પલ્લુ, મન અને પ્રાણુથી મોટેથી બોલાવો, તેઓ જ કુવળ માત્ર કુખને દૂર કરવાને એકવા જ અધિકારી છે તેઓ જ તમારું કષ્ટ

પત્રાંક
૧૪
(આ.૧)

નિવાસ્યુ કરશે મેં તો પ્રિયે, આ વાત અનેક દિવસોથી
જ તમને કહી રાખી છે, પરંતુ તમે તે નિત્યચિંતામયની
ચિંતા જૂની જઈ આ બે દિવસના માની લીધેના
રહેહા મુગ્ધ થઈ તેમને જૂની જઈ મારી જ ચિંતામાં
મગ્ન હતા અને છે. આ સંસારનો સંજોગ જ સંબંધ
થોડા દિવસો માટે જ છે. જુઓ પ્રિયે, આ જન્મની
પૂર્વે તમે કંટાળે વાર કેટલાંક વૃત્ત રૂપે આ
સંસારમાં આવ્યા છો. કેઈ સમયે તમે પુરુષ, કેઈ
સમયે સ્ત્રી, કેઈ સમયે પશુ, તો વળી કેઈ સમયે પક્ષી,
ઈત્યાદિ નાનારૂપે આ સંસારમાં આવ્યા હતા તે વખતે
પણ તમારે વર પુત્ર, કન્યા, સ્ત્રી, સ્વામી, મા, બાપ,
બધા જ તો હતા પરંતુ જુઓ તેઓ આ સમયે ક્યાં છે
ક્યાં, તમે તો એક નાર પણ તેઓને માટે આ સમયે
ચિંતા કરતા નથી. જુઓ પ્રિય તો મનને પણ
આજની માફક મુગ્ધતા માની બીધે તો રહેહ હતા પરંતુ
સમયને લઈને તમે તે સર્વેને જૂની ગયા છો તે જ
પ્રમાણે પાછા જ્યારે આ આજ્ઞાનતા માની લીધેલા
સંસારનો પણ ત્યાગ કરશે ત્યારે વળી પાછા આ સર્વે
પ્રાપ્ત કરતા પણ અધિક પ્રિય છે કરીને જેઓને
હાનમાં યાદ કરે છે તેઓને એકદમ જૂની જશે.
બધાઓના ખેનધરની માફક આજે આ સ્થાનમાં
સંબંધ બધાય છે તો કાલે વળી પાછા અજેથી
ઉઠાડી લઈ લેવામાં આવે છે આજે મને ખેવી તરીકે

શ્રીહાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૪
(ચાલુ)

લેનામા આવે છે તો કાલે વળી મારી સાથે ઝગડો
કરી તમને ખેતી કરનામા આવે છે આ સસારમા
આપણે પણ તે જ પ્રમાણે કરીએ છીએ આજે
હું તમારો ખેતી છું, તો કાલે વળી તમને છેડીને ખીજ
કાઢી નો પણ ખેતી થઈ શકું. મારે કહું છું કે પ્રિયે,
આ બેચાર દિનના પ્રેમને મેળવી તે કૃષ્ણના નિત્ય
પ્રેમને ભૂલતા નહિ જુઓ પ્રિયે, સર્વેના પ્રાણના
પ્રાણ કૃષ્ણ છે તેઓ સર્વ સમને ખેલવાને લાયકના
સગી છે ત્યારે જીવ ગર્ભમા હોય છે ત્યારે કૃષ્ણ
તેના નિત્ય સગી હોય છે, તે ઘેર નરકના જેવા
સ્થાન ગર્ભમા પણ તેની સાથે ખેતે છે, કદિ હમાવે છે,
કદિ નચાવે છે, ભૂખ લાગતા ખાવાનું આપે છે, તૃપ્તિ
લાગતા પાણી આપી ગૂંચા કરે છે હવે કહો નેપ્રિય
પ્રિયે, તેમના કરતા બીજું કાંઈ શું તમને અધિક પ્રેમ
કરી શકે ખરું અથવા કરે છે ખરું મારે કહું છું કે
પ્રાણુધિક, તે પ્રાણુના પ્રાણ કૃષ્ણધનને પ્રેમ કરે
તેમને જ માત્ર તમારા પોતાના ગણે. તેઓ તમારા
અને અમારા સર્વના જ મા, બાપ, ભાઈ, બધું અને
સ્વામી છે તેમને પ્રેમ કરવાથી મધાને જ પ્રેમ કયો
એમ થશે. આ મે તમને દેખુ તેથી કરીને એમ
નહિ સમજતા કે મે આ સસારના તમારા પોતાના
બધાએ માણુમીને ચાહવાને ના પાડી છે સર્વેએ
પોતપોતાના બધું બાધવાને પ્રાણ સહિત ચાહવું નેપ્રિય

શ્રીકૃષ્ણમહામયી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૧૪
(આધુ)

પરંતુ તેઓમાં મુખ્ય વસ્તુ બોધ એ નહિ. સદાએ મનમાં રાખજો કે બધું છોડીને જવું પડશે. માત્ર તે રાધાગોવિન્દને પ્રાપ્ત થોવી પ્રેમ કરો અને તેમાં જ રમમાણ્ય થઈ જાઓ; તેમ યજ્ઞાથી તેઓ પશુ તમને લોહીને પોતાના પ્રાણથી પ્રેમ કરશે અને તમને લોહીને તેમના પોતાના કરી લેશે. ત્યાં વિચેષ થતો નથી અને બધું જ નિત્ય નૂતન હોય છે. માટે કહું છું કે તમે તેમને પ્રેમ કરો.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૧૫

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજ કાલ તમે નિરાશ થઈ ગયાં હો એ બતવા
જેમ છે; કાશ્યુ કે તમારા પ્રાણથી અધિક પ્રિય
કૃષ્ણ આજે તમારા કુંજમાં નથી, આજે મોઢ અધિક
અનુરક્તાનું મન રાખે છે, બીજી કોઈ નવીનાના
પ્રેમમાં પડી નૂતન કુંજમાં વિદારની ઈચ્છાથી તમને
જૂતી જઈ અન્ય સ્થાનમાં ચાલ્યા ગયા છે. તેમાં તમે
શું કરશો પ્રિયે; તેઓ તો બહુસ્વામ છે, તેઓને
અનેકનું મન રાખતું બેઠ્યું. ખડુ, પેશી, કીટ, પતંગાદિ
સર્વ સ્થાવર જંગમાદિના તેઓ પ્રાણાધિક છે; તો પછી
પ્રિયે, તમે એકલાં જ ને તેઓને માગો તો મજે મેમ
વારુ! તમે જેમ તેઓને માગો છો તે જ પ્રમાણે બીજાં
બધાંએ તેઓને માગે છે. હજુ પતિપ્રિયા સતી પોતાના
સ્વામીને માગતી નથી! પ્રિયે, તેઓ તો જગન્સ્વામી છે;

પત્રાંક
૧૫
(ચાલુ)

માટે કહું છું કે આરિયર યાઓ નહિ, ધીરજ ધરો. તેઓ ચક્રુથી દૂર થયા છે તેથી કરીને તેઓને મનથી દૂર કરતાં નહિ. તેઓના ચરણકમલતું સ્મરણ શયનમાં અને સ્વપ્નમાં પણ રાખજો. તે શ્યામરૂપને સર્વદા હૃદયનું જાણ કરી રાખજો. તે અમૃતમય નામ સ્તનામાં જડી રાખજો અને તેઓની નાનારૂપ લીલાનું ધ્યાન કરજો. તેમ ચલાથી તેઓ કદિ પણ તમને જૂલી જઈ શકશે નહિ. તમે કહેશો કે આ વાત સત્ય નથી, પરંતુ પ્રિયે, જરા વિચાર કરી જુઓ કે રાસ કરતાં કરતાં કૃષ્ણ જ્યારે અંતર્યામિન થયા ત્યારે કૃષ્ણ-પ્રાણુ ગોપીમણે કૃષ્ણની બાન્ધાદિ લીલાઓનું કેવલમાત્ર સ્મરણ કરીને જ તેઓને મેળવ્યા હતા. તમે પણ તે જ પ્રમાણે કરો, તમે પણ તેઓને મેળવશો. હાય મારું દેવ! તે સુશીતલ કેમલ અંગનો સ્પર્શ કરી જીવન શાંત કરી શક્યો નહિ, તે ન ખરી શકાય એવી સ્પર્શાશિનાં નયનખરી દર્શન કરી શક્યો નહિ, તમારી માફક નિર્જનમાં બેસી મારા પ્રાણુપતિને પ્રાણુની વાતો સંભળાવી શક્યો નહિ! તમે જ ધન્ય છો! તમારું ચક્ષુ અને કર્ણુ ધારણ કરવાનું સત્ય થયું છે અને સાર્થક થયું છે. તમે તે કૃષ્ણને નિહાળ્યા છે, મન-પ્રમાણે તેને શબ્દમાર્ગે છે, ઈન્દ્રિય પ્રમાણે તેને અવકાશનું છે અને હું નરાધમ તેને ન જોઈ શક્યો, ન સ્પર્શ કરી શક્યો. તમારા શ્યામને કહેજો કે મેં તેઓની કૃપાને

શ્રીકાકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૫
(ચાલુ)

પાત્ર થતા કાંઈ પણ ક્યું નથી જતાંએ તમારી સાથે
મારી ઉપર પણ કૃપા કરે. ઘણા ખરા રૂપીઆઓની
સાથે એક ખોટા રૂપીઓ પણ સહેલાઈથી ચાલી
જશે ચોખાની સાથે જાણાં પણ સમાન ભાવે વેચાઈ
જાય છે. મારો ભરેલો તમે જ છો. પ્રિયે, તમારા
રચામના વિરહ ઉપરાંત પત્રમાં વધુ કાંઈ ન લખ્યાથી
તમને મેં અનર્થક કष्ट આપ્યું છે તેને માટે દુઃખ
કરતાં નહિ. તમે જેના ઉપર મુસ્સે ધાઓ છો તેને
પછી શાંતિ નથી; રાક્ષ તેનું પ્રમાણ છે, કુર્યોધન
તેનું પ્રમાણ છે. માટે કહું છું કે તમારાં આ સંસારમાં
જેટલા રૂપો છે તેમાંનું કાંઈ પણ તમારું રૂપ મારા
પ્રતિ કોપ કરે નહિ તમે સીઓ ક્રોધપ્રાણી છો અને
પુરષો તો શુદ્ધ કાષ્ટ જેવા હોય છે. ગમે તેમ હોય, મારા
શરીર અને જીવન સંબંધી મેં તમને પૂર્વે જ લખ્યું છે,
હાથમાં નવીન ખજાર તો કાંઈએ નથી. તથાપિ આટલું
તો લખવાનું કે હાથમાં હું તદ્દન નિરોગી અને સખમ થયો
છું; પ્રાણને કાંઈ પણ પ્રકારની અસાન્તિ નથી; જાણે કે
નવીન મનુષ્ય નવીન રાજ્યમાં આવ્યો છે; તદ્દન ખાસકે જેવો
થયો છું. કૃષ્ણકૃપાએ મારો આ નૂતન ભાવ, મારું આ નૂતન
રૂપ, મારો આ નૂતન દેહ, તમારી કૃપાથી મારું બધુંએ
નૂતન-આ નૂતન દેહમાં મારો નૂતન અનુરાગ વહિ
પામે એ જ માત્ર પાર્થના.

તમારો આદરણીય — ૯૨

પત્રાંક
૧૬

પ્રિયતમે !

તમારો પત્ર મને મળ્યો છે, પરંતુ પ્રિયે, આ વખતે તે ઘણા જ ભયનાળો છે. જે પહેલા પહેલાં પ્રાણને શીતલ કનાર કપે આવતો હતો તે આ વખતે નથી આ વખતના તમારા પત્રની મૂર્તિ કાર્તિકમામની મહા અભાવાસ્થાની ગતિ માફક ઉચ્ચકા જેવી છે પ્રિયે, એક ગુપ્ત રાખના યોગ્ય વાત જે કદાચ પ્રકાશ કરવી નહિ એમ નક્કી કરી રાખ્યું હતું, પરંતુ તે કદાચ વિના ગેરેવું તે ઉચિત નહિ એમ લાગવાથી કદાચ હું, તે ધ્યાન દબાવે સાંભળો, હું દેહમા કંઈયુ પુરુષ છું, પરંતુ મારા અતરના સર્વે બાવો વિધાતાએ ખરેખર જ ખરી રમણીના જેવા ધડયા છે સામાન્ય વિપત્તિઓ મને અપાગ સમુદ્ર જેવી લાગે છે અને તેથી હું અધીર થઈ પડું છું, ખીજી વિપત્તિઓમા

શ્રીહરુ હુન્નાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૬
(આ૩)

તો મને તેના કગ્તાએ વધારે ચાપ છે હું મારે
પોતાને વિરે જહુ જ થોડો વિચાર કરું છું પણ ખીજાઓ
વિષેની ચિંતા મને જહુ જ બાકુન કરી નાખે છે
તેથી કરીને જે આનમા હું ખની વાતો થતી હોય તે
સ્થાનમા કદિ પણ જતો નથી, કોઈનું પણ રહવું મહન
કરી ગકતો નથી, આ સબધમા તમને અધિક
કહેવાની જગ નથી, કા હું કે તમે તો તે સારી પેઠે
જાણો છો પ્રિયે, આ મસાગમા કપ્તને જૂની જહુ
એ એક અમૂ ૧ રત્ન છે જેઓ કપ્ત જૂની જવાને
શીખ્યા છે તેઓએ સસારનો જય ક્યો છે એક
પક્ષે જૂની જહુ એ જેમ એક મહારત્ન છે તેમ
અન્ય પક્ષે યાદ ગણવું એ પણ એક અમૂલ્ય ગુનોનો
ખજનો છે માટે મહુ હું કે જૂની જવાને પણ શીખો
અને યાદ રાખવાને પણ શીખો સમજી રાખ્યા છો ને ?
મને લાગે છે કે તમને મનમા એમ આવશે કે હું
જૂવી જહુ અને હું યાદ રાખવું ૧ માટે કહું છું
સાબળો. ખીજાઓ ન્યારે તમારું અપમાન કરે તમને
ધમખી આપે, અથવા મારે તેનાથી તમારા મનમા
જે મ્હટ થાય તે જૂની જહુ, અને તમે ન્યારે સ્વધમ
ખીજા કોઈના પણ મનને કપ્ત આપે તે ચિરમાય
રમણમા રાખવું અને તેને વાગે હું ખીન થવું, આ
જ ને અમાધ સમન્ના મદાગ્નો છે જેઓ આ શીખ્યા
છે તેઓએ જહુ એ વશ કર્યું છે જુઓ પ્રિયે.

પત્રાંક
૧૬
(ચાતુ)

એક મર્મની વાત માલબો—જે દિવસે શ્રીકૃષ્ણ ગધિકાનો ત્યાગ કરી ચાલી ગયા તે દિવસે શ્રીમતીએ મર્મે સખીઓની સગે ઇતોએ વિલાપ કરી ઇટલીએ પ્રતિતાઓ દરી હતી સખીઓને કહ્યું હતું કે, શ્રીકૃષ્ણ, કુદ છે, શ્રીકૃષ્ણ લુગ્યા છે, એઓની સાથે હવેથી વાતચિત પણ કરીશ નહિ, સ્થામવર્ણની વસ્તુઓ પ્રતિ દ્રષ્ટિ પણ કરીશ નહિ—એઓલુ નામ સુદાએ સાલળીગ નહિ, જો બીજી કોઈ નામ સેશે તો તેનું પણ ગુપ્ત નેઈશ નહિ બીજો જ દિવસે શ્રીકૃષ્ણ આવીને જ્યારે સખીઓની આગળ આજીજી કરે છે અને પોતાને કેટલું કુખ થયું તે પ્રદર્શિત કરે છે, જગત સખીઓ શ્રીકૃષ્ણને કુજમા આવવા દેતી નથી ત્યારે સર્વેથી એક દેવી શ્રીપ્રિયાજી સખીઓને બોલાવીને તેઓને પૂછે છે કે—હે સખિ! મને જે પ્રાણથી અધિક છે એવા કૃષ્ણને તમે શા વાસ્તે આ પ્રમાણે કરો છો? ત્યારે સખીઓએ કહ્યું કે એ કુદ છે, કાને તમને જાણ જ કદ આપ્યું છે તેથી, કરીને અમે એની સાથે હવેથી વાત પણ કરીશુ નહિ ત્યારે શ્રીમતી રહતા રહતા બોલ્યા કે, “મખિ! મને તો કાંઈક યાદ આવતું નથી. જે કૃષ્ણ જગતને આતદ આપે છે તેઓ મને કદ આપે એ જાણ જ અમલવ છે સખિ! ઉત્કૃષ્ટ મે કૃષ્ણને કેટલું જાણું કદ આપ્યું. તેઓને મારે મારે કેટલું જાણું કદ

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૬
(આબુ)

બોગવતું પડ્યું હશે ! ધિક્કાર છે મને !” આ પ્રમાણે
કેટલો બધો વિલાપ કર્યો હતો તેથી જ તો તેઓએ
તે નહિ ધરી શકાય એવા કૃષ્ણચંદ્રને ધરી વશ કર્યા
છે. કહો વારુ, એમ બે નહિ હોત તો તેઓ સર્વથી
એક દેવી સર્વ શક્ત ખરાં ? માટે કહું છું કે આ
બન્નેએ (વિશ્વમય અને રમરણ) મરતો છે. હે પ્રિયે,
બે કોઈને કેરીનું ફળ બહુ જ પ્રિય હોય અને તે
મનુષ્યનું અંગ કેરીના વૃક્ષની ડાળાથી બે કદિ ચિરાઈ
જાય તો તે શું તે વૃક્ષને કદિ કાપી નાખશે ખરો
ક ? બે તે ખરેખર જ વૃક્ષને કાપી નાખે તો બાલુનું
કે કેરીનું ફળ તેને તેટલું પ્રિય નથી જે મનુષ્ય
કેરીને આડે છે તેણે ફળ કરતાં ફેરીના વૃક્ષને વધારે
આહવા ભેડ્યે કારણ કે વૃક્ષ હમણા પ્રમાણે ફેરીએ
પેદા કરે છે અરે તમે શું બાલુનાં નથી કે હું તે
વૃક્ષનું એક ફળ છું બે હું વૃક્ષનો ત્યાગ કરી તો
તેમા વૃક્ષની કાઈ પણ ક્ષતિ થતી નથી. વૃક્ષ યજી
ફળ પડી જવાથી વૃક્ષ કાઈ મરી જતું નથી, ફળ જ
મુકાઈ જાય છે. જે પ્રિય હોય એવા કુછ વૃક્ષ યજી
ફળ તોડીને બે તેને માનના સિદ્ધાસન ઉપર રાખવામાં
આવે તોએ તે રાજ રાજ મુકાનું જગે માટે જ મેં
કહ્યું કે બે તમે મને ખરેખર જ આજ્ઞાં દો તો જે
વૃક્ષનું દૂં માત્ર એક સામાન્ય નુત્તર ફળ છું તે વૃક્ષને
અધિક અધાને પામી જરીને તેની બાબત કગ્ગે તો ન

શ્રીકૃષ્ણમહામારી દેવી પ્રતિ

પત્રાંક
૧૬
(આ.૧)

તમારો મારી ઉપરનો પ્રેમ સિદ્ધ થશે અને તો જ
હમિર તમારું મંગલ કરશે જેને લાખો ચિંતાઓ
હોય છે, જે દિવસની આખેરીએ પણ તે સઘળી
ચિંતાઓ ત્રિેના વિચારો કરીને પણ તેનો અંત લાવી
શકતો નથી, તેને વળી પાછી એક વધુ ચિંતા કરવાનો
નવીન માર્ગ દેખાડવાનો તે હોય ખરો? એક માણસને
મરણપથારીએ પડેનો ભેદન કાંઈ તેનું ગળું દમારી
દે ખડે? હુ પ્રિયે, સર્વદા ચિંતાસમુદા વાસ કરે છું,
તેમા વળી વચ્ચે વચ્ચે પ્રમથ તુલનને બોલાવવું તે શુ
સાર છે? ગમે તેમ હોય, પ્રિયે, પણ મારી વાત સાંભળો,
હસતા રીખો, બીજને હસાવતા રીખો, તો જ પછી
આ હુ ખના અસારમા કાંઈક સુખ મળશે એક તો
અસારમા સુખ નથી તેમા વળી મર્વદા રહીને જા માટે
હુ ખની વૃદ્ધિ કરો છો? એવ તો ઘોર અધકાર છે
તેમા વળી આખો બંધ કરી અધકાર વધાવેો જાને!
એક તો ચોખ્ખા સડેલાઈથી અત્રાર્થ શકાય તેમ નથી અને
તેમા વળી આમની ખાઈને દાંત ખાટા કરવા જાને!

તમારો

૧૨૫૬

પત્રાંક
૧૭

પ્રાણ પ્રિયતમે !

પ્રિયે, મારો દેહ મુદર નથી તેમ જ તેને પાળ
પણ ચોળેલી નથી, તેથી જ તો હિન્દી રથમાં આવ્યો
હું. તમે તો જાતો રથ પણ જોયો છે અને પાછો
કાઠે હિન્દો (પાછો ફરતો) રથ પણ જોશો. તમારા
રથમાં નવજનધર સ્વામીમુદર વિરાજે છે, પરંતુ આ
હળવાગીતો રથ ધન્ય છે કુટુંબી પ્રમરે મારા રથને
શણગારી રાખ્યો છે, પરંતુ નવનીરદના દર્શન જ નથી.
તેજા આ મહાપાળીના રથમાં આવે શાને ?
પ્રાણાધિકે ! જોતી થો કે મુ ક્યાંથી આ કમ્બુ મુખ
રથ તમારા જોતો સન્નિધિ (સ્મૃતિ) અને કામવ
થાય ? જોતો, જોતો, તેમ થવાથી તમારી મણક આ
મારો રથ પણ તે પ્રાણવચનના કીમતીનો સ્વર્ગ
કરી શકશે. મારા કુખડુ નિવારણ કરવાનો

પત્રાંક
૧૭
(ચાતુ)

પ્રપન્ન કરવો એ તમારું કર્તવ્ય છે કારણ કે તમે
મારા નિબંધન છો, તમે નહિ કરો તો કશું કરો ?
માટે દુઃખ છુ કે કૃપા કરી ઉપાય બતાવો અને
મારું દુઃખ દૂર કરો તે પ્રાણમધુની પ્રાપ્તિ વગર
જીવન નિરૂપણ અને જલ નિનાના સરોવર પ્રમાણે
નિરૂપણી છે. જેઓને કાલુમાન પણ તેની પ્રાપ્તિ
થઈ છે તેઓએ ધ્યાનના ધ્યાનને પણ તુરંત ગણી
કાઢ્યું છે અને સ્વર્ગના રાજ્યત્વની પણ અનુભવ
કરી છે કહેવા વારુ, પ્રિયે, આપા પ્રાણમધુનું દર્શન
કદિ મારો ખરૂં કે જીવન આવી રીતે જ રૂથા
જશે ? તેઓનું સાધન કરીશ એવો પ્રિયાર કરી
સસારમા પણ જાણ્યો નહિ કેટલાએ લોકોને રડાયા,
માને મદાએ ચિન્તામા રાખી દુખી કર્યા, છતાં
નિરૂપાય થઈ હતાશ થઈ પડ્યો છુ દિવસોદિવસ
ઉન્નતિ ધવાની તો બાળુએ રહી પરતુ કમશ. અનનતિ,
કમશ અધ પતન થતા જાય છે, તેથી કરીને જ તમારી
પાસે ઉપાય જાણુના માણુ છુ તમારા ભિન્ન મારો ઉપાય
નથી, તમે કૃપા કરી અને શીખવો, તમારા બલથી
હુ જીવન સફલ કરી લઉં શુ કર્યોથી તમારી માફક
સરલ થાય, શુ કર્યોથી તમારી માફક કેમલ થાય
તે કૃપા કરી અને કહી દો તમે અને આહતા નથી
પરતુ હુ જે તમને આહુ છુ તેલુ કારણુ સાબળશે
કે ? જુઓ પ્રિયે, મારામા વેરામાન પણ મુલુ નથી,

શ્રીહાકુન્ડ હન્નાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૭
(આયુ)

હુ તો દોસ્થી જ પરિપૂર્ણ છું, અને પ્રાણાધિકે, તમે તો સર્વગુણમયન ગુણમયી છો. જે પુષ્પમા મધુ નથી તે પુષ્પમા ગધ પાતુ નથી, તેથી કરીને તે પુષ્પ કાઈ ચાહતુ નથી અને પૂલ, ઈત્યાદિ કાઈ પણ કાર્યમા કામ લાગતું નથી પરંતુ પ્રિયે, જે પુષ્પો મધુથી ભરેલા હોય છે તે સર્વેને પ્રિય હોય છે અને મર્વે તેના પુષ્પોને મેઘરવા માગે છે મનુષ્યોમા પણ મીઠા તે જ પ્રમાણે છે, જેઓમા ગુણ છે તેઓને બધાએ પ્રેમ કરે છે અને બધા જ તેઓને માગે છે હવે મને લાગે છે કે તમને હુ આટલો બધો કા ચાહુ છું, તે તમને સમજવાને કાઈ બાકી રહુ નથી. રૂપમા પશુઓ અને ગુણમા દેવતાગણ મુગ્ધ થાય છે રૂપમા મુગ્ધ થવાનું રૂપ કમલે કમલે વિપદ, અને ગુણમા મુગ્ધ થવાનું રૂપ અનન્ત સુખ અને અનન્ત આરામ જેઓ રૂપમા મુગ્ધ થાય છે તેઓ જ બદ્ધ જીવ હોય છે પ્રિયે, જીવના (મનુષ્યના) મુલો જ તો તેનું ખરેખરે રૂપ છે જેને ગુણ છે તેના જેવો બીજો રૂપવાન અથવા તેના જેવી બીજી રૂપવતી આ જગતમા નથી. આ એક સૂક્ષ્મ વાત તમને કહી રાખુ છું. હમેશા તે રમરણમા રાખજો, હમેશા તેનો વિચાર કરજો, કૃષ્ણના રૂપમા અદ્વાનની વશ હતા અને ગુણમા મીઠાની રાધિકા વશ હતા, દરે જાગ્યું કે બનેમા કેટલો બધો ફરક ? જ્યાં દો એ બધી વાત, વધુ

પત્રાંક
૧૭
(આશુ)

ન કહેતાં પડતી મૂકવી જ સારી છે. જેનો જેવો
મત તે તે પ્રમાણે કરશે. છતાં આટલું તો કહું
છું, કે રૂપથી લાલસા વધે. છે—અને મુણેથી
રતિ-પ્રેમની વૃદ્ધિ થાય છે. હવે હું અસખંદ વાતો
કરવા લાગ્યો. તમે પણ કહાવ્ય મને પાગલ ગણુશો.
હવે આ જ પ્રાર્થના કે મારો અપરાધ ભૂલી જાઓ
અને મને ક્ષમા કરો.

તમારોજ

૬

પત્રાંક
૧૮

પ્રાણ પ્રિયતમે !

તમે લખો છો તે જ સત્ય હોય તો પછી તમારું કષ્ટ વધ્યા છે અને હું પણ સંવૃષ્ટ થયો છું. જ્યાં ઘો, એ બધું પડતું મેલે; આને પણ દિવસો પછી મેં પાછો દેખાવ દીધો; મને લાગે છે કે જૂલી ગયા છે. તેમ કરી શક્યાં છો કે ? જૂલી જણું તેમા જ મળ્યું છે, જૂલી જણું તેમાં જ મુખ છે. કોઠો બોલે છે તે શું સાંભળ્યું નથી—“મયો કે હાથ ! છૂટ્યો !” આ વાસ્તે તેઓ આ પ્રમાણે બોલે છે તે જાણો છો ? મર્યાદી જ બધું જૂલી જવાય છે, કાર્ક પણ પાણું મનમાં રહેતું નથી. માન, અપમાન, મુખ, દુઃખ પોતાનાં, પારકાં, ક્ષત્રિયો બધુંજે જૂલી જવાય છે. કેવી મજાદ ! ચારે જ તો મેં પૂછ્યું કે તમે તેમ કરી શક્યાં છો કે ? જૂલી જવામાં મળ્યું

પત્રાંક
૧૮
(આશુ)

છે તેથી જ તો શિવ સર્વે દેવતાઓ કરતા વધારે
મજાહમા રહે છે, માટે કહું છું કે જૂની જાઓ
તમને લોકોને કહું છું કે “જૂની જાઓ,” પરંતુ
હું પોતે તો તેમ કરવાને અસમર્થ છું “જૂની
જાઓ,” એમ નિયત નથી છું પરંતુ કેઈ પણ પ્રનારે
જૂની જાઈ શકતો નથી આમા આશ્ચર્ય પામતા નહિ,
કારણ કે માગીનો એક દૂકડો ગમે તેટલો કષ્ટ હોય
જતાએ પાણીમા ગળી જાઈ પાણી સાથે મળી જાય
છે પણ અમે તો જન્યા છીએ લોક, પરંતુ
પ્રાણાધિકે, તમે લોકો તો છો માગી, તમે લોકો તો
મિના કરો કેઈ પણ કાર્ય કરી શકો તેમ છો પરંતુ
અમે લોકો તો વણાએ પ્રાણો કરતા જતાએ તે
કાર્ય ની શખીએ તેમ નથી પુરુષ અને સ્ત્રીમા
આ જ પ્રભેદ છે જન્મ લો, સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે વળી
કમડો લગાડી આપવો તેમા સાર નથી જુઓ
પ્રિયે જો કેઈ પાપ કરે અને જીજ્ઞાસો તે પાપની
વાતો કરે તો જોએ તેવી વાતો કરે છે તેઓ પણ
પાપી થાય છે કા થાય છે કહો વારુ ? ક્રુપ અથવા
પ્રહ્લાદની કથા સાંભળ્યાથી પુરુષ કા થાય છે, કહો
વારુ ? સાંનિનીની કથા સાંભળ્યાથી પાપ દૂર કા
થાય છે, કહો વારુ ? કાશ્યુ કે તેઓ સર્વદા જ પવિત્ર
છે, તેઓના અને- કમો પણ પવિત્ર છે, તેથી કરીને
તેઓની કથા સાંભળ્યાથી જ તેઓને અનેક કમો

શ્રીહાકુલ હુનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૮
(આતુ)

કરવાનું થયું કે નહિ? તેમ જો થયું હોત નહિ તો
પછી તેઓમા ધર્મનો સચાર કયાથી થયો? તેમ
જો થયું હોત નહિ તો પછી તેઓ પવિત્ર કયાથી
થયા? તેથી જ તો એમ કહેવાય છે કે નિદંડા
સાધુપુરુષોને શુદ્ધ ને છે, કારણ કે તેઓ નિન્દા કરી
સાધુપુરુષોના ગરીરમાંથી સમસ્ત પાપો એ ચી લે છે
અને પોતે જ પાપી થાય છે અને સાધુપુરુષો પવિત્ર
થઈ જાય છે માટે કહું છું કે પ્રિયે, મદિયે કાકડના
પણ પાપની વાતો કરતા નહિ, મનમાં ને મનમાં
તેનો વિચાર સુદાએ કરતા નહિ ઉત્ક્રાંતિને દ્રાહ્ય
પાપકર્મ મ્હું હોય અને તેવા માણસનું જો કાઈ સારું
કૃત્ય નજરે પડે તો તે સારા કૃત્યની જ વાતો કરજો, તે સારા
કૃત્યનો જ મનમાં ને મનમાં વિચાર કરજો, તેમ થવાથી
તમે પવિત્ર થશો પરમ પવિત્ર શ્રીકૃષ્ણના પ્રિયા થઈ શકશો
અને દિન પ્રતિ દિન સસારમાં સુખી થઈ શકશો જોએ
બીજાના છિદ્રો જોવા શરૂ છે અથવા તો મનમાં ને મનમાં
તેનું અમરણ કયાં કરે છો તેઓને કૃષ્ણ કદિ પણ
પોતાના પરિવારમાં લેવા નથી માટે કહું છું કે
કૃષ્ણના પરિવાર થવા ચાહતા હો તો બીજાના પાપોની
વાતો કદિ પણ ધ્યાનમાં લેવા નહિ, ઉલટું તમારા
પોતાના દોષો સર્વદા જોવા રહેજો ધર્મસચય
કરવાનો આ જ સતજ ઉપાય છે કેવલ પૂજા, પડ
કે તીર્થદર્શન કયાંથી જ કાઈ ધર્મ થતો નથી તેમ જ

પત્રાંક
૧૮
(આધુ)

દાન કર્યાથી જ કાંઈ ધર્મ થતો નથી. જુઓને, જો
કોઈ તમારી પાસે કાંઈ માગે અને તમે પણ તેને
કાંઈ આપો પરંતુ મનમાં ને મનમાં વિચાર કરો કે
“જો સાધુ તે ક્યાનો, શાત પડતાં જ ચોરી કરશે
અને દિવસના તો સાધુ,” તો પછી તમારા દાનથી
શું ફળ મળ્યું? આપવા કરતાં ન આપવું તે જ
સાફ હું. હું પાગલ માફક બહુ છું, સાંભળી
હસતા નહિ. પણ મારી એટલી જ પ્રાર્થના છે કે
એક વાર તમને કષ્ટ તો થશે પરંતુ જો એક વાર
તમે જોશો, જો એક વાર તમે પ્રયત્ન કરશો તો જાણી
શકશો કે તેમ કરવામાં કેટલું સુખ, કેટલો આનંદ
છે, પાછું છોડી દેવાની ઈચ્છા થશે નહિ અને ત્યારે
જાણીશો કે તેમાં શી મજા છે. અને એક દિવસ
મનુષ્ય તે જાણી શકશે ખરો, પરંતુ તે સમયે બીજો
કોઈ આરોગ્ય હશે નહિ, તે દિવસે હાથ, પગ, આંખ,
કાન બધાં હશે ખરે, પરંતુ તેઓ કાંઈ પણ કાર્ય
કરવાના નથી, જે દિવસે મનુષ્ય મધ્ય સ્થાવમા ઊભો
રહ્યો હશે અને એક બાજુએ મા, બાપ, બાઈ, પુત્ર,
કન્યા, ઈત્યાદિ બધા તેનાં નિજજનો અને માયા
મમતાના તેના ઘર, વાડી, ઈત્યાદિ હશે અને બીજી
બાજુએ તેને લઈ જવાને માટે છટપટ કરતી યમફાતની
મૂર્તિ અને તેનો કર્કશ સ્વર હશે—તે દિવસ; પરંતુ
પ્રિયે, તે દિવસે કોઈની સત્તા ચાલવાની નથી, બધુંએ

શ્રીઃકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૮
(ચાલુ)

અટકી પડશે માટે કહું છું કે તે દિવસ અતિ ભયાનક દિવસ છે. કોઈનો ક્યારે તે દિવસ આવી પહોંચશે તે કહી શકાય નહિ પણ આવશે તો ખરો જ. માટે આવતાં પહેલાં જ પ્રયત્ન કરો. પોતાના પરિવારમાં મુખ્ય ન થતાં પોતાના તે ધન કૃષ્ણચરણમાં મન લગાડો, અને તેમ કર્યાથી તમને સુખની પ્રાપ્તિ થશે.

તમારો

(રનાથ)

પત્રાંક
૧૯
(ચાણ)

પ્રાણ પ્રિયતમે!

હું મનમાં ને મનમાં જે કંઈ પણ વિચાર કરું છું કે તે ક્ષણે જ તે જ તમે કરો છો અને જે વાત તમને બોલવા હું મનમાં ધારું છું, વાતોમાં તે જ વાત તમે કરો છો; માટે જ તો હું તમને આટલો બધો ચાહું છું કૃષ્ણ હજી પણ તમારું મન અને મારું મન વધારે એક કરે. પ્રિયે, બેના એક થયા વગર તે સ્થાનમાં જવાનો અધિકાર નથી. એકલું કાઠને કદિ પણ જવા મંજૂર નથી. આ વાત સામળીને કદાચ તમે એમ ધારશો કે તો પછી જેઓએ કદિ વિવાહ કર્યો નથી અને જેઓ જીંદગી પર્યંત એકલાં જ હોય છે, તેઓને તો જવા મંજૂર નહિ, પ્રયત્ન કર્યા છતાંયે તેઓને તો જવા મંજૂર નહિ. પરંતુ પ્રિયે, તેમ નથી. તેમાં ફેર આ જ છે—એક સહજ અને

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૯
(ચાલુ)

બીજી કટકર. એટલું જણું હોય તો અનેક સાધનની,
અનેક તપસ્યાની, અનેક લજ્જનગતી જડર પડે છે;
પરંતુ બેના એક ચથેથી તે અતિ મહત્ત્વ યથા પડે છે.
તમે સાંભળ્યું તો છે કે અગત્ય ઈત્યાદિ મહા મહા
ઋષિગણુ જે આશ્રમમાં વાસ કરતા હતા તે આશ્રમનાં
મર્વે વૃક્ષો કલ્પ વૃક્ષો હતાં; આંખાના વૃક્ષ ઉપર કેરી,
ફણસ, ઈત્યાદિ બધાએ ફળો ફળતાં હતાં. એ ઋષિગણુ
જે વૃક્ષની નિકટ જે ફળની બિશા માગતાંતા તે
વૃક્ષેથી તે જ ફળ તેઓને મળતાં હતા આ બધું ઉત્ત
તપના ફળથી થતું હતું. પરંતુ આગકાલ ઘણાઓએ
જોયું છે, અગર તો સાંભળ્યું છે કે કલ્પ બાંધ્યાથી
એક વૃક્ષ ઉપર અનેક વૃક્ષના ફળો ફરે છે; એક જ
વૃક્ષની એક બાજુએ એક જાતનાં અને બીજી બાજુએ
બીજી જાતના ફળો ફળે છે. આ જ નેમા તદાવન
જીઓ; એક કેટલું કટકર છે અને બીજું કેટલું સહજ
છે કે તે જ પ્રમાણે જોએ એકલા છે તેઓએ બધું
કષ્ટ વેળ પોતાના બે ભાગ કરી અન્યોઅન્યને આદર્શ
સીખવું જોઈએ હવે જીઓ કે એક પ્રાણના બે ભાગ
કરવા એ કેટલું કષ્ટકર છે? તેમાં બીજી પક્ષ એક
શણ વાત છે; આ જ ને બાગો—તેમના એક ભાગને
પુરના અને બીજા ભાગને પ્રાણિ કરી બોધે; હવે
કડો વાર, આ કેટલું ક'લુ છે? પરંતુ જોએ એક
ન હર્ષ બાવરમાત્ર બે દયા છે તેઓને પસંદ આ

પત્રાંક
૧૮
(ચાલુ)

કેટલું સહજ છે? કેટલા જલદીથી તેઓ નિત્યધામે
જઈ શકે તેમ છે, કેટલા જલદીથી તેઓ કૃષ્ણકૃપા
મેળવી શકે તેમ છે? આ જોએ તમને મનમાં એમ
થશે કે ત્યારે તો જોએ વિવાહ કર્યો છે તેઓને જ
કૃષ્ણપ્રાપ્તિ થાય છે, પરંતુ પ્રિયે, તેમ નથી. વિવાહ
કર્યાથી જુગલ થવાય છે ખરું, પરંતુ ક્યાં છે? જુગલ
તો એક થતા નથી. જુગલ જુગલ જ રહે છે. આ
જુગલને એક થવા વગર નિત્ય ધામમાં જવા મળતું
નથી. મને લાગે છે કે હવે તમને એવો વિચાર આવશે
કે બેના એક તે શું કર્યાથી થવાય? આ જ તો સાધન
છે, આ જ તો લજ્જા છે. બેના એક થવું હોય તો
પરસ્પર પરસ્પરને પ્રાણુ ખોલીને પ્રેમ કરવો. જોએ,
સ્વાર્થ ત્યાગ કરવો જોએ, કપટતા છોડી સરલ થવું
જોએ, પરસ્પર પરસ્પરને નિમે સદાએ ચિંતન કરવું
જોએ અને તેની સાથે સાથે પ્રાણુપતિ રાધાકૃષ્ણનું
ધ્યાન કરી મિલનને માટે પ્રાર્થના કરવી જોએ.
આ પ્રકાર અભ્યાસ કરતાં કરતાં પ્રાણુમા એક અપૂર્વ
આનંદનો હિમ થશે. તે સમયે પછી શું થશે તે
વિશે લખવું તે કોઈને પણ સાધ્ય નથી. તે તો
ભોગની વસ્તુ છે, તે તો અનુભવની વસ્તુ છે, તે
લખવાની કે કહેવાની વસ્તુ નથી. જોએ ભાગ્યવાન
છે, જોએ પ્રતિ કૃષ્ણે મુખ હેતું કરી દૃષ્ટિ કરી છે,
તેઓ જ જાણે છે. ચંડીદાસ અને રંગકિની એ

શ્રીહાકુર હનનાથના પત્રો

પત્રાંક
૧૯
(ચાલુ)

બન્ને એક થઈ ગયા છે, તેઓએ જ જાણ્યું છે જયદેવ અને પદ્માવતી એ બન્ને પણ એક થઈ ગયા છે, તેઓએ જ જાણ્યું હતું. આવા કેટલાએ મેં કહ્યો. આ સસારમાં છે તે નક્કી કરવાનું કોઈનું સાધ્ય નથી હાથે કે તમે જાણો છો તેમ “દેવોની શક્તિ નથી કે વૈષ્ણવ દોઢે ઓળખી”; હતાએ જેઓ તે ધરના છે, તે પરિવાર માટેવા છે તેઓ જ ઓળખી શકે છે, તેઓ જ જોઈ શકે છે; બીજાને પક્ષે તે અસાધ્ય છે. જુઓને, બાળકમાં કોઈ તમને ઓળખી શકે છે ખરું! તેઓ તો નિકટમાં ગયા છે છતાં તમને ઓળખવાની શક્તિ નથી, પરંતુ જુઓ, હું આટલો દૂર રહ્યો છું છતાં હું તમને ઓળખી શકું છું. હાથે કે હું તમાગ પરનો માણસ છું કૃષ્ણના પરિવારમાં પણ આ જ નિયમ છે; જે એ પરિવારમાંનો એક થઈ શક્યો છે તે સમ્યક્ને ઓળખી શક્યો છે; જે પ્રમાણે નવીન વદુ ધરમાં આવી પરિવારમાંના બધાને ઓળખી લે છે તે પ્રમાણે હું જાણું નથી કે કૃષ્ણ પેનાના પરિવારમાં અમારી ગણના કરમે કે નહિ? તે સુખ અમને મળશે કે નહિ? પ્રિયે, જે પ્રમાણે કાળી, ચપટા નાકવાળી, કે રોળી કોઈ કન્યા માંહે કોઈ પણ સંબંધ બાધતા આવડતી નથી તે પ્રમતે પાપી, કપરી, આર્થપરાયણ બિઝનેસ, અને જેના પર વિશ્વમ મુખી થકે નહિ તેનાઓને કૃષ્ણ પેનાના

પત્રાંક
૧૯
(આશુ)

પરિવાર મધ્યે સ્થાન ગ્રાપતા નથી. તમે પ્રયત્ન કરી સફેદ કાચની માફક સ્વચ્છ અને ધ્રુવની માફક વિશ્વાસી થાઓ, કૃષ્ણ આપણને પોતાના કરી લેશે. આપણું મન પવિત્ર અને નિર્મલ થાઓ, આપણું મન સરલ થાઓ, આપણું મન આપણા પોતાના દુઃખની માફક ખીંગતું દુઃખ બેવા શીખે. આપણા મનનું આવશ્યક કરનારાં વસ્ત્રોનું કૃષ્ણ હરણ કરે, આપણને સીધે રસ્તે લઈ ચાલે.

તમારો

૯૨

પ્રમાદ
૨૭

માણુ પ્રિયતમે !

મારા હાથમા તમારો એક પત્ર આવ્યો છે અને તમારા હાથમા મારો પણ એક પત્ર આવ્યો છે તેથી કરીને જમડો જરૂર થયો છે. તમે ધારો છો કે તમને ઉત્તર મળશે અને હું 'ધારું છું' કે મને ઉત્તર મળશે, આ વિવાદમા ને વિવાદમાં પત્ર લખતા પ્રિયજન થયો આજે મેં જ મારી દાર મીઠાસી છે. તમારા વેડોનો જય ચિરકાલ જ છે અને અમે વેડો ચિરદિન પરાગિત થઈને તમારા લોકોનું હાસ્ય કરીએ છીએ. તમારા લોકોનો જય તે વેદનું વાક્ય છે, મને સાધ્ય ■ કે તેનું ખડન કરે? હૃદય જ્યેષ્ઠા વેદના વેદ છે, ઈશ્વરના ઈશ્વર છે, તેઓ અવ્યય હારી જઈને જગતને આ દેખાડી ગયા છે તેમની દાર કેવલ માન લોકમિશ્રા આપવા માટે જ. "પોતે

પત્રાંક
૨૦
(ચા.૧)

આયસી ધર્મ, જીવેને શીખવે" માટે હું હું કે
તમારા લોકોનો જ્ય તિરહિને માટે નિમિત્ત છે
અને રહેશે તુરતી પ્રમાણે તમારા લોકોમાં કાઈ
નાનું અથવા મોટું નથી, તમે લોકો બધાએ સમાન
છો, બધાએ એક જ છો. "એ સના મિગડા વાકા
પણ લડવા સમયે એક સમાન" તમે લોકો જ
તમારા લોકોના શુભ અને મમતા જાણો છો અને
જોને જણાવો છો તે જ જાણે છે મને જે અગાધ
સમુદ્રમાં હૂબાડી દીધા છે તેમથી હું ક્રમ કરી ઊભી
તે હું જાણતો નથી, સદાએ મને બધું રહે છે કે
રખે પાછો તમીએ જાઉં આમાં આવું કદ છે તે
જો હું જાણત તો હું મપનાત નહિ અમિથી
મનુષ્ય દાઝે છે, અમિ જુઝાઈ જાય છે ખરો, પરંતુ
તેનાથી થએલી જવાના જગ્યા રહી જાય છે તે જ
પ્રમાણે મનુષ્ય ચાની જાય છે ખરો પરંતુ રમ્ભની
કેવલ યાતના આપની રહે છે જો મનુષ્યની સાથે
સાથે તેની રમ્ભતિ પણ ચાની જતી હોત તો પત્રી
કાઈ પણ કદ રહેત નહિ દેહરૂપી પ્રતિમાના
વિસર્જનની સાથે સાથે સંવળુ હું ખ યાત થઈ જાત
રમ્ભતિ જ મનુ મૂન છે જુઓ, ક્યા તમે છો અને
ક્યા હું છું ? પરંતુ જાણી રાડ રમ્ભતિ જ મનમાં
રહીને સદાએ યાતના આપ્યા કરે છે ત્યારે હું
તમારી નિકટમાં હતો ત્યારે તમે મારી જહાર હતો

શ્રીમદ્ હનુમાન પત્રો

પત્રાંક
૨૦
(આ ૧)

પરંતુ જોવો હું અત્રે આટલે દૂર ચાલી આવ્યો કે
તરત જ તમે માત્ર સમગ્ર જ હૃદય અધિકાર કરી
લીધું છે આ ઉપજ શ્રીગૌરાગતુ રૂપ છે, અન્તરમા
રાધા, અને જગત્ કૃષ્ણ, અન્તરમા પ્રકૃતિ, બહાર
પુરુષ રાધાના વિરુદ્ધી વ્યાકુલ થઈને જ કૃષ્ણ મારા
ગૌર થયા હતા આ દારણને લીધે જ ગૌરના નેત્રો
સદાએ અશ્રુપૂર્ણ હતા ગમે તેમ હોય પણ હવે
વડુ ભય દેખાડો નહિ એક તો સમુદ્ર અગાધ અને
અપાર છે તેમા નગી તુફાન ઉઠાવતા નહિ, તમે સ્થિર
થાઓ અને મને સ્થિર કરો, થોડો વખત મને
વિશ્રામ કરના હો વધુ કાંઈ લખીશ નહિ, મનમા
સમસ્ત જઈ મને અભય આપો

તમારો પત્ર કીક તરમ ગરમ છે, કોઈ જગ્યાએ
નવાવે છે તો કોઈ જગ્યાએ વળી રંગાવે પણ છે
તમારી ઉપર ઓચિંત જાણે કે કોઈ સકટ આવી
પડ્યું છે અને તમારું શરીર પણ સડું નથી થયું
અથવા કાંતે મને અન્તરમા ઈર્ષ આપુ ગમે તેમ હોય,
પરંતુ તમે કેમ છો તે સરિખર લખજો. મા ગયાથી
સસારના ખાર આના બધનો તો તૂટી ગયા છે,
જે કાંઈ જાગી જ્યા છે તે પણ બે તમારી છાત્રા
હોય તો તોડી નાખો તો હું પણ નિર્મિત થાઉં.
જ્યારથી તે આનન્દમયી મારાનું લક્ષ્મીરૂપિણી મા
માથા ગયા છે ત્યારથી તેમની પાછા શાન્તિ, સુખ

પત્રાંક
૫૦
(આ.૩)

જલ્પ એ આ પુ ગયું છે ઘડ હવે થન્ય રહ્યું પડ્યું છે તેના પ્રતિ હવે ખેચાણુ ગાને ? ગમે તેમ હોય, પણ ન્યા સુધી ચનાય ત્યા સુધી ઠીક આનન્દમા અને સુખમા ચાનતે, ઠાઈ પણ પ્રકારે અધિક વ્યાકુલ થતા નહિ જે દિવસ જાય છે તે સુખમા ગઢનાનો પ્રયત્ન કરે. ઠાઈ પણ પ્રકારે તમારૂં મન ખરાબ કરતા નહિ સામાન્ય સામાન્ય કષ્ટ અને વિપત્તિમા વ્યાકુલ થતા નહિ વિપત્તિ પણ જેની ઈચ્છાથી આવે છે, જી પત્તિ પણ તે જ એક કૃષ્ણની ઈચ્છાથી આવે છે, તો પછી ભય શાને ? ઠાઈ પણ રીતે વ્યાકુલ થતા નહિ આ સસાર ઠાઈ ચિરદિન ગહેના વાસ્તે નથી, આજે જીએ અને કાને કા તો આ-સુ જલ્પ પડશે, તો પછી શા વાસ્તે તોડેલી સાથે નાહકનો ઝગડો કરી મરવું ? જવાને પોતિકા જાન મણી સુખમા કાન નિર્ગમન કરવા પ્રયત્ન કરે એ જ ઉચિત છે જે મનુષ્ય આ મિથ્યા સસારને અને સસારની વસ્તુઓને પોતિકુ પોતિકુ કરી ગણશે, જવાને સમયે તેને જ વધુ કષ્ટ થશે માટે કહું છું કે પોતિકુ પોતિકુ કરવાનું જૂની જલ્પ એ જ બધી રીતે સાક્ર આ ઉચિત છે તમે પણ તે જ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરજો, વિના કાસ્ટે મનને ખરાબ કરતા નહિ અનેક પાપો કર્યાથી સસાર માં આવીને આટલા ઘેર તો ભોગવીએ છીએ તો વળી પાછા શા વાસ્તે એના કર્યો કરી

શ્રીહાકર હુન્નાથના પત્રો

પત્રાંક
૪૦
(ચા.૧)

જવા કે જેથી કરીને ફરી પાછુ ડ્રષ્ટ ભોગવવુ પડે ?
હવે એક માત્ર તે કરણામય કૃષ્ણની ઉપર નિર્ભર
કરી આનન્દમા દાન નિર્ગમન કરો કૃષ્ણ સિવાય
આપણા પોતિકા કહી શકાન એવુ બીજુ કોઈએ
નથી, પ્રાણ અને મન લગાડી તેને જ પ્રેમ કરો.
આ બે દિવસના સબધમા અ્યાપચ્યા રહી ભ્રમમા
રહેના નહિ કૃષ્ણને જુઝાથી જ જાને ને પગદે વિપદ
આવી પડે છે નજર સામે જોઈ છુ કે રોજ રોજ
કેટલાએ દોકા પોતાના નિજજાતને છોડી ચાલ્યા જાય
છે, એક વાર ચાલ્યા ગયા પછી પાછુ કોઈ કોઈને
વાસ્તે પણ વિચાર કર્તુ નથી ત્યારે જ્યાંએ જૂની
જાય છે રોજ રોજ જોતા જતાંએ આપણે સમજતા
નથી આજ તો માયા—મદ્દા અધકાગ કોઈને પણ
વિષે ઉદ્દિમ થતા નહિ, જવાંએ પોતપોતાનુ કર્મ
સાધને આન્યા છે, કર્મ કરીને ચાન્યા જશે, કોઈ
કોઈને માટે રોગતું નથી સમ્ય સમયના સાથી તો
કેવન તે કૃષ્ણ છે, આપણે જૂલી ગયા જતાંએ તેઓ
આપણને જૂનતા નથી આવા દયામયને છોડીને
બીજા કોને પ્રેમ કરશો ? કહી પણ ચિંતા કરતા નહિ
નિર્મિત અને ઈષ્ટનુ ચિંતા કરો આજ કાલ શ્યામને
ફક્તની માળા ધરાવે છો કે નહિ ? આજકાલ શ્યામના
ભોજને માટે બેએક પાકેલી ખેરીઓ મળે છે કે
નહિ ? મારી ઈચ્છા થાય છે કે એક વાર દોડી જઈ

પત્રાંક
૨૦
(આધુ)

જોઈ આવું. નવીન જગીયાની ખેરીઓ ગિરીશની માને
સારી પેટે ખવાડજો, તેમ થયાથી મારાં મા સંતુષ્ટ
યશે. થોડા દહાડા પૂર્વે મને એક સ્વપ્ન આવ્યું
હતું તેમાં મા અને એ વિષે કહી ગયાં. જૂલતાં નહિ,
તેનું જલન કરજો. સ્વપ્નની વાતને લીધે આ ખોટું
સમજતાં નહિ. મા મરી ગયાં નથી, તેઓ સદાચ્ચ
નિકટમાં રહ્યાં છે. આજ કાલ રચામની સેવા અનેક
વધી પડી છે, માટે વધું કંટાળો આપીશ નહિ. આ
ચાલો. કહ્યું તે ધ્યાનમાં રાખજો, જૂલમાં રહેતાં
નહિ માટે કહ્યું છું કે મારે માટે કાળજી કરતા
નહિ; હું સાગે છું.

તમારો

કરનાઈ,

પત્રાંક
૨૧

પ્રાણ પ્રિયતમે!

તમારો પત્ર મળ્યો છે આજ કાલ રયામને લઈને મુખમાં છો સાબળી બહુ જ આનન્દિત થયો છું. આ રીતે રયામને જો બારેમાસ ગળી ચકશે તો પત્રી કાઠ કદ રહેશે નહિ, બધીએ જવાબા જત્રણા જૂની જઈ સકશે. તો પછી શા વાસ્તે રયામને તમારા પોતાના કરી લેવા પ્રયત્ન કરતા નથી? રયામ તો સર્વાના જ છે, જો રયામને માટે છે, રયામ પણ તેને આપે છે. માટે કહું છું કે રયામને નિજના કરી લેવાનો પ્રયત્ન કરે. રયામ નિજના થવા કે પછી તેમને જ્યારે અને જો કાઠ પણ કહેશે કે તસ્ત જ તે પાત્ર તેઓ સાબળાશે. મનુષ્યને પ્રેમ કરીને કેટલું કદ બોમવા પડે છે તે તો તમે સારી રીતે જાણે છે. નમને આ પાત્ર બહુ સમજાવવાની દોષ નહિ માટે કહું

પત્રાંક
૨૨
(૨૧૩)

હુ કે પ્રાણપ્રિયે, મનુષ્યને જૂની જાગ્યા અને શ્યામને પ્રેમ કરે। મન અને પ્રાણ અર્પી તેમને પ્રેમ કરે, તેઓ પણ તમને પોતાના મન અને પ્રાણ આપી પ્રેમ કરશે, બારેમાસ તમારી નિકટમાં જ રહી કેટલીએ પ્રકારના પ્રેમ અને આદર અને જાતન કરશે શ્યામની માફક પ્રેમ કરતા બીજુ કોણ જાણે છે? જે પોતાનો પ્રેમ દેખાડના માટે જોનોક છેડી મનુષ્યોમાં મનુષ્ય થઈને આવે છે અને જે પ્રેમ કરીને જાય છે તેમ જ પ્રેમ શીખવીને પણ જાય છે તે પ્રેમ કરતા કેટલું બધું જાણ છે ત કહે વારુ? તે મિત્રાય તેમના પ્રેમનો એ બીજો શુણુ એવો છે કે તે પ્રેમ બે દિવસનો નથી તે પ્રેમ આજે છે અને કાલે નથી એવો નથી તે પ્રેમ ચિરદિન ગ્રહ તવો અને નિત્યનૂતન છે તે પ્રેમ મનુષ્યના પ્રેમની માફક નહિ પણ પુગણો થતો નથી માટે જ મારી ઈચ્છા એવી છે કે મનુષ્યનો પ્રેમ જૂની જાગ્યા અને શ્યામનો પ્રેમ મેળવવા શીખે। શ્યામ પ્રેમ કરતા એટલું બધું જાણે છે કે પોતાનો તે પ્રેમ દેખાડના માટે પ્રેમનિષ્ઠ થઈ ગઈ રહીને પોતાના પ્રેમનું દેવું ચુકવતા સોડોને દારે દારે બટકે છે કહો વારુ, તેઓ પ્રેમ કરતા કેટલું બધું જાણે છે? તેમના પ્રેમના ખેતલુથી મા ખોળા ઉપગના પોતાના જગ્યાને પડતું મળી ચાલી નીકળે છે, સ્ત્રી સ્વામીને છેડી ચાલી નીંગે છે તેમના પ્રેમમાં બધાએ જીવે।

પત્રાક
૨૨
(ચા.૧)

મોહિત થાય છે તમે તો મારી પેઠે જાણો છો કે
જોને પ્રેમ કરવામા આવે છે તેનું નામ સાબળતા,
લેતા અને મનમા ને મનમા તેનો પ્રિયાગ કરતા પણ
કેટલો બધો આનંદ થાય છે મનુષ્યને પ્રેમ કરવામા
તેનું નામ લેવાનો આનંદ હોતો નથી પણ રથામ એવા
દયામય છે કે આપણને પ્રેમ કરવાની ગત આપી છે
એટલું જ નહિ પણ તેમનું મધુર નામ લેવામા પણ
નિર્વેદ કરવા નથી. કહો વારુ, આ રીતે પ્રેમ કરતા
કાણે બળે છે? માટે કહું છું કે મનુષ્યને જરી રથામને
ધરો ચિગ્માન સુખમા રહેશે. પેટ ભરીને ખાના મળશે
આગ ભરીને ઘરેણા પહેરી ગકશે, પ્રાણ ભરીને પ્રેમ
કરવા મળશે, અને નયન ભરીને નિહાળવા મળશે.
તેમને પ્રેમ કર્યાથી તેઓ એક તનમાત્રને વાસ્તે હૃદય
છોડી કાઢાય પણ નહેરાના નથી સદાએ તમારા હૃદયમા
બિરાજતા રહેશે. એક વાગ વિચાર કરી શુભાને કે
તેમા તમને કેટલો આનંદ અને કેટલો આરામ મળશે?
રથામમા બધાએ ગુણો છે—એક દોષ પણ છે—તેઓ
કાળા અને કુમિય છે પણ મન મનુષ્યોની પામે
રહેતા તેઓ પાસે સન્ન રહ જશે, અને મુન્દરીઓની
પામે ન્હીને સુન્દર રહ જશે. કેટલાએ લોકો કાળા
રોપ છે, તેથી હજીને તેઓને શું કોઈ ફકી કે છે?
નીલમન્તામની તો મળુ રોપ છે, તથા હજીને
તેનો આદર શું થયે છે? રથામ કાળા રોપની પામે

પત્રાંક
૨૨
(ચાલુ)

કાળા, સુન્દરી પાસે જહન સુન્દર હોય છે. શ્યામ વાંકાની પાસે વાંકા અને સરસની પાસે જહ જ સરસ હોય છે. માટે કહું છું કે શ્યામને પ્રેમ કરો અને મુખ્યને ખૂબી જાઓ. આ શ્યામને મેળવીને તો મારા વજનાં મા મારી ઉપરનો પ્રેમ ખૂબી જમ ચાલ્યાં ગયાં છે. હું પ્રેમ કરતાં શું જાણું છું કે તેઓને ધરી રાખતાં મા આમ કરીને ચાલ્યાં જશે તે જો જાણું હોત તો કદિ પણ તેઓને “મા” કહીને બોલાવત નહિ. “મા” કહેવાનું સુખ જે પ્રમાણે મેં મેળવ્યું છે તે પ્રમાણે બીજા કોઈએ પણ મેળવ્યું નથી. હવેથી કોઈને પણ “મા” કહીશ નહિ. મારા મા થઈને કોઈએ કદિ પણ સુખ મેળવ્યું નથી. મારા જેવું ફૂટેલું નસીબ બીજા કોણું છે? આવું લાગ્યું હાથ શા વારતે હું સંસારમાં આવ્યો છું તે હું કહી શકતો નથી. મને જે કોઈ સ્થાનમાંના જે કોઈ પણ પ્રેમ કરે છે તેઓ કેવલ રહે છે, તેઓને હસવાને અવકાશ મળતો નથી. સર્વેને કહી દો કે હવેથી મને કોઈ પ્રેમ કરે નહિ. મારું સુખ જોતાંવેંત જ રડવું આવે એવું મારું ગ્રહણ છે. મને કોઈએ પ્રેમ કરવો નહિ. જો કોઈ મને પ્રેમ કરવા માગે તો તેને મના કરી દેજો. હવે જાણું કોઈ ખૂબી જમ શ્યામની સંગે પ્રેમ કરો, સુખમાં રહેશો. તમે મોકલેલાં ચરણ-પુલકસી મળ્યાથી હું આનન્દિત થયો છું; તમારી

પત્રાંક
૨૧
(ચાલુ)

આવી દયા ચિરદિન મ્હે શ્યામની પાસે રડતા નહિ,
શ્યામ રડવાનું સહન કરી શકતા નથી જે સ્થાનમાં
તેઓને આનંદ મળે છે તે જ મ્થાનમાં તેઓને રહેવા
ગમે છે અને તેઓ રહે છે માટે કહું છું કે જે
તમે તે મ્થાનનું પુરુષની સગે પ્રેમ કરવા ચાહતા
હો તો પછી તમે પણ સદાનન્દમાં રહો તેઓને ભોક્ષનું
રડવું પણ ગમે છે, પરંતુ તે રડવું કાંઈ દુઃખનું
રડવું નથી, તે રડવું તો પ્રેમનું રડવું છે તેઓ
તો જગત્ વાકા છે ને, તેથી તેઓને ભોક્ષના હસવા
કરના ભોક્ષનું પ્રેમનું મ્થાન વધારે પ્રિય છે, બીજી જાતનું
રડવું તેઓ ભોઈ શકતા નથી આ વાત તમારા હૃદય
માં ને પૂછી બેવાથી તમને ખમર પડશે કે હું મિથ્યાવાદી
નથી તમારું હૃદય-ચત્ર સત્ય વાત કરે છે, સત્ય વાત
જાણે છે, તેથી જ તો તે વચમાં વચમાં આવી જાતનું
રડે છે તેનું રડવું ભોઈને ધણીએ રડે છે તેને કહે-ને
કે મને જુની જાય તમારું હૃદય-ચત્રની કળ કદિ
ચારે છે, કદિ બધું થઈ જાય છે જે તે કળ ચપાવે છે
તેનો જ આ બધો ખેવ છે મારી છુટા એ જ છે
કે તમારું હૃદય-ચત્ર બારેમાસ ચાલે અને એક સરખું
ચારે મારા શુદ્ધ પ્રેમથી તે ચત્રમાં તેવ સાચો નહિ
જાણે જે કામ આવતું હોય તો લગાડી જુએ
મારો પ્રેમ તો જાણ ચીકણા તેમ જોવા હ, પણ
ચીકણી પડે ખર, પરંતુ તેનો એક શુભ પણ છે

પત્રાંક
૨૧
(આશુ)

વાળને ચીકણા તો કરે છે પરંતુ તેના કિસ્કા રંગને
દૂર કરી કાળા પછુ બનાવે છે. તેથી કરીને વચ્ચે
વચ્ચે ચીકણું તેમ લગાડવાથી, જે કે તળાવની માટીનો
ખરચ તો થાય ખરો, પરંતુ વાળ કાળા પછુ થાય.
મોટે જ તો સાફ કરી મારો પ્રેમ તમારા યંત્રને
વચ્ચે વચ્ચે આપવા માણું છું.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૨૨
(આશુ)

લોકોની કદિ પણ અવકૃપા થાય નહિ. સદાએ તમારા લોકોની કૃપાનો પાત્ર થઈ તમારા જ ભાવમાં મુગ્ધ થઈ રહું છું. બહારનો ચળકાટ જોઈને કદિ પણ મુગ્ધ થઈ નહિ. આ કાણુ પુરુષદેહમાં તમારા લોકોનો સરળતાથી ભરેલો ડામણભાવ ક્યારે પણ અનુભવ કરવા મળે. તમારા લોકોનો ભાવ આ દેહમાં માત્ર એક દિવસને માટે પણ જે આવીર્ભાવ થાય તો હું મારા સમસ્ત પૂર્વજો સહિત કૃતાર્થ થઈશ અને માફ જીવન સાર્થક થયું એમ માનીશ. હું જાણતો નથી કે કૃષ્ણે મારે આવો દલાડો લખ્યો છે કે નહિ. તમારા લોકોની કથા પૂર્ણરૂપે ઠાઈ પણ યુગમાં ઠાઈ પણ લખી શક્યું નથી, તો પછી સામાન્ય કીલ્નો કીટ એવો હું તે ઠાણ મણત્રીમાં કે જે મારે પક્ષે અસાધ્ય છે તેનો ત્યાગ કરવો એ જ સાઈ છે. હવે આ સમસ્ત વાનો છોડી દઈ એક મોટી વાત લખું છું. અરે! તમે મને લખ્યું કે “જૂલી જઈ શક્યા છો કે નહિ?” તે કાંઈ બનનાભેગ છે ખરું! હું તે શા વાસ્તે, પણ જગતનો ઠાઈ પણ જીવ તમને લોકોને જૂલી જઈ મોકે ખરો! તમે લોકો જ જગતના ચેતન્યશિન્ની છો, તમે લોકો જોને જૂલી જાઓ છો તે જ અચેતન્ય થઈ પડે છે. હવે જુઓ વાત, હું તમને લોકોને જૂલી મર્યો છું કે નહિ? તમને જોને જૂલી જઈને પછી મારે શું લખને રહેવું? તમે મર્યો જ

પત્રાંક
૨૨
(ચાલુ)

જગતનાં મૂલાધાર છે. મૂલશક્તિ જ જગતની સૃષ્ટિ,
જગતની સ્થિતિ અને જગતનો લય કરે છે. તે જ
શક્તિ પુનઃ માતૃરૂપે સકલનું પાલન કરે છે. ધન્ય
છે તમને લોકોને ! અને ધન્ય છે તેઓને કે જેઓએ
તમને લોકોને જાણખ્યા છે. તમારા લોકોને માટે જ
તે જગતપ્રાણ કૃષ્ણને ગૌરાંગ ચર્મન લખન 'પર્થ' ત
નયનજલમાં ડૂબ્યા રહેવાનું ચર્ચ હતું ધન્ય છે તમને
લોકોને ! આજકાલ આ સંસારને વિરે સ્વામી સ્વીકૃત
બદ્ધ થઈ ગયો હોત નહિ તો મેં કોટી કોટી
નમસ્કારો લખ્યા હોત. ધન્ય છે તમને લોકોને કે
જેઓ કૃષ્ણને ઋણી કરી ગયે છે, ધન્ય છે તમને
લોકોને કે જેઓ કૃષ્ણને રડાવી શકે છે ! તમને
લોકોને કાણ જાણખ્યા શકે ? મને તે હોય, હવે
આ તે કેટલું રડવું ? હવે તમારા લોકોની કૃપા
મારી ઉપર રહે એ જ મારી છેવટની પ્રાર્થના છે.

તમારો

૯૨

પત્રાંક
૨૩

પ્રાણ પ્રિયતમે !

આજે હમણાજ ૬ વાગે તમારો પત્ર મળ્યાથી હું જે આનન્દિત થયો છું તે તો તે અન્તર્ધર્મી જ લાગે છે, બીજાઓ તે શું જાણે ? ઈશ્વર ઈચ્છાથી તાર ઉતરી ગયો છે, તો પણ પૂર્ણપણે નિર્મિત ગદેતાં નહિ જે કર્મભયે કૃપા કરી તમને સાગં કર્યાં છે તેમનું અડોરાત્ર સ્મરણ કરજો; સદાએ તેમના નામનો મનમાં ને મનમાં જપ કરજો. જોજો પ્રિયે, બ્રહ્મા નદિ. તેમને જમીને સંસારમાં પછી રહેશે શું સ્થળે ? તેઓ સંસારના આદિ અને મૂળ કારણ છે, તેમના વગર આ સંસારમાં બીજું શું છે ? મારે કદું છું કે તેમનું સદાએ ચિંતન કરજો; મનનું દુઃખ તેમને જ નિવેદન કરજો. તેમના વગર દુઃખ સાંભળનારો બીજો કોઈએ નથી, તેઓ બધાંની જ

પત્રાંક
૨૩
(આગ)

વાતો સાંભળે છે. બીજી એક વાત કહું. તેઓ
સકલ સમયે અને સકલ અવસ્થામાં તમારી નિકટ જ
હોય છે, તેથી કરીને જ્યારે પણ તમે તેમને કંઈ
પણ કહેશો કે તમને જ તેઓ તમારું સાંભળશે.
મનમાં ને મનમાં કહાથી પણ તેઓ સાંભળી લે છે.
તેઓ પ્રિયે, મનની વાતો તો બહુ જ આતુર થઈને
સાંભળે છે. જૂઠા પાડીને તેમને કહાથી તેઓ બધું
સાંભળે કે નહિ સાંભળે પણ મનમાં ને મનમાં
કહાથી તો સાંભળશે ને સાંભળશે જ. તેથી કરીને
તમે મોકા તમારું પોતપોતાનું મનનું દુઃખ, મનની
વાતો અને મનની આરામો તેમને નિવેદન કરજો
અને તમે જોશો કે તેઓ સાંભળે છે કે નહિ ?
તમે જાણી શકશો કે તેઓ તમારા પોતિકાના કમતા
પણ પોતિકા છે કે નહિ ? તેઓ બહુ જ દયાળુ છે.
પ્રિયે, તેઓ ડોહના પણ ડોહામાં પાણી લેઈ શકતા
નથી. જેના પણ ડોહામાં પાણી શુષ્ક છે કે તરત જ
દૂર ગઈને અજાનિતરૂપે દુઃખનું કારણ દે કરી દે
છે માટે હું તમને લોકોને કહું છું કે તમારી
પોતપોતાની મનની વાતો તેમને નિવેદન કરો. શુષ્કો
પ્રિયે, જો હું તમને હૃદયની એક ગુપ્તતા ગુપ્ત વાત
કહું તો તમે મને હૃદયનો બધું જાણી તમારા
પોતાના પ્રાણની વાતો કહેશો કે નહિ અને મને
તમારા પ્રાણનો બધું જાણીશો કે નહિ ? હવે શુષ્કો

શ્રીહકુર હરનાથના પત્રો

પત્રાંક
૨૩
(ચાલુ)

પ્રિયે, જો તમે જાણો તમારી પેલપોતાની મનની
સારી અને નગ્ની બધીએ વાતો તે હૃદયમધુ અને
જમતમધુ એના કૃષ્ણને કહેશે તો તેઓ પણ તમને
લોકોને પોતાની અચિંત્ય, અતિ ગોપનીય અને
પ્રાણ-મન-મોહનકારી એવી પોતાની અપૂર્વ હીયાઓની
વાતો કહી સાબળાવશે, તેમ કયાથી તમે લોકો ધન્ય
થશે અમાગ જેવા અતિ નિષ્કુરની વાતો તેટલી
સાબળશે નહિ, પરંતુ તમારા લોકોની વાતો તો તેઓ
સાબળશે ને સાબળશે જ તમે લોકો તો તેમના
અતીવ પ્રિય છે. જુઓને, યુધિષ્ઠિર, અર્જુન ધર્માદિને
કૃષ્ણ કેટલું જાણુ આદતા હતા, પરંતુ પ્રિયે,
અનેક સમયે એવું બનતું હતું કે તેઓની વાત
સાબળના નહોતા, પરંતુ દ્રૌપદીએ બોલાવ્યા કે પછી
બીજે કયાય પણ ગ્વી ગકતા નહોતા. અખાઓના
બેનાવ્યાથી કદિ કદિ આવતા પણ નહોતા પરંતુ
સખીઓએ બોલાવ્યા કે પછી રિશર રહી સકતા
નહોતા. માટે કહું છું કે પ્રિયે, તમાગ લોકોના
બોલાવ્યાથી તેઓ નિશ્ચય જ આવશે, તમાગ લોકોના
પ્રેમ કયોથી તેઓ તમને લોકોને મોખરું પ્રેમ કરશે,
આ વાત તમાગ પાગવ દગ્ગી નથી, વિશ્વાસ
ગાખને કે અપખ તેમની જ વાત છે પ્રિયે,
આજ અદ્ભુત-મનાઅદ્ભુત છે, આનન્દનો દિન છે,
સર્વત્ર આનન્દ છે, મને જ આનન્દિત છે આ

પત્રાંક
૨૩
(આશુ)

આનન્દના દિવસે બનવા જોગ છે કે મારા મા આ
હતજાગીને મારે એક જાણુએ બેસીને કેટલીએ
ચિંતાઓ કરે ॥ અને કેટલાએ નિઃશ્વાસો મેયે છે
અને ઘણુંખરું હું પણ તેમને કેટલું કષ્ટ આપું
છું; અને તમારા લોકોનો અંત તો હું જાણુતો જ
નથી. તમારા લોકોની વાતો તો તમે લોકો જ જાણો.

તમારે।

પત્રાંક
૨૪

પ્રાણ પ્રિયતમે !

પરમ દહાડે તમને એક પત્ર લખ્યો છે, વખતસર તે મળશે, આજે પાછો આ પત્ર શા વાસ્તે વખતું છું તે બોલો છો કે? તમારે પાછી દુર્ગાપૂજા આવી છે, આવતી કાલે માગ સ્નેહમયી કવકતાના મા આવશે, તમે લોકો માને નોંધને આનન્દિત થશો, મારા બાબમાં કશોએ આનન્દ નથી. મા શુભાવી મા મેળવ્યાં છે, નેના આવાં મા છે તેને તો પછી ખીજ બાવના શી હોય? આપણું સૌભાગ્ય કે તે દયામય મૂળે દયા કરી માને આપ્યાં છે. મૂળુની આટવી દયાનું દેવું શી રીતે ફેડવું તેનો વિચાર કરો. અદરદ તે દયામયનું નામ લેવાયી પલ્લવેક દેવું ફેડી શકાશે, મારે કદું છું કે, તે દયામય અને ગ્સમયના પ્રેમમા સદાએ રૂબ્યા રહેા

પત્રાંક
૨૪
(આશુ)

તેઓ જ આપણું પોતિકું ધન છે, તેઓ જ
કંઠાસના ઠાકુર છે, તેમને બૂધી, જે સંસાર લાઇને
રહે છે તે જ તો બ્રાન્ત છે, સ્વામી કહેવા હોય તો
તેમને કહેજો, પુત્ર કહેવા હોય તો તેમને કહેજો,
બાપ, મા, બાઈ, બન્ધુ કહેવાં હોય તો તેમને જ
કહેજો, તેઓ જ તો કેવળ નિજના જન છે, તેમની
દયા અપાડ છે; આવા સ્વામયને બુદ્ધી પીળું શુ
લાઇને મેળો! તેઓ કેટલીએ જાતનું ગમવાનું જાગ
છે, કેટલીએ વતન રીત પ્રેમ કરવાનું જાણે છે,
કેટલુંએ ગઢવાનું ને દસાવવાનું જાણે છે! આ
પ્રેમમયને કદાચ પણ બુદ્ધી નહીં મેળે નહિ.
મસાગના પ્રેમમા ગમ્યાપમ્યા ગહેરાયી મનુષ્યને
કેવલ ગડવાનું જ થાય છે, કાગલ કે પૃથિવીની સર્વ જ
વસ્તુઓ આજે છે અને કાલે નથી, કૃષ્ણ મંડે પ્રેમ
કર્મથી કદિ પણ ગડવાનું થતુ નથી, કાગલ કે તેઓ
તો ચિ-સ્તિના જ આપણા છે, કદિ પણ આપણા
નહિ થઈ મેળવાતા નથી તવી નીતે કોઈએ કદિ
પણ તેમને બુદ્ધી ન જવા લેઈએ, અને ધાને કે
કોઈ બુદ્ધી જાય તો જવા લો, પરંતુ આપણે તો
કદિ પણ બુદ્ધી જનું ઉચિત નથી કાગલ કે એક વાગ
મનમા વિચાર કરી જુઓ કે તેઓને આપણે વાગે
કેટલું દુઃખ પડે છે, અને તેઓ આપણને કેટલા
બધા આપે છે. માટે કદી છુ કે પ્રાણધન કૃષ્ણને

પત્રાંક
૨૪
(ચાતુ)

ભૂલી અકૃત્ય ક્યાં નહિ. જે પ્રાણ દહને ચાહે છે તેમને તો પ્રાણ અર્પાને જ ચાહવું જોઈએ. બીજા પણ એક વાત કહું; જો તેમને ચાહશે તો તેમને અને મને એકત્ર ચિન્દનને માટે તેમની નિષ્કૃષ્ટ ગેરવાનું મળશે, નહિ તો કેઈ ક્યાં જશે તે કાણ જાણે. જો પ્રેમનું સત્ત્વ આસ્વાદન કરવા ચાહતા હો તો કૃષ્ણને પ્રેમ કરો, કૃષ્ણને પોતિકું ધન ગણો; તેમને આ બધી વાતો વધારે કહેવાની જરૂર નથી તમે જ મૂલાધાર છો, કૃષ્ણ તમારા લોકોના જ છે, પરંતુ અમે લોકો જે ‘અમારા’ ‘અમાગ’ કરી કેઈ કાંઈ વખત કહીએ છીએ તે તો કેવળ “માગીને માન અને રહીને મોહાગ” એવા જેવું માત્ર છે, ક્યા બપનું નથી; તેમ છતાંએ કૃષ્ણ વળા કાઈ કાંઈને જે ચાહે છે તે પણ કેવળ તમાગ લોકોને સીધે જ. તમાગ મોકોને તેઓ બધું જ ચાહે છે તેથી કરીને જ તમે લોકો દયા કરી જેઓને ચામે છો, કૃષ્ણ તેઓને પણ ચાહે છે. મારી ઉપર દયાની નજર ગાળને કે જેથી કરીને માગ આગા અને બગેમે હો, ગડાને વધુ ગડાવતાં નહિ આજે આ પ્રમાણે શા વખતે એ ચાગ વખતો લખી નાખી તે દુઃખજનું નથી; કન્યામણીની કન્યાથી જ કેવળ કાલં દાય છે, આપણે તો માન જાણીએ માને મેગરીને તમાગે મરવ વધે દોષ એ અંબરિત છે અને તેથી કરીને

પત્રાંક
૨૪
(ચાલુ)

આ બધી વાતો ઘણીખરી સારી લાગતી નહિ પણ
હોય. મા જેઓની પાસે રહે છે તેઓને આવો જ
ગર્વ હોય એ ખરું છે; અને પણ એક દિન
ને એક દિન ગર્વ થશે, ત્યારે બોલાવશે તો પણ
હિતર આપીશ નહિ, કારણ માના અને મોટી
માના આદરમાં તે ઘણુંખરું ગમે જઈ રહેશે; મારે તો
કેવલ જોવાને મન થાય છે માત્ર, પદદા પાછળ રહીને
પણ એક વાર જોવાની ઇચ્છા થાય છે; પરંતુ બાહ્ય
દષ્ટાંત એવું છે કે તેમ થાય તેમ નથી. અને સમરણમાં
રાખજો.

તમારોજ

૯૨

પત્રાંક
૨૫

“એક સામાન્ય નિઃશ્વાસ અનેક સુકૃતોનો ધ્વંસ
કરી ગયે છે; તેથી કરીને કાષ્ઠએ પણ એવો નિઃશ્વાસ
નાખવો નહિ જીવનનો લગભગ સમસ્ત સમય જ
“જામ,” “જામ” થઈ ચૂક્યો છે, તો પછી વધુ વાર
આ બધા ખેતો શા માટે? ખેતવાના આ બધા દિવસો
તો અનેક દિવસો પૂર્વે જ વહી ગયા છે તો! હવે
જે કેટલાએક દિવસો બાકી રહ્યા છે તેમાં સર્વે
આનંદ આપી પોતે પણ સન્મનદમાં રહેવું એટલું
જ મારે કરવાનું છે. બહુ જ મધુર એવું સ્મિતામ
તમારું કદમ્બજલ થઈ રહે. અંતર અને બહાર એક રંગે
ગંગા એકરૂપ થઈ રહે મુખનો અને મનનો મેળ
ઉત્તમ રીતે મળી ગયો. મુખ મનનું અને મન મુખનું
યમ ત્રી ને અને ખરેખર બંધુ પ્રમાણ થઈ ગયો.

પત્રાંક
૨૫
(ચાલ)

મનુષ્યની આંખમાં ધૂળ નાખવા માટે હરિનામનો ઝખ્ખો.
અંગે પહોરવામાં ન આવે. વ્યાધ પ્રમાણે પર્ણકુટિના
વાસ કરવામાં ન આવે. કેઈ પણ જીવને કદાચ આપવાની
છમ્મજા મન અને પ્રાણમાં ન ગે. કૃષ્ણ પ્રાપ્તિ એ જ
જીવનનો પ્રધાન ઉદ્દેશ્ય છે એમ સમજી એ વાત મનમાં
હસી રહે. સાધુ સહવાસ સિવાય અસત્ સંગ કદિ
પણ કરવાની છમ્મજા ન થાય. અતિશય પ્રેમના ખેંચાણને
અંગે પણ અસત્ રથાનમાં અને અસત્ સંગમાં
જવાનું ન થાય.

જગદગુરુ

H A R A N A T H
Always Pray To HIM...A
Remember HIM... ..R
Always Think Of HIM...A
Never Forget HIM...H
Always Love HIM.....A
Take HIS NAME. .. T
H A R A N A T H
Bret

“ ધી હરનાથ સોસાયટી ” ના ઘોડાક મુખ્ય આશયો

- (૧) શ્રીહાકુર શ્રીહરનાથજીના વિશ્વપ્રેમના સિદ્ધાંતનો જનસમાજમાં પ્રચાર કરવો
- (૨) સદાચલ, આશ્રમ, દવાખાનું, ગૌરસા સંસ્થા, વગેરે અન્ય ધાર્મિક તથા સાંજનિક સંસ્થાઓ આપવી
- (૩) દુષ્કાળ, રોગ, જૂકપે, રોગચાળા તથા આકસ્માતિક આદી પડેલા દુઃખના પ્રમંગે સહાય આપવી, અને
- (૪) ઉપસા આશયો ફળીભૂત કરવા માટે ધોમ્ય પગલાં લેવા

“ ધી હરનાથ સોસાયટી ” તરફથી ચલાવવામાં આવતી સંસ્થા:-

“ શ્રીકૃષ્ણહરનાથ બે-આના હિસ્પેન્સરી ”

“ પિનજે બિલ્ડિંગ, ” બી. પી. રોડ,

વિશ્વભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ.

જીવનના કોઈ પણ પ્રસંગે હૃદયમાં અપૂર્વ શાન્તિનો સંચાર હૃદયઅથવા ગમાવતાં અને માર્ગદર્શક સમાં થઈ પડતાં શ્રીહારી શ્રીદગ્ મહાગજનાં નીચેનાં અર્પુ પુસ્તકો અવશ્ય વાંચો :-

ગુજરાતી

૧. "શ્રીહારી હરનાથના પત્રો, પોતાનાં પત્રો
શ્રીકૃષ્ણકૃષ્ણાદેવી પ્રતિ" . ૧. ૦
૨. "શ્રીકૃષ્ણનાથ વચનામૃત" ૩. ૦
૩. "ભક્તિ રસામૃત" (શ્રીમધુસૂદન સરસ્વતી કૃત) ... ૩. ૧.

English

1. "Letters of Pagal Haranath"
(Parts 1 and 2 combined) ... Re. 1-1
2. "Upadeshamrita" .. ... Re. 1-0
3. "Teachings and Sayings of Haranath" ... Rs 1-4
4. "Shree Haranath Lilamritam" ... Rs 1-8
5. "Shree Haranath Tattwa" ... Rs 1-8
6. "Shree Gauranga Lilamritam" ... Re 1-0

૬.

૧. "શ્રી હરનાથ હારી", ૪૨ ૧ . . . . . ૧. ૦. ૧૧

૨. "શ્રી હરનાથ હારી", ૪૨ ૨ . . . . . ૧. ૦. ૧૧

ખગાલી

૧	‘પાગન હુનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી’ (ખડ ૧૦ સાથે)	૩	૨-૦-૦
૨	‘પાગન હુનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી’ (ખડ ૩)	૩	૧-૦-૦
૩	“પાગથ હુનાથ અર્થાત્ શ્રીહરનાથ હાકુરની અપૂર્વ પત્રાવલી” (ખડ ૪)	૩	૧-૦-૦
૪	‘ઉપદેશામૃત	૨	૧-૦-૦
૫	‘શ્રીહરનાથ ચરિતામૃત	૩	૧-૦-૦
	‘શ્રીહરનાથ ગીતા	૩	૧-૦-૦
૭	‘આમાર દેવતા’	૧	૦-૮-૦

ઉડીયા

૧	‘ઉપદેશામૃત’	૩	૧-૦-૦
---	-------------	---	-------

પ્રાપ્તિસ્થાન

શ્રી હુનાથ મોગાધરી

કૃષ્ણ કૃષ્ણ રીંગ રોડ મુમ્બાઇ લીન
મુમ્બઈ

શ્રી હરનાથ સોસાયટીનાં વિનામૂલ્યનાં પ્રકાશનો

ગુજરાતી

૧. શ્રીહરનાથ શ્રીહરનાથજી (સંક્ષિપ્ત પરિચય)
૨. શ્રીહરનાથ જન્મોત્સવ (રેડીયો-કથન)
૩. "પ્રકૃતિનાં વિવિધ સ્વરૂપ" (રેડીયો-વાંચન)
૪. "શ્રીહરનાથજી મદારાજનો અપ્રસિદ્ધ પત્ર" (રેડીયો-વાંચન)
૫. પાવલ હરનાથ-સોનામુખીના સંત (રેડીયો-કથન)

English

6. Krishna Prem and Pagal Haranath (a Radio Talk)

મરાઠી

- ૭ "શ્રીહરનાથ ઠાકુર શાંતિ મપૂરે પત્ર" (રેડીયો શાંતિ)

ગુજરાતી

૮. જગજ્જ્ઞાની શ્રીકૃષ્ણમહારી દેવી (સંક્ષિપ્ત પરિચય) જેમાં સમાવેશ છે-
  - (૧) શ્રીકૃષ્ણરાણી શ્રીકૃષ્ણમહારી દેવી (આવેશન)
  - (૨) મ્હાલુ મા!-મદ્યોદ્ધાર (પ્રવચન)
  - (૩) જગજ્ઞાની શ્રીકૃષ્ણમહારી દેવી (રેડીયો-કથન)
૯. નાપીત્રેમ અને શ્રીકૃષ્ણમહારનાથ (રેડીયો-કથન)
૧૦. શ્રીપામલ દગનાથ-૩૫૬ નારીનુવચના ઉદ્ધારો (રેડીયો-કથન)
૧૧. પ્રેમ-જાગ્રિ અને શ્રીહરનાથજી (રેડીયો-કથન)

આ પુસ્તકોમાંથી ટિપ્પણ અથવા નોંધ કરવાનું

જાસ પાત્ર

